

เครื่องถ้วยไทย
TAI POTTERY

ไทย

พระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหาเกษิ) ท. จ.

พิมพ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพของผู้แต่ง

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๑

[ได้รับอนุญาตจากสยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์]

หนังสืองาน
ห้าม
นำออกนอกห้องสมุด

เครื่องถ้วยไทย
TAI POTTERY

พิมพ์แจก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระยานครพระรามา (สวัสดิ์ มหาเกษ) ท.จ.

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๑

พระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหากาย) ท.จ.

๒๔๒๗ - ๒๔๗๐

ประวัติพระยานครพระราม

มหาอำมาตย์ตรี พระยานครพระราม (สวัสดิ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามลี้กกว่า มหากาย) ท.จ.จ.ค.ช.ภ.ม. ของกรมนคร เกิดในกรุงเทพฯ ที่บ้านบางรัก เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๐ ตุลาคม ปีวอก พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นบุตรคนเดียวของหลวงพิจารณา (ท่อม) นางด้ใจเป็นมารดา เมื่อบิดาออกไปมตำแหน่งบรรราชการที่อำเภอ ขลุง จังหวัดจันทบุรีพาไปด้วยแต่ยังเป็นเด็ก จึงไปเริ่มเรียนอักษรสมัยในโรงเรียนที่บิดาจัดตั้งขึ้นณวัดมรรคในอำเภอขลุงนั้น ครั้นกลับเข้ามากรุงเทพฯ มาเป็นศิษย์หลวงธรรมาพิณต (อาจารย์ถึก) ผูกสอนต่อมาจนสำเร็จการเรียนชั้นปฐม แล้วเข้าเป็นนักเรียนในโรงเรียนหลวงณวัดมหรณพาราม พระสยามปริยต (แดง) เป็นอาจารย์เรียนต่อมาจนสอบความรู้ชั้นมัธยมในสมัยนั้นได้บรรณแล้ว จึงไปเข้าเป็นนักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เวลานั้นอายุได้ ๑๖ ปี เริ่มเรียนวิชาความรู้สำหรับบรรราชการต่อมา

โรงเรียนมหาดเล็กก่อนเป็นบ่อเกิดเกียรติยศของพระยานครพระราม นั้น (ไม่ใช่โรงเรียนมหาดเล็กที่ตั้งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๖ เรียกว่า วชิราวุธวิทยาลัยยุบต้น) เป็นโรงเรียนพิเศษซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ และมีเรื่องประวัติจัดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นชั้น ๆ จนถึงเป็นมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ยุบต้น ผู้เรืองเดิมของโรงเรียนมหาดเล็กรัชกาลที่ ๕ และลักษณะการของโรงเรียนนั้นเป็นอย่างไรมัธยมเมื่อพระยานครพระราม

เป็นนักเรียน เห็นจะเหลือน้อยคนแล้ว น่าจะเขียนเรื่องโรงเรียน
มหาดเล็กทรงนันทศึกษาไว้อย่าให้สูญเสีย เผอิญข้าพเจ้าแต่งประวัติ
ของพระยานครพระรามาได้เคยเกี่ยวข้องกับการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กมา
แต่แรก จึงจะเขียนประวัติโรงเรียนเพมลงในเรื่องประวัติของพระยา
นครพระรามาด้วย

เริ่มเรื่องต้องกล่าวความย้อนชนไปถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ ในปีนั้นสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองบ้านเมือง ให้
เพิ่มกระทรวงเสนาบดีเป็น ๑๒ กระทรวง และเปลี่ยนตัวเสนาบดีบาง
กระทรวง ตัวข้าพเจ้าก็โปรดฯ ให้ย้ายจากกระทรวงธรรมการไปเป็น
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในคราวนั้น เสนาบดีต่างกระทรวงต่างจัด
การแก้ไขในกระทรวงของตนให้เจริญทันสมัย ราชการในกระทรวงต่างๆ
ทำละเอียดกว่าแต่ก่อนแต่มีการทจัดใหม่เพิ่มขึ้นเอง ๆ บุคคลเช่นเคย
สมัครเข้าเป็นเสมียนตามกระทรวงมาแต่ก่อนหย่อนความรู้ ไม่สามารถ
จะทำการงานตามระเบียบใหม่ได้ทนกับการที่เปลี่ยนแปลง เสนาบดีเจ้า
กระทรวงจึงต้องแสวงหากคนจำพวกที่ได้อ่านเรียนมีความรู้ เช่นนักเรียน
ที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนต่างๆ มาเป็นเสมียน ต่อมาเมื่อ
เสมียนเหล่านั้นทำการงานดี มีความสามารถ เจ้ากระทรวงก็กราบ
บังคมทูลขอให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น ขนางมีตำแหน่งสูงขึ้นใน
กระทรวงตามคุณวุฒิ เป็นเช่นนั้นมาราวสักห้าปี ดูเหมือนจะเป็นเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๑ วันหนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสปรารภแก่ข้าพเจ้า
ว่า ขนางที่ขึ้นใหม่ ๆ ในชนนไม่ใคร่ทรงรู้จัก แต่ก่อนมาถูกผิด
ที่จะทำราชการยอมถวายเป็นมหาดเล็กตั้งแต่วันหนึ่ง ในเวลาเป็น
มหาดเล็กได้เข้าเฝ้าเห็นรับราชการอยู่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดินทรงรู้จักแทบ

ทุกคน บางคนก็ได้เป็นนายรองและหุ้มแพรรับราชการในกรมมหาดเล็ก
ก่อน แล้วจึงไปเป็นขุนนางต่างกระทรวง ขุนนางที่ไม่ได้เคยเป็น
มหาดเล็ก เช่นพวกทนายจากเป็นได้มียศตามกระทรวงมน้อย แต่เคยวน
ขุนนางจากเป็นได้มียศตามกระทรวงเป็นพัน ไม่เคยเป็นมหาดเล็ก
จึงไม่ทรงรู้จัก (บางทีกระทรวงมหาดไทยของข้าพเจ้าเองจะเป็นต้นเหตุ
ให้ทรงพระราชปรารภ ด้วยกำลังจัดระเบียบการปกครองหัวเมือง
สมุหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ ขอคนมีความรู้ออกไปรับราชการตาม
หัวเมือง ข้าพเจ้าต้องหาส่งไปบ้างมาก ๆ เมื่อคนเหล่านั้นคนไหนไปทำ
การงานดี มีความสามารถถึงขนาด ข้าพเจ้าก็กราบบังคมทูลขอให้รับ
สัญญาบัตรเป็นขุนนางตามทำเนียบ จำนวนคนรับสัญญาบัตรขึ้นใหม่
ดังกล่าวอยู่ในกระทรวงมหาดไทยจำนวนมากกว่ากระทรวงอื่น ๆ แต่ขอ
ข้าพเจ้ายังไม่ได้คิดเห็นในเวลานี้) เมื่อได้ฟังพระราชปรารภแล้วกลับ
มาคิดใคร่ครวญดู เห็นว่าประเพณีโบราณที่ให้ผู้จะเป็นขุนนางถวายตัว
เป็นมหาดเล็กเสียก่อนนั้น เป็นการตมคณมาก เพราะพระเจ้าแผ่นดินทรง
รู้จัก ย่อมเป็นปัจจัยให้ทรงพระเมตตากรุณาและไว้วางพระราชหฤทัย
ล่วงหน้าผู้เป็นข้าราชการนั้นเมื่อได้รู้จักคุ้นเคยและทราบพระราชอัธยาศัย
พระเจ้าแผ่นดินก็ย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดจงรักภักดี และยังมิประโยชน์
อย่างอื่นอีก เพราะมหาดเล็กได้เข้าส่วมมาชมชื่นถึง เป็นโอกาสที่จะ
ศึกษาขนบธรรมเนียมและฝึกหัดกริยามารยาท กับทรงได้รู้จักผู้หลัก
ผู้ใหญ่ในแผ่นดินตลอดจนได้คุ้นเคยกับเพื่อนมหาดเล็กซึ่งจะไปรับราชการ
ด้วยกัน เป็นโอกาสที่จะผูกไมตรีจิตต่อกันไว้สำหรับวันหน้า ว่าโดยย่อ
ประเพณีที่เป็นประโยชน์ดังกล่าวมาหากควรจะปล่อยให้สูญเสียไม่ เมื่อ
คิดต่อไปว่าจะแก้ไขด้วยประการใดดี เห็นว่าจะกลับใช้ประเพณีเดิม

ไม่เหมาะกับการบริหารในสมัยนั้น ซึ่งต้องการคนที่ได้เข้าเรียนมหาวิทยาลัย
การทำงานในกระทรวงเป็นสำคัญ ทางที่จะแก้ไขควรจะให้มีโรงเรียนขึ้น
ในกรมมหาดเล็ก ดอนความรับของต้นสำหรับบรรดาการพลเรือนใน
กระทรวงต่าง ๆ และให้เด็กเรียนถวายตัวเป็นมหาดเล็กมี โอกาสเข้าเฝ้า
แทนให้ทรงรู้จัก ทรงให้ศึกษาขนบธรรมเนียมในราชสำนักประกอบกัน
ทั้ง ๒ อย่าง เมื่อเรียนสำเร็จแล้วควรให้ไปดำรงราชการตามกระทรวง
จนทำการงานได้ดีถึงขนาดจึงให้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นชนนางต่อ
ชนน ทนที่เคยได้รับ สัญญาบัตรไปจาก กรม มหาดเล็ก อย่างแต่ก่อน
ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลความคิดเช่นว่ามา สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย เติมนั้นพระราชประสงค์จะให้ข้าพเจ้าจัด
โรงเรียนนี้ เพราะเคยจัดโรงเรียนในกระทรวงกรรมการมาแล้ว
ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลขอด้วย เห็นว่าถ้าตั้ง โรงเรียนมหาดเล็กสำเร็จ
ได้คงคิดคงจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับราชการในภายหน้า เพราะฉะนั้นผู้
จะเป็นตำแหน่งอธิบดีโรงเรียนควรจะเป็นผู้ดีสำราญต่างหากจากกระทรวง
ต่าง ๆ แต่จะต้องเป็นผู้ทรงเกียรติคุณในทางวิชาความรู้ ถึงผู้คนนับถือ
จึงจะจัดการได้สะดวก เติมนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริ
จะไม่รด ฯ ให้พระเจ้าตากยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (คือ
กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ซึ่งเพิ่งเสด็จกลับมาจากประเทศอังกฤษโดย
ทรงสำเร็จการศึกษาได้ปริญญาโนมมหาวิทยาลัยออกัสฟอร์ดแล้ว เป็น
อธิบดีจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง แต่พระองค์เจ้ารพี ฯ กราบบังคม
ทูลว่าได้ทรงศึกษาวินิทัศน์ศาสตร์เป็นสำคัญ สมัยรับราชการทางฝ่าย
ตุลาการ ก็พอเหมาะอีกทางหนึ่ง ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้จัดการ
แก้ไขระเบียบศาลยุติธรรมอยู่ด้วยอีกอย่างหนึ่ง เวลานี้กระทรวง

ยุติธรรมยังบัญชาการแต่ศาลในกรุงเทพ ฯ เพราะไม่สามารรถรับ
บัญชาการศาลยุติธรรมได้ทั่วพระราชอาณาเขตต์ ศาลยุติธรรมตาม
หัวเมืองยังขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยตามประเพณีเดิม ทรงพระราช
ดำริว่าจะรอการจัดศาลยุติธรรมตามหัวเมืองไว้จนกระทรวงยุติธรรม
สามารถรับศาลหัวเมืองได้จะช้านัก จึงโปรด ฯ ให้ตั้งมือจัดการศาล
ยุติธรรมตามหัวเมืองด้วย ให้มีข้าหลวงพิเศษตั้งกตั้งในกระทรวง
มหาดไทยเป็นพนักงานจัดศาลยุติธรรมตามหัวเมือง ข้าพเจ้ากราบ
บังคมทูลขอให้ตั้งคนจัดแต่ในมณฑลอยุธยาต่อก่อน จึงทรงตั้งข้าหลวง
พิเศษเป็นคณะ ๕ คนด้วยกัน คือ พระเจ้าดุกยาเธอ พระองค์เจ้าวรพ
พัฒน์ศักดิ์ เป็นนายก พระยาไกรดี (เปตัง) เนติบัณฑิต กับ
มัสเตอร์ เกกแปตริก เนติบัณฑิตเบดเยี่ยม (ซึ่งเป็นผู้ช่วยเจ้าพระยา
อภัยราชา โรตัญยคินน) ทั้ง ๓ นั้นขึ้นไปจากกรุงเทพ ฯ มีข้าหลวง
พิเศษในท้องที่อีก ๒ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์
(เมื่อยังเป็นกรมหมื่น) สมุหเทศาภิบาลมณฑล กับพระยาชัยวิชิต
(นาคร อนุชอมเพชร) ผู้รักษากรุงศรีอยุธยา รวมทั้งคณะเป็น ๕ คน
การที่ทรงตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมตามหัวเมืองครั้งนี้
เป็นมูลของระเบียบการศาลยุติธรรมท้องถิ่นๆ ตลอดจนมาจนบัดนี้

แต่การตั้งโรงเรียนมหาดเล็กต้องรอหาตัวผู้ที่จะเป็นอธิบดี ต่อมา
จน พ.ศ. ๒๔๔๒ เจ้าพระยาพระเสด็จ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) เวลา
นั้นยังเป็นพระยาวังศวชิรย์ศักดิ์ในกรมมหาดเล็ก กลับมาจากยุโรป
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริเห็นว่าเหมาะสมตำแหน่งอธิบดี
โรงเรียนมหาดเล็กทีเดียว ด้วยเป็นผู้มีชื่อเสียงในการเรียนวิชาความรู้
มาแต่ครั้งเป็นนักเรียนในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และได้ไป

เป็นพระครูภาษาไทยของสมเด็จพระโอรสาธิราชฯ อยู่ในประเทศอังกฤษหลายปี ในระหว่างนั้นตนเองก็ได้เรียนจนรู้ภาษาอังกฤษด้วย นอกจากนั้นพระยาวิสุทธิศรีศกดิ์ได้เคยรับราชการทั้งในกระทรวงธรรมการและกระทรวงมหาดไทย ได้เคยเป็นเลขานุการของข้าพเจ้าด้วยคงจะทำการกับข้าพเจ้า ซึ่งมีพระราชประสงค์จะให้เป็นผู้แนะนำและตรวจการโรงเรียนมหาดเล็ก และในที่สุดพระยาวิสุทธิศรีศกดิ์ได้ดำรงตำแหน่งในกรมมหาดเล็กยังว่างงานอยู่ จึงดำรัสสั่งให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นที่กตหลังยาวหน้าประตูปานิชย์ศรีทางฝ่ายตะวันตก และโปรดฯ ให้พระยาวิสุทธิศรีศกดิ์ เป็นอธิบดีโรงเรียนแต่แรกตั้งมา พระยาวิสุทธิศรีศกดิ์กับข้าพเจ้าปรึกษากันคงจะระเบียบการที่จะจัดโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ว่าแต่เนื้อความเป็นดังนี้ คือ

๑) จะรับนักเรียนอายุระหว่าง ๑๕ จนถึง ๒๐ ปี และเป็นบุตรโดยสกุลหรือโดยฐานะอันสมควรจะถวายตัวเป็นมหาดเล็กได้ ทั้งให้มีความรู้เรียนมาแต่ก่อนถ้าจะเรียนมัธยมในสมัยนั้นแล้ว

๒) จำนวนนักเรียนจำกัดเพียงเท่าที่กระทรวงต่างๆ ปรารถนาหา มีความรู้เข้ารับราชการ ไม่ให้มีนักเรียนมากเกินไป แต่จะกวดขันในการฝึกสอน ให้มีความรู้ดีกว่านักเรียนที่กระทรวงต่างๆ รับเป็นเสมียนในสมัยนั้น รับในระหว่าง ๕๐ คน จนถึง ๑๐๐ คน เป็นอย่างมาก

๓) หลักสูตรของโรงเรียนจะจัดเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ สอนวิชาสามัญกับความรู้อันเป็นเบื้องต้นของราชการ เมื่อเรียนสำเร็จภาคที่ ๑ แล้วให้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กฝึกสอนราชการในราชสำนัก เมื่อเรียนสำเร็จภาคที่ ๒ แล้วให้ไปฝึกหัดรับราชการในกระทรวงซึ่งจะไปอยู่จนมีความสามารถถึงขนาดก็ให้รับพระราชทานสัญญาบัตรรับราชการ

ประจำในกระทรวงนั้นต่อไป

เมื่อปรักษากันแล้วเห็นความขัดข้องมอญ ขอหนึ่ง ด้วยไม่แน่ใจว่ากระทรวงต่าง ๆ จะต้องการนักเรียนมหาดเล็กทุกกระทรวง ถ้าต้องการโรงเรียนก็ต้องตั้งหลักสูตรสอนวิชาความรู้ ต่างกันหลายอย่าง โรงเรียนเพิ่งตั้งใหม่จะสอนที่ไหนไหว จะไปพาให้กระทรวงต่าง ๆ ต้องรอลูกหลานคอยรับนักเรียนมหาดเล็ก ควรจะเริ่มทดลองแต่กระทรวงเดียวก่อน เอากระทรวงมหาดไทยเป็นตัวอย่าง เพราะตัวเสนาบดีมหาดเล็กและมีตัวรับผิดชอบในการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กอยู่ด้วยแล้ว เมื่อเห็นพร้อมกันเป็นยุติตกลงกันว่า นำความขึ้นกราบบังคมทูลทูลได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งคนนั้น ในเรื่องตั้งโรงเรียนมหาดเล็กมีความขอหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าควรจะกล่าวไว้ให้เป็นยุติธรรม ตัวข้าพเจ้าเองเป็นแคตคนคิดก็เป็นผู้ช่วยแนะนำการตั้งโรงเรียนนั้น แต่ส่วนที่ดำเนินการจัดตั้งพระราชประสงค์ของนับเป็นความชอบของพระยาวิสุทธิธรรมาธิบดี ซึ่งพยายามจัดการมาแต่คนจนต่ำเร่ๆ นำเสนาบดีแต่พระยาวิสุทธิธรรมาธิบดีเป็นผู้จัดการโรงเรียนมหาดเล็กอยู่เพียง ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อทรงตั้งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์) เวदानันท์เป็นพระยาวิสุทธิธรรมาธิบดี เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ท่านชำนาญแต่การฝ่ายคณะสงฆ์ กราบบังคมทูลขอให้มีผู้ชำนาญการศึกษาเป็นผู้ช่วย สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสว่า โรงเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งต่ำเร่แล้ว พอจะหาผู้ทำการแทนพระยาวิสุทธิธรรมาธิบดีต่อไปได้ แต่ทางกระทรวงธรรมการไม่ทรงเห็นด้วยนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระยาวิสุทธิธรรมาธิบดี ย้ายไปเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ และทรงตั้งพระยาสุรศักดิ์ (ม.ร.ว. จิตร ภูมิศักดิ์) เป็นอธิบดีแทน

ศรัทธารักษ หวหมนมหาดเด็ก
และได้เคยไปศึกษาในยุโรป
พระยาวิสุทธิธรรมาธิบดีต่อมา
รัชกาลที่ ๕

อนเคยมชชอเดียงแดครวงยงเปนนกรเษน
เป็นผู้บังคับการ โรงเรียนมหาดเล็กแทน
โรงเรียนมหาดเล็กตงมาได ๓๓ ปี กัดน

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ
ราชปรารภถึงเงินที่ชาวสยามได้เรียวยากจนสร้างพระบรมรูปทรงม้า ถวาย
สนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
บิรมหาราช เมืองนครราชสีมา จำนวนเงินเหลืออยู่กว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท
ใครจะทรงสร้างอนุสรณ์ ให้เป็นสิ่งซึ่งเกิดประโยชน์ตอบแทนชาวสยาม
ด้วยเงินรายนั้น ทรงพระราชดำริว่า โรงเรียนมหาดเล็กซึ่งสมเด็จพระ
บรมชนกนาถได้ทรงตั้งไว้ เป็นประโยชน์แก่การปกครองบ้านเมืองมาก
แต่ว่าประโยชน์ยังได้เพียงในการปกครองหัวเมือง หรือว่าอีกอย่างหนึ่ง
ยังได้แต่กระทรวงมหาดไทยเป็นพิน ควรจะขยายประโยชน์ของโรงเรียน
นั้นให้แพร่หลายไปถึงกระทรวงอื่นๆ ในฝ่ายพลเรือนให้ทั่วกัน จึงโปรดฯ
ให้ขยายการโรงเรียนมหาดเล็กเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน พระ
ราชทานเงินเหลือสร้างพระบรมรูปทรงม้าให้ใช้เป็นทุน และพระราชทาน
ที่ดินผืนใหญ่ของพระคลังข้างทิศตามตปทุมวันรวมทุ่งตกที่สร้างไว้เป็นวง
เรียกกันว่า “ วงกตางทุ่ง ” สำหรับใช้เป็นโรงเรียนชั้นแรก พนักงาน
อำนวยการจัด โรงเรียนนั้นโปรดฯ ให้มีกรรมการคณะ ๓ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นนายก และสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เจ้าพระยาพระเสด็จ เจ้าพระยาอภัย
ราชา พระยาศรีธรรมาธิราช เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาเทพวิสุทธิ
และย้ายโรงเรียนจากที่เรียนในพระบรมมหาราชวังไปอยู่ที่ “ วงกตางทุ่ง ”

พระยาศรีวรวงศ์คงบังคับการอยู่อย่างเดิม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นต้น
มา ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ ข้าพเจ้าเกิดอาการป่วยเจ็บทพพวดภาพ ต้อง
กราบบังคมทูลขอเวนคืนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และต่อมา
ไม่เข้าขอเวนคืนตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีโรงเรียนข้าราชการพลเรือนด้วย
เจ้าพระยาพระเสด็จบ่วงถึงอัฐมกรรมในหมื่นนั้น เมื่อข้าพเจ้าออกจาก
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้ขยายการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน
เป็นมหาวิทยาลัย มีนามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” แต่เดิม
เรื่องประวัติโรงเรียนมหาดเล็กที่พระยานครพระรามาได้เล่าเรียนมีมาดังนี้

จะกล่าวถึงเรื่องประวัติตัวพระยานครพระรามาต่อไป พระยานคร
พระรามาเขาเป็นนักเรียนเมื่อโรงเรียนมหาดเล็กตั้งได้ ๓ นับเป็นนักเรียน
รุ่นแรกของโรงเรียนนั้น มีความรู้อักษรสมัยได้เล่าเรียนเป็นทุนมามาก
แล้ว ทั้งเป็นคนฉลาดเฉลียวโดยอุปนิสัยดี และมีความพากเพียร เรียน
อยู่ ๓ ปี ได้สำเร็จความวิภาคที่ ๓ ถึงเวลาถวายตัวเป็นมหาดเล็กเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๓ เป็นครั้งแรกที่นักเรียนโรงเรียนนั้นถวายตัวเป็นมหาดเล็ก
รวม ๗ คน ด้วยกัน คือ

๑. ขวัญ ญบอมเพชร

พระยาจักรีรักษนรดีห์ (ถึงแก่กรรม)

๒. เตือน ญบอมเพชร

พระยาชวกิจบรรหาร (ถึงแก่กรรม)

๓. สวัสดิ์ มหากาย

พระยานครพระรามา

๔. ทอง จันทรางค์

พระยาสุนทรเทพกิจจารักษ์ (ถึงแก่กรรม)

๕. สว่าง

พระยาอรรณพศาสตร์ โสภณ

๖. สังวน ศตะรัต

พระยาอรรณกกระวสุนทร

๗. เป้า จารุเสถียร

พระยาพายัพพิริยกิจ (ถึงแก่กรรม)

พระยานครพระรามาเคยเด้าว่า เมื่อถวายตัวขึ้นสู่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระบรมราโชวาท ว่าให้ดูแลหัดใจรับราชการบ้านเมืองให้ดีทุกคน พิศุเคราะห์จะจริงดังนั้น คงทรงยินดีด้วยเห็นผลของโรงเรียนมหาดเล็กเป็นครั้งแรก นักเรียนที่ถวายตัว ๗ คนนั้นได้ตกลงกันว่าจะให้ไปฝึกหัดราชการในกระทรวงมหาดไทยตามหัวเมือง ดังกล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการฝึกหัดชนบทรบเร่หม่อมมหาดเล็กไม่ต้องใช้เวลายาวนานนัก จึงขอให้แบ่งเวลาออกไปตั้งคนศึกษาการงานตามหัวเมืองในระยภาคที่ ๒ ด้วย ส่วนพระยานครพระรามาข้าพเจ้าส่งออกไปเรียนที่จังหวัดราชบุรี ให้ไปอยู่อย่างป็นลูกศิษย์ของสมุหเทศาภิบาล เรียนกิจการในสำนักบัญชาการมณฑลและไปช่วยทำการในสำนักอำเภอให้รู้เค้าเงื่อนการติดต่อกับราษฎร เมื่อดำเร็จการเรียนภาคที่ ๒ แล้ว ถึง พ.ศ. ๒๒๔๕ เริ่มเรียนภาคที่ ๓ คือ ไปเป็นตำแหน่งมหาดเล็กตรวจการมณฑล ก่อนกระทรวงมหาดไทยกำหนดว่าจะให้มีมณฑลละ ๒ คน สำหรับสมุหเทศาภิบาลใช้ให้ไปเที่ยวตรวจการงานตามหัวเมืองและอำเภอในมณฑลนั้น เพื่อให้รู้จักท้องที่และดูกิจการต่าง ๆ พระยานครพระรามา

ไต่เป็นมหาดเล็กตรวจการมณฑลราชบุรี นักเรียนภาคที่ ๓ นยงคง
ตั้งกตและแต่งเครื่องแบบเป็นมหาดเล็ก เวลาสัปดาห์พระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ไปยังมณฑลก็ต้องเข้าสันทกับมหาดเล็กที่ตามเสด็จ รับราชการใน
พระองค์ เช่นเชิญเครื่องราชูปโภค ตั้งเครื่องเสวยและถวายอย่งงานพัด
เป็นต้น ตั้งเกิดเวลอสัปดาห์พระเจ้าหดวงเสด็จไปพบมหาดเล็กที่
ไปฝึกหัดหรือไปรับราชการอยู่ตามหัวเมืองเมื่อใด ทรงแต่งตั้งพระเมตตา
กรุณาเสมอ เช่นทรงทักทายและตำรัสเรียกเข้าไปได้ถามถึงการทำงานที่
ทำแทบไม่เว้นตัว ข้างฝ่ายพวกมหาดเล็กนักเรียนก็พากันบดยันท เห็นจะ
กล่าวได้ว่าสำเร็จประโยชน์ ทั้งหมายในการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหมด
ทุกอย่าง พระยานครพระรามาได้ประโยชน์อนัน ทั้งที่เรียนความรู้
ชั้นอุดมศึกษาสำหรับรับราชการ และสัปดาห์พระเจ้าหดวงทรงรู้จัก
 และได้เคยเพททลสนของพระราชดำรัสมาแต่แรกรับราชการ นักเรียน
มหาดเล็กได้รับความอบรมดังกล่าวนมา ไปเป็นตำแหน่งผู้ตรวจการ
อยู่ไม่ว่าสามารถจะเป็นตำแหน่งข้าราชการหัวเมืองในทำเนียบแทบทุกคน
ยกตัวอย่างดังพระยานครพระรามา ไปเป็นตำแหน่งผู้ตรวจการอยู่เพียง
ปีเดียวก็ได้เป็นตำแหน่งนายอำเภอเมืองในจังหวัดกาญจนบุรี ขาดสังกัด
จากกรมมหาดเล็ก โอนไปเป็นข้าราชการกระทรวงมหาดไทย แต่
พ.ศ. ๒๔๔๕ ขึ้นมา

เมื่อข้าพเจ้าเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้นักเรียนมหาดเล็ก
ไปรับราชการกระทรวงมหาดไทยเห็นจะกว่า ๒๐ คน ตั้งเกิดทรงคน
สมบัติเหมือนกันหมดใน ๒ อย่าง คือ คงแก่เรียนอย่าง ๑ กับตั้งใจ
จะไปทำการให้บ้านเมือง (มิใช่เพียงแสวงหาตาบแต่ย์) อย่าง ๑ แต่
ผิดกันใน ๒ อย่าง คือ ความสามารถยิ่งหย่อนกว่ากันตามอุปนิสัยอย่าง ๑

กับอัยยาศัยที่ทำการงานผิดกันอย่าง ๑ เมื่อข้าพเจ้าได้ใช้ด้วยจนคุ้นเคย
นักคำชนเรียกเป็นอุปมาว่า “ มามผีเท่า ” อย่าง ๑ “ มาย่างสันทิน ”

อย่าง ๑ พระยานครพระรามาอยู่ในพวกมามผีเท่า ตั้งให้ไปทำการ
งานอย่างไรไม่ต้องเคือง เป็นแต่คอยชักถ่ายบังเหียนไว้ให้ตรงทางก็
ทำการสำเร็จ ส่วนพวกมาย่างสันทินให้ไปทำการอย่างไรก็ทำได้แต่
มักเหนียวช้าของตกเคือง เปรียบเหมือนมาว่งเรียบแต่บางทศองกระทบ
โกตเคือง พวกนักเรียนที่ไปโดยศัศกัตถ์จนถึงชั้นสูงเมื่อภายหลังมามัก
อยู่ในพวกมามผีเท่า เช่นพระยานครพระรามเป็นต้น แต่ผู้ใช้ต้อง
ได้รับความเคารพนับถือ เปรียบเหมือนขมาแข่ง ถ้าคนขออนอาจจะ
พยศ ตั้งเกิดในหัวข้อประวัติของพระยานครพระรามเห็นได้ว่าเป็นผู้ว่า
ราชการจังหวัดต่าง ๆ ถึง ๖ จังหวัดในระหว่างเวลา ๑๓ ปี จึงนึกสงสัย
ว่าจะย้ายเพราะไม่ถูกกับผู้ใหญ่เห็นตัวในบางครั้ง แต่เป็นกรณีภายหลัง
ข้าพเจ้าออกจากกระทรวงมหาดไทยแล้วจึงไม่ทราบเหตุ แต่ก็ได้
เป็นเพราะความเสียหายสำคัญอย่างไรนั้นเชื่อได้เป็นแน่ เพราะไม่เคย
ถูกดัดขืนเงนเคืองเลย ย้ายครั้งใดก็ถึงชั้นเดิมหรือเลื่อนชั้นสูงขึ้นทุกครั้ง

พระยานครพระรามรับราชการเป็นตำแหน่งนายอำเภอเมือง กาญ-
จนบุรีอยู่ ๓ ปี ในระหว่างนั้นได้รับพระราชทานสัญญาบัตรครั้งแรก
เป็นทชวรฐการภักตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เวลานั้นอายุได้ ๒๐ ปี ต่อมาถึง
พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้เลื่อนทชนจากตำแหน่งนายอำเภอ ย้ายไปเป็นปลัด
เมืองสมุทรสงคราม รับราชการอยู่ในตำแหน่งนั้นอีก ๒ ปี ในเวลา
พระยานครพระรามเป็นนายอำเภอและเป็นปลัดจังหวัดเมือง ข้าพเจ้า
ออกไปตรวจราชการหัวเมืองได้พบปะพูดคุยกันเนื่อง ๆ ออกชอบด้วย
สังเกตเห็นว่าเป็นคนฉลาดเฉลียวและชอบทำการงาน เห็นว่าอาจจะ

ฝ่าหว้าให้บรรดาข้าราชการชั้นสูงขึ้นไปได้อีก แต่พระยานครพระรามาธิบดี
 กิจการกระทรวงมหาดไทยในกรุงเทพฯ ข้าราชการให้ย้ายเข้ามา
 ราชการในกรุงเทพฯ พระยานครพระรามาธิบดีไปถวายตัวเป็นศิษย์
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส บวชเป็นพระ
 ภิกษุเรียนพระธรรมวินัยอยู่พรรษาหนึ่ง ต่อมาได้ขึ้นเอกตามประกาศ
 ญัตติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ดาต๋านครจึงมารับราชการเป็น
 ตำแหน่งปลัดกรมตำรวจ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์
 ขึ้นเป็นหลวงกษัตริย์ราชามาตย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ รับราชการอยู่ที่
 กระทรวงมหาดไทยในกรุงเทพฯ ๒ ปี ข้าราชการเห็นว่าได้ออกศึกษา
 ราชการในกระทรวงพลตำรวจแล้ว จึงให้ไปเป็นตำแหน่งข้าหลวงมหาด
 ไทยมณฑลพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ กลับออกไปรับราชการที่
 เมืองเอกเป็นครั้งที่ ๒ ในตำแหน่งกษัตริย์ราชามาตย์ ๕ แต่พระยานคร
 พระรามาธิบดีมารับราชการอยู่ในตำแหน่งที่ ๓ ปี ในระหว่างนั้นได้
 รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ๕ เป็นบำเหน็จใน
 ราชการ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ข้าราชการเกิดอาการป่วยเจ็บทรมาน
 กราบทูลขอเวนคืนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แต่นั้นพระยานคร
 พระรามาธิบดีได้มาหาทรมานราชการด้วยกนกบาทเจ้าออกจนตลอดอายุ แต่
 ยังมีแก่ใจไปมาหาสู่อยู่เสมอ จนกระทั่งข้าพเจ้าออกมาอยู่เมืองบึงจันท
 ได้พบกับพระยานครพระรามาธิบดี บัวยังไม่ได้ไปเยี่ยม ถึงอนิจกรรมก็
 ได้ไปช่วยงานศพ จึงรับแต่งเรื่องประวัติพระยานครพระรามาธิบดีให้ตามความ
 ประสงค์ของเจ้าภาพงานศพ อรรถคดีเป็นธรรมเนียมด้วยควมรักใคร่อาลัย
 พระยานครพระรามาธิบดี ถึงมรณภาพ เรื่องประวัติแต่งมาแต่ต้นจนเพียง
 ว่าตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเป็นพอ แต่ตอนต่อไปไม่ต้องเขียนด้วย

อาศัยหัวข้อในหนังสือ “ประวัติราชการ” กับสัมภาษณ์ผู้อื่นได้ทราบ
เรื่องเมื่อจะแต่งประวัติตน

ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อข้าพเจ้าออกจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ พระยานครพระรามได้เป็นตำแหน่งยกกระบัตรมณฑล
นครชัยศรี และรับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์จากที่
หลวงคเชนทรามาตย ขึ้นเป็น “พระยาศรีนทรภักดี” ในปีนั้น อัน
ตำแหน่งยกกระบัตรมณฑลเป็นตำแหน่งหัวหน้าพนักงานอัยการ เคยต
ผู้เป็นเนติบัณฑิตมาก่อน ในพระยานครพระรามซึ่งมิได้เป็นเนติ
บัณฑิตจึงได้เป็นยกกระบัตรมณฑล ขอนมเฝ้าเอนปรากฎอยู่ในหนังสือ
ประวัติราชการสำหรับตัวพระยานครพระราม ว่าได้ไปลงชื่อเรียน
กฎหมายที่โรงเรียนกระทรวงยุติธรรมเคยเป็นนักเรียนมหาดเล็ก ใน
ชั้นนั้นเห็นจะได้เรียนเท่าใดนัก น่าจะเรียนกฎหมายได้ความรู้มาก
ขึ้นเมื่อเป็นหลวงคเชนทรามาตยรับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ๒ ปี แต่
มิได้เป็นเนติบัณฑิตด้วยเหตุใดหาทราบไม่ เป็นยกกระบัตรมณฑลอยู่
เพียงปีเดียว ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ ก็ได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก
และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็น “พระพิษณุ
โลกบุรศรีอุตรมหานคร” ขอนพอดคิดเห็นเหตุได้ ด้วยพระยานครพระ
รามเคยเป็นข้าหลวงมหาดไทยรู้จักหลักแหล่งมณฑลนั้นมาแต่ก่อน อีก
ประการหนึ่งในกระทรวงมหาดไทยเคยถือเป็นปลัดขึ้นมาแต่ก่อน ว่าเมื่อแรก
ข้าราชการคนใดเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด มักให้ไปอยู่จังหวัดที่ตมณ
ทล ให้ล้มเหลวคำภีรบาดแนะนำให้ทำการงานในหน้าที่ผู้ว่าราชการจังหวัด
เวลายังไม่ชำนาญ จนนัดนัดแล้วจึงให้ย้ายไปว่าราชการจังหวัด
อื่นในมณฑลนั้น อันต้องทำการโดยลำพังตนรับความผิดชอบมาก

ค
NK
๕๖๖.6
ก 1 พ 21
ด. 1

[๑๕]

เห็นจะเป็นเพราะเหตุที่พระยานครพระรามาธิบดีเจ้าพระพิษณุโลกบุรี ว่า
ราชการจังหวัดพิษณุโลกอยู่คนเดียว แล้วก็ย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการ
จังหวัดอุตรดิตถ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ แต่อยู่จังหวัดนั้นเพียงคนเดียว ถึง
พ.ศ. ๒๔๕๙ ย้ายมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ในมณฑลอยุธยา
เห็นจะเป็นด้วยมีการงานมากปกครองยากกว่าจังหวัดอุตรดิตถ์ พระยา
นครพระรามาธิบดีเจ้าราชการได้ตั้งว่าราชการจังหวัดลพบุรีอยู่ถึง ๕ ปี ใน
ระหว่างนั้นได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยา
นครพระรามาธิบดี และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยาม
ชั้นที่ ๔ เป็นบำเหน็จความชอบ แต่เรื่องประวัติของพระยานครพระรามา
ธิบดีไปตลอดเวลา ๓ ปี ดูแปลก ด้วยต้องย้ายจังหวัดบ่อยๆ ย้ายจากจ.
ลพบุรีไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัยมณฑลอุดรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔
ย้ายจากจังหวัดสุโขทัยไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสวรรคโลกมณฑลพิษณุ
โลกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ย้ายจากจังหวัดสวรรคโลกไปเป็นผู้ว่าราชการ
จังหวัดอุตรดิตถ์ (ซึ่งเคยว่าราชการมาก่อนครั้ง ๑ แล้ว) เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๘ ในปีที่สิ้นรัชกาลที่ ๖

ถึงรัชกาลที่ ๗ เวลาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงเป็น
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โปรดให้พระยานครพระรามาธิบดี
เข้ามารับราชการกระทรวงมหาดไทยในกรุงเทพฯ เป็นครั้งที่ ๒ เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๙ มาเป็นตำแหน่งเจ้ากรมการปกครองอันจัดขึ้นเป็นตำแหน่ง
ของกรมพลำพัง แล้วย้ายไปเป็นตำแหน่งเจ้ากรมทะเบียน รับราชการ
อยู่ในกรุงเทพฯ อีก ๒ ปี ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ช้างเผือกเลื่อนขึ้นเป็นชั้นที่ ๓ ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิตทรงเป็นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โปรดให้

พระยานครพระรามาธิบดีออกไปรับราชการหัวเมืองชุกเป็นครั้งที่ ๓ ได้เป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าเมืองมณฑลพิษณุโลกอยู่หนึ่งครั้ง แล้วเลื่อนขึ้นเป็นเจ้าเมืองมณฑลพิษณุโลก รับราชการต่อมาอีก ๕ หรือ ๖ ปี ในระหว่างนั้นได้เลื่อนยศเป็นมหาอำมาตย์ตรี รับพระราชทานพานทอง เครื่องยศเป็นขุนนางผู้ใหญ่ กับทั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทูลกระหม่อมเกล้า และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรีด้วย ครั้นถึงสมัยเปลี่ยนการปกครองประกาศเลิกมณฑลหัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ พระยานครพระรามาธิบดีต้องออกจากราชการ เพราะเหตุที่ยุบตำแหน่งเจ้าเมืองมณฑลพิษณุโลก เดิมเป็นข้าราชการรับเบี้ยบำนาญต่อมาจนตลอดชีวิต เมื่อพระยานครพระรามออกจากตำแหน่งประจำการอายุได้ ๔๕ ปี ได้รับราชการในกระทรวงมหาดไทยมารวมเวลา ๓๓ ปี เคยเป็นตำแหน่งตั้งแต่นายอำเภอขึ้นไปโดยลำดับจนเป็นเจ้าเมืองมณฑลพิษณุโลก อันเป็นชั้นสุดท้ายในตำแหน่งข้าราชการหัวเมืองสมัยนั้น เพื่อนนักเรียนมหาดเล็กสมัยเดียวกันที่มารับราชการกระทรวงมหาดไทย ได้เป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองหลายคน ได้มีบรรดาศักดิ์ถึงเป็นพระยาอีกกว่า ๓๐ คน แต่ได้เป็นถึงเจ้าเมืองมณฑลแต่พระยานครพระราม กับ พระยาอรุณกระวีสุนทร (ส่งวน ศิริสวัสดิ์) และพระยาอินทราธิบดีศรีทราชมงคลเมือง (ทองย้อย เสือศักดิ์) ๓ คนเท่านั้น

ตามที่ได้สังเกตมาแต่ก่อน ข้าราชการ โดยเฉพาะที่เป็นขุนนางผู้ใหญ่ เมื่อปลดจากราชการแล้วชื่อเสียงมักจะเลือนลางไป เป็นเช่นนั้นโดยมาก ที่ระลึกถึงชื่อเสียงโด่งดังขึ้นอีกน้อยตัว พระยานครพระรามอยู่ในจำพวกที่กลับมีชื่อเสียงขึ้นอีก แต่มิใช่ในราชการ ไปมีชื่อเสียงในเรื่องเครื่องจักรกลของไทย ได้รับ ความยกย่องทั้งไทยและชาวต่าง

• [௭]

ประเทศ ^๖๒ ประหลาดข้าพเจ้าจึงแยกความชอบมาถวายเป็นส่วนหนึ่ง ^{๖๕}
ต่างหากในประวัติของพระยานครพระราม ^๗

มูลเหตุที่พระยานครพระรามาจะพยายามรวบรวมหรือเรียกตาม
ศัพท์วาทปากว่า “ เถิน ” เครื่องถ้วยชามดังกล่าวดังกล่าวนั้น พระยานคร
พระรามาได้เขียนเล่าไว้เอง ว่าเมื่อครั้งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสวรรคโลก
ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ มักต้องรับแขกชาวต่างประเทศที่ขึ้นไปเที่ยวผจญเมือง
โบราณ และไปเสาะหาเครื่องถ้วยชามดังกล่าวนั้นในจังหวัดนั้นเอง ๆ
ใครไปหากมักชักชวนไปถามถึงเรื่องพงศาวดารบ้านเมือง และเรื่องตำนาน
การทำเครื่องถ้วยชามที่จังหวัดสวรรคโลกแต่โบราณ พระยานคร
พระรามยังไม่ได้เข้าใจได้ศึกษามาแต่ก่อน ก็ได้แต่ตอบอย่างขมขื่นหรือ
พยักพืดไปพอพินหน้ำ จนเกิดรำคาญใจเกรงชาวต่างประเทศจะดูหมิ่น
ว่าเป็นผู้ปกครองอยู่ในท้องถิ่นแต่ไม่รู้อะไรเสียเลย ก็คงคิดเสาะหา
เครื่องถ้วยชามดังกล่าวนั้นในจังหวัดนั้นมาพิจารณา และหาหนังสือ
ซึ่งกล่าวด้วยเครื่องดังกล่าวนั้นมาศึกษาหาความรู้ เลยเกิดชอบโบราณคดี
ขึ้นเองด้วยเครื่องดังกล่าวนั้นด้วยประการฉะนี้ เมื่อต้องย้ายจากเมือง
สวรรคโลกไปว่าราชการจังหวัดขึ้นกักต้องรีบไปชั่วคราว แต่ใจไม่สิ้น
รักเรื่องเครื่องดังกล่าวนั้น ครั้นมาได้โอกาสอีกเมื่อเป็นสมุหเทศาภิบาล
มณฑลพิษณุโลกใน พ.ศ. ๒๔๗๓ คราวนั้นเวลาออกตรวจราชการตาม
ท้องที่ในมณฑลก็เสาะหาตัวอย่างเครื่องดังกล่าวนั้น และเที่ยวตรวจดูเตา
ที่ทำทางวัดค้นหาเครื่องดังกล่าวนั้นที่ทางวัดมาพิจารณา ได้ความ
รู้และตัวอย่างเครื่องดังกล่าวนั้นมากจนโดยลำดับ เนื่องกับการที่พระยา
นครพระรามาเที่ยวค้นเครื่องดังกล่าวนั้นในท้องถิ่น จวบด้วยประการใด
ข้าพเจ้าหาทราบไม่ พระยานครพระรามจึงเลยขึ้นไปถึงเมืองโบราณ

เรียกว่า “เวียงกาหลง” ในมณฑลพายัพ อยู่ไม่ห่างกับเมืองพะเยา
เท่าใดนัก ไปพบซากเตาทำเครื่องถ้วยชามทำนองเดียวกับจังหวัด
สุพรรณภูมิมากมาย เสาหาตัวอย่างเครื่องถ้วยชามที่เวียงกาหลง
มาได้หลายอย่าง ขอนทนทำให้พระยานครพระรามาธิบดีซึ่งขึ้นในหมู่
ศึกษาโบราณคดี เพราะแต่ก่อนมาไม่มีใครเคยรู้ ว่าเตาทำถ้วยชาม
ที่เวียงกาหลง พระยานครพระรามาธิบดีไปพบและได้ตรวจตราก่อนผู้อื่น
และการที่พบเวียงกาหลงนั้นข้าพเจ้าอยากจะยกความชอบของพระยานคร
พระรามาธิบดีในทางวรรณคดีด้วยอีกสถาน ๑ เพราะได้ความว่าที่นั่นมีตำนาน
อันหนึ่งเรียกว่า “ห้วยกาหลง” ตรงกับในเรื่องพระรถ ว่าพระรถ
ไปเลี้ยงตายด้วยนาทิดานากาหลง แต่ก่อนเข้าใจกันเพียงว่าพระรถไป
จากเมืองสุพรรณในเขตจังหวัดแพร่ แต่ไม่รู้ว่าไปทางไหนต่อไป พระยา
นครพระรามาธิบดีไปพบตำนานกาหลงก็เป็นอันได้ความชัดว่า เรื่องพระรถเป็น
นิทานที่มีเรื่องจริงเป็นมูล ยังจะต้องค้นต่อไปแต่ว่าเมืองสุพรรณของนาง
เพื่อนนางแพงอยู่ที่ไหน แต่คงอยู่ในแขวงอำเภอยะนิงเอง เมื่อ
พระยานครพระรามาธิบดีออกจากราชการกลับลงมาอยู่กรุงเทพฯ ๗ ๘ ปี
เรือน ณ ตำบลถนนนครไชยศรีใกล้สะพานกิมเชิงหัด อยู่มาไม่ช้าเกิด
รำคาญใจด้วยอยู่เปล่าๆ ไม่ทำอะไรทำ จึงเอาเครื่องสังคโลกไทยที่
สะสมไว้ออกจัดตั้งเรียงเรียงให้เป็นหมวดหมู่ตามประเภท และไปศึกษา
หาความรู้เพิ่มเติมที่พิพิธภัณฑ์สถานประกอบกัน ด้วยประสงค์จะแต่ง
หนังสือเรื่องถ้วยชามสังคโลก เมื่อปรากฏว่าพระยานครพระรามาธิบดี
เครื่องสังคโลกไทยมากมายหลายอย่างยิ่งกว่าใครๆ ได้เคยรวบรวมมา
แต่ก่อน และเขาจัดเรียงเรียงไว้ที่บ้าน กิมคนพากันไปขอชมมากจน
เป็นลำดับมาทางไทยและชาวต่างประเทศ จนถกกันว่าเป็นพิพิธภัณฑ์

สถานที่ควรไปดแห่งหนึ่ง ส่วนการที่แต่งหนังสือเรื่องเครื่องถ้วยชาม
ดังกล่าวนั้น แต่งเมื่อข้าพเจ้าออกมาอยู่เมืองบึงเตี้ยแล้วไม่ได้ไปรักษา
หาวอกัน แม่เครื่องดังกล่าวก่ที่พระยานครพระรามรวบรวมได้ไว้ ข้าพเจ้า
ก็ได้เคยเห็นแต่รูปนายซึ่งพระยานครพระรามส่งมาให้ด้วยกับหนังสือที่
ได้แต่งขึ้นในภาษาไทยยังไม่ได้พิมพ์ฉบับ ๑ กับฉบับภาษาอังกฤษซึ่ง

ดยามดมาคมขออนุญาตแปลพิมพ์ โฆษณาไปตามนานาประเทศฉบับ ๑
แต่หนังสือที่พระยานครพระรามแต่งนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วยตรงวินิจนัย
คำานการคงแต่ทำเครื่องดังกล่าวก่ที่เมืองกาหลง พระยานครพระราม
เห็นว่าแต่ทำถ้วยชามที่เวียงกาหลง อยู่เหนือเมืองสุวรรณโลกสุโขทัย
ขึ้นไปทางไกลมาก ไม่มีทางเรือที่พวกจีนข้างทำถ้วยชามณเมืองสุวรรณ
โลกสุโขทัยจะขึ้นไปได้ จึงตงเนื้อเห็นว่าข้าพเจ้าทำเครื่องถ้วยชามดังกล่าวก่
นั้นชนชาติไทยคงพาตงมาจากเมืองไทยเดิมโดยทางบก มาตงแต่ทำที่
เวียงกาหลงก่อน แล้วการทำถ้วยชามจึงแพร่หลายตงมาข้างใต้
ตงแต่ก่อนพระเจ้ารามคำแหงมหาราชเอาข้างทำถ้วยชามมาจากเมืองจีน
ฝ่ายข้าพเจ้าเห็นว่าข้างทำถ้วยชามที่เวียงกาหลงนั้นเป็นคนพวกเดียวกันกับ
ข้างทำถ้วยชามที่เมืองสุวรรณโลกนั้นเอง ถูกกวาดต้อนขึ้นไปมณฑล
พายัพเมื่อพระยาพิษณุวัระ (เรียกชื่อตามหนังสือวนพ่าย) เจ้าเมือง
ชเตียง (ชื่อเดิมของจังหวัดสุวรรณโลก) เป็นกบฏไปเข้ากับพระเจ้า
ติโลกราชเมืองเชียงใหม่ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถครองกรุง
ศรีอยุธยา มีในหนังสือ “พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ”
ว่าเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๐๐๔ “พระยาชเตียงคิดเป็นกบฏ พาเอา
ครอบครัวทั้งปวงไปออกแ่ก่ทหาราช” (เมืองเชียงใหม่) ใน “หนังสือ
พงศาวดารโยนก” ก็เล่าเรื่องอย่างเดียวกัน มีความแปลกออกไปว่า

ครั้นนั้นพระเจ้าโตกราชยกกองทัพหลวงลงมาตั้งอยู่ที่เมืองทุ่งยั้ง แด่กอง
 ทพหนามพายัพพวกกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าโตกราชเห็นว่าจระเข้
 หัวเมืองเหนือไม่ไต่คงประสงค์ จึงให้กวาดเอาผู้คนเมืองชเลียงไป แล้ว
 ตั้งให้พระยายุทธสิริระ (ในพงศาวดารโยนกเรียกว่าพระยา "ยุกต์เจียง")
 ให้เป็นเจ้าเมืองภูกา ภายหลังมาพระยายุทธสิริระช่วยรบพุ่งกองทัพกรุง
 ศรีอยุธยามความชอบ พระเจ้าโตกราชจึงตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพะเยา
 พิเคราะห์ตามเรื่องพงศาวดารดังกล่าวมา เห็นว่าพวกทำถว้ยซามจะถูก
 กวาดไปจากเมืองสุวรรณโคตในคราวนั้น และไปรวบรวมกันอยู่กับ
 พระยายุทธสิริระที่เมืองพะเยา ครั้นปรากฏว่าทเวียงกาหลงมีหินชนิด
 ทำถว้ยซามได้ พระยายุทธสิริระจึงให้ไปตั้งเตาทำถว้ยซามเป็นอาชพ
 เหมือนอย่างในเมืองสุวรรณโคต ว่าโดยย่อข้าพเจ้าเห็นว่าเตาถว้ยซาม
 ที่เวียงกาหลงเกิดขึ้นภายหลังเตาทำถว้ยซามที่เมืองสุวรรณโคตช้านาน
 เมื่อความเห็นของข้าพเจ้าผิดกับความเห็นของพระยานครพระรามอยู่ดังน
 ักยอมไม่สมควรที่ข้าพเจ้าจะกล่าววิจารณ์ถึงเรื่องหนึ่งต่อทพมพ ในสมุด
 เดิมนี้ แต่เห็นควรจะต้องดำนาคดหมายข้าพเจ้ามตอบพระยานครพระราม
 เมื่อส่งหนังสือเรื่องเครื่องสังก โดกไทยมาให้ไว้ในที่นี้ด้วย

[สำเนา]

วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ถึง พระยานครพระราม

ฉันได้รับจดหมายของเจ้าคุณกับหนังสือที่เจ้าคุณแต่งพรรณนาเรื่องเครื่องถ้วยเมืองเหนือ รู้สึกยินดีและชอบใจเจ้าคุณมาก หนังสือนี้ รูปภาพในฉบับภาษาอังกฤษเขาพิมพ์ดีมาก คงจะเป็นประโยชน์ในทางศึกษาหาความรู้โบราณคดี สำหรับคนภายนอกต่อไป จึงขออนุโมทนาที่เจ้าคุณอุส่าห์พยายามรวบรวมเครื่องสังโลกและไฟใจในโบราณคดีด้วยอีกสถานหนึ่ง

อันวินิจัยโบราณคดีนั้น ย่อมเกิดแต่ความคิดเห็นของผู้วินิจฉัยด้วยอาศัยหลักฐานต่างๆ ที่ได้พบปะ ความเห็นต่างคนย่อมต่างกันมีมากก็น้อยไม่เลือกกว่าเป็นผู้มีความรู้มากหรือน้อย แม้นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงก็ย่อมมีความเห็นผิดกัน คำนกัน และบางทีก็กลับความเห็นขอมกัน เป็นเช่นนั้นทั่วทุกประเทศ ข้อที่ความเห็นผิดกันนั้นวิญญูชนไม่มีใครถือโทษ เจ้าคุณเคยเป็นศิษย์ฉันมาจริงตามที่ว่ามาในจดหมาย ถึงกระนั้นก็ไม่เห็นเหตุอันใดที่เจ้าคุณจะต้องขอมว่าวินิจฉัยของฉันถูกต้องเสมอไปเพราะเคยเป็นครูของเจ้าคุณ หรือจะมีบาปกรรมอันใดที่เจ้าคุณแสดงความเห็นของเจ้าคุณแตกต่างไปอย่างอื่น เพราะเจ้าคุณคิดเห็นตามชื่อว่าความจริงเป็นอย่างนั้น

หวังใจว่าเจ้าคุณกับคุณหญิงและลูกทุกคน จะมีความสุขสบายอยู่ด้วยกันทั้งนั้น

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

แต่ความหวังใจของข้าพเจ้าคงเขียนไปข้างท้ายจดหมายว่า พระยานครพระรามจะมีความสุขสบายขึ้นไม่ล้มหวัง ต่อมาไม่ช้าก็ได้ทราบจากผู้ที่เป็นเพื่อนฝูงของเขายกมา ว่าสังเกตเห็นพระยานครพระรามปลดเปลื้องดังเก่าแต่ก่อน เกรงว่าจะเกิดโรคร้ายร้ายกาจขึ้นในบัดนี้เป็นจริงดังเขาวินิจฉัย การป่วยเริ่มเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ พอถึงเดือนมกราคมอาการป่วยก็กำเริบขึ้น หมอตรวจว่าเป็นโรคเนื้องอกที่ขมาม พระยานครพระรามรักษาด้วยยาที่บ้านจนถึงเดือนพฤษภาคมแล้วจึงไปอยู่โรงพยาบาลศิริราช ขึ้นแรกตั้งใจว่าจะทำการตัดผ่า แต่แพทย์เห็นว่าไม่สามารถทำได้ อยู่โรงพยาบาลได้ ๒๕ วัน ดังเกิดเห็นอาการแต่ทรุดลงไม่ฟื้นขึ้น ก็เข้าใจว่าป่วยครั้งนี้จะเป็นอันตรายถึงกับมรณและถึงอนิจกรรมในวันรุ่งขึ้น ในระหว่างป่วยอยู่นั้นอาการหนัก ถึงสามารถแต่งคำปรารภลงถึงข้าราชการของตนเอง ลงท้ายขอขมาให้เป็นโอกาสกรรมเกตุคติและมิตรทั้งปวง น่าสงสารอ่านก็จับใจ ไม่แต่เท่านั้นใจของพระยานครพระรามยังไม่สิ้นรักโบราณคดี มีอาศัยในหนังสือเรื่องเครื่องถ้วยชามลังกาโลก ที่ได้แต่งไว้ในระบบภาษาไทยยังไม่ทันจะพิมพ์ ตั้งให้พิมพ์หนังสือเล่มแรกในงานพระราชทานเพลิงศพของตน และแต่งคำนำใหม่ในเวดากำตั้งบ่อยมากมีคำขอขมารับเวรกรรมกับผู้อื่นอยู่ในหนังสือ ได้พิมพ์คำปรารภถึงข้าราชการของพระยานครพระรามไว้ในเรื่องประวัติต่อไป

อาตมาปรารภ

แม้ว่าข้าพเจ้ามิได้กำเนิดมาในกองเงินกองทอง หรือกำลังตระกูลเฟื่องฟู ซึ่งบางหมู่บางคณะเห็นเป็นว่าอาจประพฤติดมความผิดครอบงำด้วยประการทั้งปวงก็ มิเป็นที่ยินดียิ่งไปกว่ากำเนิดของ

ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติงานในตระกูลที่มีความยุติธรรมและปราศจากซึ่งความ
 วิชาอาฆาตใคร่ผู้ใดทั้งนี้ หยาดโลหิตแห่งบรรพบุรุษนั้นแหละได้ตก
 ทอดมาเป็นข้อบัญญัติข้าพเจ้า จึงมีนิสัยความประพฤติตามตระกูล
 โดยมีได้กระทำความยุติธรรมแก่ผู้ใด หรืออิจฉาริษยาใครมาแต่
 กำเนิดจนถึงเวลาที่จนจะอดด้านแห่งชีวิตที่กาดังนี้เขียนขอปรารภ
 นับว่าเป็นความพอใจประการหนึ่ง

ส่วนการอาชีพแห่งข้าพเจ้าที่เป็นมา ก็เกี่ยวแก่รับราชการในหน้าที่
 ปกครองซึ่งรวมความว่ารับทุกขบารุงสุขของประชาชน หากจะมีการ
 เก็บภาษีอากร และการปราบปรามพาดชนรวมอยู่ด้วยก็จริง แต่การ
 เก็บภาษีอากรก็ได้ทำไปโดยระเบียบของบังคับแห่งประเทศ และก็มี
 โอกาสได้มากระทำที่จะดำรงความคิดเห็นใหม่ผ่อนเพื่องดในเรื่องอะไรเพราะ
 เหตุใดได้ด้วย ส่วนจะสำเร็จผลหรือไม่แนบนักไวต่างหาก แต่คง
 ได้มีผลในทางเช่นกันตามหน้าที่พลเมือง

ตามธรรมชาตินั้น ดังใดเกิดขึ้นแล้วย่อมดับหรือทำลายเป็น
 ขรรคมา นับประสาอะไรแต่กับชีวิตมนุษย์ ซึ่งเกิดเพียงอาศัยร่างกาย
 ที่มีความแข็งแรงอย่างงี้ก็เสื่อมเพียงกระดก ฉะนั้นจะคงทนอยู่ได้สักแค่ไหน
 จริงขย่มมนุษย์ส่วนมากต้องการมียายน โดยอ้างเหตุผลต่าง ๆ แต่แท้
 ที่จริงก็ดัดเหมือนนกเป็นความ โสภ หรือประสงค์จะพ้นธรรมชาติตาม
 นิสัยมนุษย์ยิ่งกว่า เพราะถ้าอายุจะมียายออกไปได้มาก ๆ จริง ผู้
 ที่ทำลายชีวิตโดยไม่อยากจะออกไปอีกก็คงไม่มียาย สำหรับตัว
 ข้าพเจ้าเอง ระหว่างปฐมวัยต่อกับมัธยมวัย รักความปรารถนาพร้อม
 ด้วยความตั้งใจที่จะให้บังเกิดความด้วยงามตลอดถึงความอดสาหะพยายาม
 อะไร ๆ ต่าง ๆ แต่ตกมาถึงปัจจุณมัย ข้าพเจ้าหมายความว่าอายุ ๕๐ ปี

ไปแล้ว กรรมเสียแต่เดิมหายคลายลงไปมาก คิดเพียงแต่จะไม่ให้
 เป็นทรงเกียรตินของหมื่นคนรักพอใจแล้ว ข้าพเจ้าไม่เถียงว่าความผิดนั้น
 นต่างกับท่านผู้นอกจะมามาก แต่กลัวว่าไม่ผิดร้ายถึงกับจะต้องตัด
 แผลง เพราะเห็นว่าเป็นการตึงกว่าจะถูกหิวเพราะเขาระงับว่าตามดอ ประกอบ
 ด้วยไม่ต้อง การจะดำรง ความวิ ความดำมารณะไว้ต่ออะไรอดใครสัก
 แดว การยอมแก่เช่นนั้นไม่ได้เกิดจากใจหรือร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง
 เลย ได้ต้องหัดทนจนกว่าจะดีกว่าตนแก่ ร่างกายเสากยิ่งแข็งแรงพอไปได้
 ทำอะไรทำได้ แต่เนื่องด้วยความเบื่อหน่ายหรือเคยรู้เคยเห็นมาแล้วด้วย
 กว่าประการอย่างอื่น ได้เคยนึกเคยคิดอะไร ๆ แทบทุกอย่างที่จะปลด
 ใจให้ทะเลาะชาน แต่ก็ไม่ทำให้เกิดมานะพยายามอะไรให้หนักอยากได้
 อยากดิ้นรน ก็หนักแต่อย่างนั้นหรือถกเพียงเท่านั้น เมื่อบนตงนั้นจะ
 เป็นอยู่หรือจะตายเมื่อใดก็ไม่เป็นของแปลก ยังคงขอรองอยู่แต่เพียง
 ย่าให้ไต่รับความทรมานเดือดร้อนเจ็บปวดจนทนทาน

ในเรื่องครบครันทุกท้านเหมือนอย่างใด ข้าพเจ้าก็เช่นนั้น แต่
 เห็นว่าไม่ทางใดก็จะทำได้ไปโดยง่ายกว่าขอเขาเหล่านั้นจะทำของเขาเอง
 ค้างว่าจรมทรมายให้ เขาไม่รู้จักรักษากันจนครบหมด ให้โอวาท
 หรือคำสั่งเขาไม่ทำตามก็ไม่ประโยชน์ จึงต้องแค้นแต่เขาที่จะคิด
 พังตัวเอง ถ้าเขาไม่คิดเป็นกรรมของเขา อย่าว่าแต่เป็นมนุษย์เพียง
 ข้าพเจ้าเลย ถึงเทพยเจ้าหรือท้าวพระพราหมณ์เจ้าท่านก็ไม่สามารถ
 จะช่วยเขาได้ ข้าพเจ้ามีความคิดเช่นนั้น เพื่อบริประโยชน์ ในทางทำให้ใจ
 สงบตั้งตงพุทธภาษิตว่า “ความสละสลวยยิ่งกว่าความดังไม่มี”
 เสด็จท่านท่านหนึ่งสอนข้าพเจ้าตั้งแต่นั้น ตั้งบทุกตั้งทุกอย่างแต่ร่างกาย
 กกลายเป็นกระแจะร่ากอนปฏิกูลด้วย

[๒๕]

เพราะฉะนั้น เมื่อเวลาสมควรจึงเขียนถ้อยคำแต่งตั้งความชอบ
พระคุณเป็นที่ยังไว้อวดหน้า สำหรับท่านที่ได้มาในการมาปณิกิจพ
ชาพเจ้า และเป็นครั้งสุดท้ายที่มร่างกายอยู่ในโลก จึงขอขมาและ
ขอให้อภัยกรรมทั้งหลายซึ่งมีมาแต่แต่หนหลังแต่ท่านทุก ๆ ประการ เทอญ.

นครพระราม

บ้านเลขที่ ๓ ตำบลเด่น

วันที่ ๓๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ พระยานครพระราม (สวัสดิ์
มหากาย) ถึงอนิจกรรม ที่บ้านเลขที่ ๓ ตำบลถนนนครไชยศรี อายุได้
๕๓ ปี ๗ เดือน ในการศพได้พระราชทานเครื่องเบญจกัณฐ์ตามอย่าง
ข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นพระยาพานทองทุกประการ

เมื่อพระยานครพระรามเป็นที่หวนคิดถึงเสมอมาด้วย ได้แต่งงาน
กับนางสาวศิริพันธุ์ ธิดานายพันเอก พระยาศรีราชดิษฐ์ (วิน) และ
หม่อมราชวงศ์หญิงเล็ก อยู่ด้วยกันมาจนเป็นคุณหญิง และได้ร่วม
ทุกข์สุขมาจนตลอดอายุของสามี

พระยานครพระรามมีบุตรธิดารวม ๕ คน คือบุตรชื่อแฉ่งวงคน ๓
เดียน ทำราชการ ได้เป็นตำแหน่งเลขานุการของประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ ธิดาชื่อ เนติศรี คน ๑ ธิดาชื่อ สิริ คน ๑ บุตรชื่อ
วิระพันธ์ คน ๑ บุตรชื่อ ศักดิ์พงศ์ คน ๑ พร้อมกันเป็นเจ้าของกิจการ
ศพของคณะพระยานครพระราม อันสมควรจะได้อธิษฐานโมทนาความ
กตัญญูแก่ทุกท่าน ซึ่งเรื่องประวัติพระยานครพระราม (สวัสดิ์
มหากาย) เพียงเท่านี้.

(ลงพระนาม) ดำรงราชานุภาพ

ดูๆ รำพรรณพระคุณ

วันที่ ๓๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ความรักความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกมีอยู่คนเดียว ในความเป็น
อยู่และความรู้สึกของข้าพเจ้าก็เหมือนเดิมกับท่านทั้งหลาย และนอกจาก
ท่านยังทำตนเต็มใจเพื่อนของลูก ก็ว่าคือเดินหัวสั่นก้านานและ
เที่ยวเตร่กับลูก ทุกอย่างตามใจและเอาใจลูกเป็นอย่างดี ชอร้อง
อย่างเต็มใจให้ลูกประพฤติผิดศีลธรรมและการทุจริตเท่านั้น แม้เมื่อ
คราวป่วยซึ่งเป็นอวสานแห่งชีวิตครั้งนี้ พวกลูก ๆ ต่างเต็มใจผลัดเปลี่ยน
กันคอยปฏิบัติสนองพระคุณทั้งกลางวันกลางคืน ท่านยังเป็นห่วงบอกให้
ไปหัดบินนอน โดยสิ้นใจและทำอาการว่าค่อยๆ เกลาความเจ็บป่วยแล้ว
พองนกด้วยความรักความปรารถนาดีลูกจะลำบาก พฤติการณ์ที่พอ
ได้แสดงต่อลูกอย่างน่าชื่นใจเช่นนี้ ใครเลยจะเว้นลืมพระคุณในความ
ปรารถนาของพ่อซึ่งมีแก่ลูกได้ ถ้าจะรำพรรณถึงความรักและพระคุณ
ของพ่อแล้ว หากจะเขียนเขียนเป็นเล่มดกหลายเล่มนัก

การที่พ่อมาคืนตายจากลูกไปครั้งนี้ ย่อมเป็นที่ปริวิตกแก่ลูก
เพียงใด ข้าพเจ้าขอฝากความรู้สึกไว้แก่ท่านที่เคารพພັນธอให้หนักคิดเอง
ที่ลูกยังมัวด้วยความสงสัยของพระคุณพ่อในวาระสุดท้ายนี้
และในโอกาสอื่นต่อไปได้ ก็ด้วยพระคุณของพ่อได้อบรมสั่งสอนลูกมา
โดยแท้ พระคุณอันนี้จะติดใจแต่จับใจลูกอยู่ชั่วชีวิต

แสวง มหาภัย

ใครก็ตาม ในโลกไม่มีใครเท่า ยามพ่อเจ้าตาโลกนี้ใครคน
 คิดถึงใครในพิภพจบนดินแดน ไม่เหมือนแม่นึกถึงพ่อทอดหทัย
 เสียตายอื่นหักใจได้ง่ายๆ แต่พ่อตายหักใจกระไรไหว
 หมดยาวแรงหมดมานะกำลังใจ โธ่เกิดมากันทำไมหนอคนเรา !

ด้วยเหตุที่เกิดมาเป็นลูกที่มันส์คล้ายเหมือนพ่อมากที่สุดคนหนึ่ง ฉะนั้น
 ถ้าหากดวงใจไม่ระลึกถึงพ่ออย่างถนุถนอม และความรู้จักผิดชอบไม่ทำ
 ให้ลูกรู้สึกในคุณความดีของพ่ออย่างจับใจและจริงใจแล้ว ลูกก็คงจะ
 ไม่เชื่อกำว่าพรรณานี้ เพราะคนธรรมดาในโลกก็รักพ่อ คิดถึงและ
 เสียตายพ่อของตนด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น ถ้าลูกจะเพียงแต่รักพ่อ, คิดถึง
 และเสียตายพ่อของตนตามธรรมดาโลก ไม่มีอะไรพิเศษหรือวิเศษไป
 กว่าธรรมดาแล้ว จะต้องเชื่อกำว่าพรรณานี้เพื่ออะไร

แต่ลูกรักและนิยมน้ำใจ มีใช่เพราะความที่เกิดมาเป็นลูกจึงต้อง
 รักต้องนิยมน้ำใจ ลูกรักพ่อได้อย่างมากที่สุดโดยไม่ต้องนึกว่าเป็นพ่อ ลูก
 ไม่ต้องพยายามที่จะรัก ลูกไม่ได้รักเพราะหน้าที่ ลูกรักตัวของพ่อเอง !

ลูกเห็นและรู้สึกในคุณความดีของพ่อ มีใช่เพราะความเป็นพ่อ
 ทำให้ลูกเห็นและรู้สึก ถึงพ่อจะเป็นคนอื่นแต่ถ้าลูกได้รู้จักพ่อจริงๆ แล้ว
 ลูกก็คงจะเห็นว่าพ่อเป็นคนที่ดีที่สุดเท่าที่มนุษย์จะทำได้ และลูกใจลูกที่สุด
 เหมือนกัน

พ่อทำให้ลูกรักและนิยมน้ำใจแต่ลูกยังเป็นเด็กไร้เดียงสา ถึงคราว
 เจ็บปวดลูกก็ร้องหาพ่ออยากพบพ่อ ถึงคราวเดินล้นกล่นานพ่อก็เป็นเพื่อน
 ที่ถูกใจที่สุดของลูก ถึงคราวหวาดกลัวลูกก็ขอพ่อให้คุ้มเกรง ถึงคราว
 ลูกจนปัญญาลูกก็หันเข้าหาพ่อเป็นที่พักพิง และถึงคราวพ่อก็ไม่อยู่ลูกก็แสน
 จะคิดถึง จดหมายที่พ่อเคยมั่งถึงลูกๆ นั้นยังจำได้

“ ขุนันท์. วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๖๕

จากนุชตุนหน่อ	หวัอกพ้อทอตรม
ยามเดบยได้เซยชม	เจ้าพรอดพดบรเทิงใจ
ค่นเข้าได้พบตูก	ฤคณูกอยร่ำไป
พ้อจากเจ้าไปไกล	กัชาตผู้จะชวนเพดิน
นึกว่ากรรมมาตามพรวก	จึงได้จากฤบังเิน
เหแห่งระหกระเหิน	เป็ดยวปล่าวเอกกาย
ยามค่นบเห็นเจ้า	บิตาเฝ้านาตาพาย
ค่นเข้าจนเพตางาย	บ่ยตลกคังเซ่นเคย
ยามกนกนกนเคยว	ซ่งปล่าวเป็ดยวนะอกเอัย
รตตมทชมเซย	บ่ห่อนทรวาว่าหวนมนั
คิตคังชิตาบตร	นหนั้นตตทกัววัน
ผนกินเพอบองกัน	ชวตไ่วพอกตบมา
ยามจะไปราชกิจ	เจ้าเคยคิตร้องตามหา
เียนพ้อพอกตบมา	ตูกวงรบด้วยคใจ
ชวนพุดตะชวนเต็น	ทนกเห็นว่าตูกใจ
ทุกเมื่อทกวันไป	จนกว่าเจ้าจะไปนอน
เคยวนพ้ออยู่เอกา	ทุกเวตาใจรอนๆ
นนวนนยังอาวรณ์	เทวศทุกชทอกรณ ”

พ้อสนิทสนมกับตูกๆ ทุกคนเป็นอย่างมา ก พุดกับใครจะเข้าใจ
กนคเหมือนพดกบพอนนเห็นจะไมม่ พ้อเป็นคนทตู่ภาพและใจกว้างทตู่
ไม่เคยบงคับซนใจให้ตูกๆ ทำตามเห็นตามด้วยพ้อเคย ตูกคิตตาม

ทำตามก็เพราะลูกเห็นลูกเห็นชอบไปกับพ่อแม่ พ่อปล่อยให้ลูกออก
ความคิดความเห็นใดที่ตน พ่อไม่เคยนึกถึงความสุขของพ่อก่อน และ
ไม่เคยเด็กแต่ตั้งตาคอยใจสำหรับตัวพ่อเลย เวลามีพ่อทำให้ลูกต้องคอย
พ่อก็เสียใจขอโทษแล้วขอโทษอีกจนลูกไม่สบายใจ

ลูกเคยนิยมเคยบูชาพ่อมาตั้งแต่เด็ก ๆ และถึงแม้ว่าในระหว่างที่
เติบโตขึ้นลูกจะอยู่ไกลพ่อ ความนิยมชมชื่นทั้งหลายก็ยังคงฝังแน่นอยู่
ในใจตลอดมา มีความเชื่อมั่นในพ่ออย่างที่สุด จนทำให้คิดว่าไม่มีใคร
ทั้งโลกที่รู้จักพ่อแล้วจะไม่ชอบพ่อ เมื่อลูกโตมากขึ้น บางครั้งพ่อก็ได้
ให้ฟังว่า สิ่งที่พ่อคิดพ่อกำหนดคนไม่นิยม มีคนเห็นผิด ทักท้วงที่
ลูกได้ยินพ่อบอกเช่นนั้น ลูกรู้สึกใจหายเหมือนได้ยินข่าวตายของเพื่อนรัก
ต้องเศร้าใจไปนาน และต้องปลอบตัวเองว่าในโลกนี้ไม่มีใครที่จะรักใจ
เพื่อนมนุษย์ได้ทั่วทุกคน แม้พระพุทธเจ้ายังมีคนนิทาน ! คนที่ไม่
นิยมพ่อก็เพราะไม่รู้จักพ่อจริง ๆ ถ้ารู้ใจพ่อเหมือนลูก รู้จักพ่อแล้ว
ลูกสงสัยว่าจะอดนิยมพ่อได้เทียวหรือ

สิ่งที่ลูกปรารถนาที่สุดก็คือ ขอให้ลูกเหมือนพ่อทั้งนิสัยใจคอ
และความประพฤติ ให้ลูกซื่อสัตย์และซื่อตรงเหมือนพ่อ ให้ลูกยุติธรรม
และกรุณาผู้น้อยเหมือนพ่อ และขอให้ลูกเปิดเผยตรงไปตรงมาแก่สภาพ
เหมือนพ่อดวย

กุศลบุญทั้งหลายที่ลูกได้ทำไว้แล้ว และที่จะทำอยู่เรื่อย ๆ ไป
ลูกขออุทิศกราบฝ่าเท้าพ่อยอดทริกของลูกทั้งหมด ถ้าพ่อยังมกข
ทรมานอยู่ณที่ใด ก็ขอให้สมบุญของลูกช่วยส่งพ่อให้พ้นทุกข์ทรมา
นั้นไปสู่ที่พำลัณย์เป็นสุข ถ้าพ่อเป็นสุขอยู่แล้วก็ขอให้พ่อได้ไปสู่ความ
บรมสุขยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่ลูกไม่อยากจะพ่อบอกมาในโลกอันไม่แน่นอนนอก

และลูกเองก็ไม่อยากเกิด ฉะนั้นลูกจะไม่ตั้งใจให้ผิดกับหัวใจจริง โดย
ขอให้ได้เกิดมาเป็นลูกพ่อทุกชาติ แต่จะขออธิษฐานว่า ขอให้พ่อ
ซึ่งเป็นยอดทริกของลูกคอยลูกอยู่ในภพโน้นด้วยความเป็นสุข และคอย
ยินดีต้อนรับลูกในเมื่อถึงคราวที่ลูกจะต้องจากโลกนี้ตามไปกราบเท้าพ่อ.

เกิดศรี

พระคุณของพ่อผู้เป็นยอดทริกและเคารพของลูกนั้นเหลือที่จะนับได้
พ่อได้เป็นอาจารย์ของลูกในเวตาลูกโง่เขลา และเป็นเพื่อนในเวลาที่ลูก
มทกขและเงยบงอขย พ่อยินดีและส่งเสริมในเมื่อลูกมีใจเมตตาต่อสัตว์
ต่อมนุษย์ทุกคน พ่อได้สั่งสอนและให้สติในเมื่อลูกคนเฉียวและโกรธ
เคือง ลูกไม่เคยคิดว่าใครจะเกลียดชังพ่อได้ เพราะความดีทั้งหลาย
ที่พ่อได้กระทำนั้น ไม่ละเพาะแต่กับลูก ๆ ซึ่งพ่อรักเลย ถึงกับใคร ๆ
พอก่อนหน้าและเมตตาต่อเขาทุกคน เห็นได้ว่าพ่อของลูกนั้นนยคติ-
ธรรมแท้ เมื่อพ่อไม่สบายเคยปลอบใจลูก ๆ เวลาใคร่เศร้าในการ
เจ็บไข้ของพ่อว่า “ใคร ๆ เกิดมาก็ต้องตายเหมือนกันหมด และพ่อก็
เตรียมพร้อมแล้ว ถึงพ่อจะตายก็ไม่กลัว พ่อไม่เคยโกรธใคร หรือ
ทำให้ใคร ๆ ต้องเดือดร้อนเพราะพ่อเลย ขอให้ลูกเชื่อเถิดว่าความดี
ใด ๆ จะเท่าความสงบบໍ່มี” ในเวตาลูกก็แน่ใจว่าวิญญาณของพ่อ
สงบแล้ว ลูกแค้นที่จะขาดยพ่อ จะหาใครเหมือนพ่อไม่ออก โลกนี้จะ
ไม่สนุกสบายสำหรับลูกเหมือนเมื่อพ่อยังอยู่เลย ลูกมีความสุขตั้งแต่เมื่อ
เวลาหลับและฝันถึงพ่อ ลูกจะเคารพบูชาพ่อดังพระของลูก บุญใดที่ลูก
ได้สร้าง ก็เกิดเพราะคำสั่งสอนของพ่อ ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูกได้รับ ก็ขอ
น้อมอุทิศกราบเท้าพ่อยอดทริกของลูกทั้งหมด ทั้งเดิวนและภายหลัง

จนชาวตองตองถึงที่สุด เศรษฐแห่งความกตัญญูของลูก ที่ได้ออกค
 กศดทั้งหมดให้พอจน รอดจึงเป็นบัจจยให้พอบรรดพระนิพพาน อย่าตอง
 มทุกขทรมานอีกต่อไปเลย

ลูกสี่

ทำไมหนอคุณพ่อจึงรบจากหนไปทั้ง ๆ ที่คุณพ่อห่วงหน คือนไป
 หนจะได้รบคำดังสอนอนชามชงจากใคร หนจะไม่พบใครออกแถวที่จะ
 เป็นยอดรบพร้อมทั้งเป็นหลักและกำลังใจของหน เพื่อยคมันในภายหน้า
 หนอยากตามคุณพ่อไปทุกหนทุกแห่งที่คคุณพ่อของหนไป เพื่คคุณพ่อ
 จะไดไม่ว่าเหว แต่ถาหนทำไปคังนหนกตคคุณพ่อจะโกรธ เพราะคำ
 ดังสอนของคุณพ่อผิดกับความคิดของหน

ในงานศพของคุณพ่อคราวนี้ หนจะบวชเณรให้คคุณพ่อ และส่วน
 บุญกุศลทั้งหมดที่หนจะได้รบ หนขอออกทศกรามผ้าเทาคุณพ่อให้หมด

ลูกวิระ

พ่อครับ พ่อของหน แต่ก่อนพ่อเคยพูด เคยเดิน เคยสอนหน
 เวลาคพ่อจะเดินอะไรพ่อเคยชวนหนเดินด้วยทุกที พ่อของหนซึ่งดตอหน
 เดียเหลดเกิน

แต่เคยชวนพอกจากหนไปแล้ว พอกจากหนไปอย่างไมม่วนที่จะกลับ
 มาหาหนอกเลย หนจะพบใครทดเหมือนพอกเดา พ่อครับ หนรู้สึก
 ว่าในโลกนี้จะหาคนทดกับหนเท่าพอกไมม่อกเลย หนซึ่งเป็นคนอาภ
 เดียเหลดเกิน มีพอกพอกจากหนไป เดียแต่หนยังเด็กเหลดเกิน หนขอ
 ให้พอกชนสรวรค ไปสู่ที่สดบายเถิด ส่วนหนจะบวชและทำบุญไปให้
 พอกเคารพบูชาของหน

ลูกสะศรี

เครื่องถ้วยไทย

TAI POTTERY

คำนำ

คำว่า “ถ้อยชาวมดงกระโถกหรือดงกระโถก” นี้ โดยนิตยมาตงแคตเก
พจนาคความได้ ทงขงไครบคาศธิบายวามถกษณะฐานเป็นถายเหมือนไซ
นกปรอด แคนนคอกมากเดชนไปจนถงเมอไปเป็นผวาราชากรจังหวด
สวรรคโลก จงมหนาทเป็นเจ้าของบ้านพาพอกทต, กงดัด และ นัก
โบราณคดีไปยงเตาโบราณททำเครื่องถวย และมีความเข้าใจในกร
นตามเขาว่า ๆ พอชนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจันแถวพาขางจันเข้ามา
ทำเป็นกรวงแรก แดกชคกับความเห็นของนักโบราณคดีและผทงสนใจ
บางคน ซึ่งมีความเห็นว่า ไม่เหมือนของจันไม่ไซขางจันเข้ามาทำ จง
เป็นเครื่องหนกอกแก่ชาวไทยผเป็นเจ้าของบ้าน ซึ่งไม่ทราบความจริง
เพราะตองเป็นแต่เพียงถกชนพดอยพยกไปกับเขา ถ้าไม่คดกไม่เห็น ไม่
มายงชายกไมเร็ดกว่า เป็นดังทนาอบชายเพียงใด ในเมื่อเราเป็นเจ้า
ของบ้านแคไมเร็ดว่า บรรพบุรุษของเราทำอะไรไซอะไรในบ้านเมืองเรา
ดวณคนต่างประเทศต่างถินเขาถบรุดเดยยังกว่า ฉะนหมือถกน้าพาและ
ชักถามครวใด จงเร็ดกหนาชาจันไม่อยากจะพดจะตอบ บางทจะมีผดังดัย
ว่าทำไมถงไม่เรยง ความจริงชาพเจ้าชยากเรยงอยากร แต่ไม่มีคำรา
เครื่องถวยไทย ภาษาใดในโถกจะให้ความรู้ หรือเป็นแนวคั่นควาได้ถย
มีแต่เขยงจากความถนนิษฐานเดยเป็นดวณมาก ทงภาษาไทย, ญปน,
อังกฤษ, ฝรั่งเศส แต่เมอแปลออกแถวกร ไม่ได้ว่า อย่างไหนทำทไหน
แต่เมอใด ทำอย่างไร จงไม่ไซคำรา คงเป็นแต่จดหมายเหตว่า ได้พบ
เครื่องถวยไทยทำมรูปพรรณถนฐานถวดถายอย่างนั้น ๆ ตามทได้พบเห็น
มา ถงบางฉะบยมีรูปประกอบให้ดูไคมาก ๆ ก็ไม่ทำให้เป็นบทเรยงชนได้

มหน้าซ้ายยังมีกล่าวว่าย่นยาก ต้องละเอียดดะออและเสียเวลาดานาน
 ๘ ๙ ซึ่งเป็นความจริงของเขา เพราะข้าพเจ้าได้เริ่มสนใจตรวจค้นมาเป็นเวลา
 กว่า ๘ ปี ด้วยทุนและนำพกษาแรงอันปราศจากตำราที่จะเป็นบทนำ ยัง
 ขาดกับความเข้าใจและคิดเห็นของนักปราชญ์อื่นด้วย แต่ได้พยายาม
 จนบังเกิดผลเท่าที่บรรยายไว้ในเรื่อง ข้าพเจ้ารู้สึกภูมิใจว่า ในชีวิต
 ที่เกิดมาไม่เคยเปล่า โดยได้ค้นสิ่งซึ่งยังไม่มีความแน่ให้แน่นอนขึ้น และ
 พิมพ์เป็นมครพลัดส่งของคนที่ได้มาในงานศพข้าพเจ้านั้น * ข้าพเจ้า
 ไม่สงสัยว่าจะมีผู้คนหรือไม่เห็นพ้องด้วยมีจำนวนมาก แต่ขอเชิญไป
 ตรวจค้นพิศจนถาพตนเองกับถ้อยคำที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้เถิด ข้าพเจ้า
 ไม่มีโอกาสที่จะอธิบายหรือแสดงความเห็นอย่างไรได้อีกแล้ว จึงขอ
 ร้องไว้ในที่สุดแต่เพียงว่าขอจงใช้การพิศจนอย่างละเอียดจึง จะบังเกิดผล
 ได้แท้จริง ถ้าได้ความจริงไปยิ่งกว่าที่ขอเสนอโมทนาความสำเร็จของตน
 ด้วยจริงใจ เพราะไม่มีเจตนาจะให้ความหลังผิดบังเกิดอยู่ภายหลัง.

ในที่สุด ข้าพเจ้าขอจากไปโดยไม่มีสิ่งใดจะตอบแทนความรัก
 ความคุ้นเคยหรือประการใดอันซึ่งมีต่อกัน นอกจากหนังสือที่ข้าพเจ้า
 ได้ตั้งใจเขียนไว้ เป็นเครื่องเตือนความระลึกถึงกาลภายหลังที่ได้เป็น
 มา จนถึงอด่านแห่งชีวิตข้าพเจ้านั้นเถิด.

นครพระราม

บ้านเลข ๓ กิมเซ่งหัด

* ถ้อยคำนี้พระขนนครพระรามเขียนไว้ด้วยตนเองเมื่อก่อนถึงอนิจกรม

เครื่องถ้วยไทย

อารัมภกถา

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะบรรยายเรื่องเครื่องถ้วยไทย เพื่อท่าน
ทั้งหลายทราบเท่าที่ข้าพเจ้าได้ตรวจค้นหา

ความจริงก่อนที่ข้าพเจ้าจะสะดุ้งหรือค้นหาเหตุผลในวัตถุ ซึ่งเรียก
กันว่าสังกะสีดินนั้น มิได้นึกฝันว่าจะมีผู้อื่นสนใจไปยิ่งกว่าตำราหรือข้อ
บันทึกดังใดผู้บรรยายมาแต่ที่สยามตั้งแต่มาคม หรือเขียนลงในหนังสือชาว
ของสยามคม เช่นนายเกรแฮม ชับส์เตยน์ และเลอเมเป้นัน ด้วยทุก
ตำราหรือทุกท่านอ้างเป็นอย่างเดียวกันว่า เครื่องถ้วยไทยมีขึ้นเมื่อครั้ง
พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยเสร็จไปเมืองจีน เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๗
(ค.ศ. ๑๒๙๔) หรือ ๑๘๔๓ (ค.ศ. ๑๓๐๐) ได้ทรงนำช่างจีนเข้ามาทำ
มีจำนวนถึง ๓๐๐ คน บ้าง ๕๐๐ คน บ้าง แม้ข้าพเจ้าผู้ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้
นำ พานักโบราณคดีไปดูเตาทำที่จังหวัดสรวงโลก และดูอิทธิพลที่ยังเหลือ
ตามมาช้านาน

เหตุที่ทำให้ถนัดสงสัยจนถึงกับต้องค้นหาความจริงขึ้นอีก ก็
โดยเพื่อนชาวอังกฤษคือนายเดอเมตที่ปรึกษากระทรวงเกษตรพาณิชย์การ
คนเก่าได้ชักชวนว่า ถ้าคิดเก็บสะสมไว้จะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษา
ประวัติศาสตร์ภายใน ในชั้นแรก ๆ ข้าพเจ้าไม่รับรองเพราะเชื่อตามที่เขา
กล่าวกันมาแต่ จึงคิดเห็นว่าน่าจะไม่มีเกิดประโยชน์ ครั้นต่อมาฉันนายเบ็ค
โบโรที่ปรึกษากรมป่าไม้ได้ไปดูเตาที่จังหวัดสรวงโลกแล้วเก็บขึ้นแตกมาเล่า
ให้ข้าพเจ้าฟังว่า เขาเองก็ไม่ใช่เป็นผู้มั่งมี ในเรื่องเครื่องถ้วย เพียง

TAI POTTERY

by

P'RAYA NAK'ON P'RAH RAM. (1)

PRELIMINARY REMARKS.

It is a source of pleasure to me to submit to you what I have been able to note of Tai Ceramics. As a matter of fact before I became interested in and commenced my collection of what is known as Sank'alok (Sawank'alok) ware, I hardly thought that there could have been any persons more interested in this subject than Messrs. Graham, Sebastian and le May, as shown by their addresses and contributions to the Journal of the Siam Society and other publications. All authorities uphold the belief that Sank'alok pottery was first manufactured after the return of Rama K'amheng as King of Sukhot'ai from China where History says he went in 1294 A. D. or 1300 A. D., and brought back some 300 or 500 Chinese potters. I, too, who was in the habit of taking persons interested in this matter to the kilns of Sank'alok and Sukhot'ai, accepted the truth of this belief.

It was Mr. le May who suggested that if I could make a collection of specimens it would be of much value to students of history. At first I was not prepared to undertake this, as I still believed in the correctness of the theory that our potters came from China, and consequently, that there could be nothing further to be discovered that would be of any interest. It was only when I met Mr. Bourke Burrowes, the then Adviser in Forestry to the Government, on his

(1) This paper was read before a meeting of the Society on December 18th, 1935.

แต่บิดาเป็นพ่อค้าขายถายครามอยุ่ที่ลอนดอน ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเห็นคาง
 กระจงออกดั่งเครื่องถายครามดั่งเขยวโซ่กาและดั่งถาด ฝรั่งเรียกถาดดอน
 จันเรยกดั่งจิว เขาไปร้านแคนอยซัน ครั้นนำออกจำหน่ายก็มียุมา
 ซือหมดในเวลาอันเร็ว ต่อจากนั้นมากมียุ มาถามหาซื้ออีกเต็มอ ๆ

เขาเก็บบิดาเห็นพองกนว่า ถายครามเครื่องถายชนิดนั้นจะขายได้มากและราคา
 ดี จึงตกลงจัดตั้งเขยงค์ไปหาซื้อที่เมืองจัน แต่หาเหมือนที่ต้องการ
 ไม่ได้ ๆ แต่คำตอบว่า เขาเด็กทำมากกว่าพันปีแล้ว นายเบ็คโบโร

บอกข้าพเจ้าว่า จัดตั้งและผิงเป็นมันใดเหมือนอย่างทนายมนษะนิตเคซุแตก
 ที่ทำจากเตาถาวรคโลกน (รูป ๑ ถึง ๕) จึงเข้าใจว่าเป็นเครื่องถาย
 ของไทยที่ส่งไปยังร้านครวณ ซึ่งสาเหตุให้เกิดข้อคิดใจข้าพเจ้าเป็น
 ครั้งแรก เพราะไม่มีความรู้พอที่จะคิดค้นหรือเห็นตาม ต่อมาได้อ่านพง
 คาวดารและประวัติคำศักร ได้ความเป็นแนวชาติไทยได้ตั้งนครปกครอง
 มอด้ระมาเก่านานไม่น้อยกว่าชาติจีน เลยกระทำให้เป็นข้อสงสัยสันใจ
 เป็นครั้งที่สองว่า ระวังทำสงครามกับจีน หรือก่อนที่พ่อขุนรามคำแหง
 เล็ดจเมืองจัน ไทยใช้อะไรเป็นภาษา พระพุทธรูปทองเหลืองและ
 ดัมฤทธิ์ไทยหล่อได้งาม ๆ เบ้าที่หลอมทุกเบ้าย่อมแต่งการเคลือบให้
 เห็นอยู่แล้ว เหตุใดจึงไม่ทำด้วยสามไซ้ และใช้อะไรเป็นภาษาแทน ถึง
 ดงหนกยงไม่กตาทจะพยายามค้นคว้า เพราะมีผู้กล่าววว่า ประวัติเรื่อง
 เครื่องถายนศักษายาก ต้องพิจารณาเทียบเคียงกันอย่างละเอียด ทั้ง
 จะต้องตรวจดั่งเกิดหรือพบเห็นเป็นจำนวนมากด้วย มิฉะนั้นจะไม่ทราบ
 อยุ่สมัยหรือของปลอมของแท้ แต่นึกว่าไม่เมเวลาและโอกาสพอจะ
 ทำได้

ข้าพเจ้าคิดว่าน่าจะเป็นโชคดีของท่านผู้ที่จะเป็นนักศึกษายาหยดยง

return from a visit to the Sawank'alok kilns, bringing with him a number of specimens of the ware, and his telling me of the interest shown in Chinese pottery in London that my curiosity became really aroused. Mr. Bourke Burrowes told me that his father dealt in Chinese pottery in London, and on one occasion when some consignments of greenish grey pottery were received from that country they sold quickly and fetched high prices. This was "celadon" which the Chinese called Lung Chüan ware. His father sent an agent to China to make purchases on the spot but was unable to procure specimens similar to those which he had recently sold, his agent being told that the manufacture of this pottery had ceased a thousand years back. Mr. Bourke Burrowes, speaking from memory, said that the specimens which his father had sold were of a colour and translucency somewhat similar to the pottery which he obtained in Sawank'alok (Plates I, II, III, IV, V). That led him to believe that the pottery sold by his father came from this place. This conversation made an impression on me, but I was unable to say anything as I had no knowledge of the subject.

I then took up the study of Siamese history and it appeared that the Tai race had been in existence as an independant people for a period not less than that claimed by the Chinese. This fact further stimulated my interest, and I asked myself what utensils the Tai people used prior to contact in war with the Chinese and prior to the visits of Rama K'amheng to that country. It is a historical fact that the Tai people were capable of producing beautiful images in bronze and brass of the Buddha and that the clay crucibles in which the metal was melted were glazed. Therefore, if they could make glazed crucibles, why did they not produce pottery, and, if they did not, what did they use in its place?

Although my interest in the subject had been excited, I did not carry my investigations further, as experts told me that the subject

กว่าตัวข้าพเจ้าเองในการที่นายเดอเมซงไปตรวจการสหกรณ์ ทพษณโลก
 อีก และชักชวนให้ตั้งสมาคมควาเครื่องถ้วยไทยเป็นครั้งที่ ๒ โดย
 บรรองว่าถามขอตั้งถ้วยเครื่องถ้วยจันอย่างไร จะช่วยหาตัวอย่าง
 เทียบเคียงมาให้ตรวจพิจารณา จึงเป็นอันตกลงใจเริ่มตั้งสมาคม
 ควาเครื่องถ้วยไทยขึ้นดังกล่าวแล้ว เพื่อยุติความแห่งที่เป็น
 เพียงถูกชนพดอยพุกไปตามเขาว่า หรืออีกอย่างหนึ่งข้าพเจ้าเป็นคนไทย
 ที่จะนำพาพวกไปตั้งที่จันทบุรี จกเมืองไทยและภษณะที่ไทยใช้ นับเวลา
 ตั้งจนถึงบัดนี้ ๖ ปี เคยมีสมาชิกรออยู่ในบ้านกว่า ๑๕๐๐ คน แถม
 เศษแตกอีกมากกว่า ๒๐ คน หาใครเห็นบ้านเขากรอว่าเหมือนร้าน
 ขายของ ทว่าเก็บของแตกเหมือนร้านไปเก็บมา ดังที่เห็นอยู่นี้ (รูป ๔๓)
 ซึ่งผู้ต้องการทราบภายหลัง จะเสียเวลาแต่เล็กน้อย ก็ได้พบเห็นทอ
 ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า เป็นส่วนโชคที่เพราะข้าพเจ้าน้อยกว่า เว้นแต่
 ความพอใจของข้าพเจ้า ในการที่ผู้อื่นจะได้เห็นและทราบประวัติเครื่อง
 ถ้วยของไทยที่แท้จริง อันเนื่องจากความพยายามคนควา บางทีกระทำ
 ให้ความเชื่อซึ่งมีอยู่แล้วตลอด โลกเปลี่ยนไปในทางที่ถูกเท่านั้น

วิธีตรวจค้น

ซากเตาที่สำรวจโลกซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองและใกล้เมือง ๒ แห่ง มี
 กว่า ๓๐๐ เตา ที่สุโขทัยมีกว่า ๑๕ เตา ฉะนั้นเริ่มต้นแห่งการที่จะตั้ง
 สมาคมและตรวจค้นก็คือ หาชื่อและชุดกองเศษแตกที่ทางข้างเตา ใน
 จังหวัดสุพรรณบุรีและสุโขทัยแห่งละหลาย ๆ เตา มาตรวจดู แต่ส่วนที่
 อยู่บนที่ลุ่มเป็นระยะลงไปจนข้างล่างที่สุด เพื่อทราบว่าการทำครั้งแรกเป็น
 อย่างไรต่อ ๆ กันมา จนถึงภายหลังที่สุดคือเลิกทำเป็นอย่างไร การ

was most difficult, demanding the possession of a large collection in order to be able to compare, check and separate the spurious from the real and to know the age of each specimen. The subject seemed to be so complex that I felt I had not the time to take it up.

Later on, however, Mr. le May again persuaded me to collect, offering to help with specimens of Chinese pottery in case I should wish to make comparisons. I decided therefore to start collecting, not only because I was now interested but also because I felt that in my official position in P'itsanulok I should be able to talk intelligently on this subject to those foreigners and others who might visit the kilns. I have been collecting now for over six years, and some of my friends describe my house as a rubbish heap, for it is a home of over 1,500 pieces and over a ton of fragments. I sincerely hope that my collection which is open to inspection may be of value to those interested, and, as its contents have been collected from kilns in various parts of the country, a study of it may throw a new light on the history of the origin of this ware.

2.—METHOD OF WORKING.

The first steps I took in the investigation of this subject were quite simple. I bought and gathered together fragments of Sank'a-lok ware, collecting pieces of pottery which were lying buried in the vicinity of several kilns both in Sawank'alok and Sukhot'ai. In excavating I removed the upper layers, carefully digging down to the lowest in order to be able to judge of the differences between the earlier and the later productions. The points which I took up for particular examination were: the kind of clay, the method employed by the potter, the shape and form, the enamel, the decoration and the method of baking. I stretched my hands out to embrace old cities and other populated centres such as T'ung Yang in Uttaradit, C'alieng, C(r)i Sat'c'analai, Sukhot'ai, P'itsanulok, Mu'ang Pèp, Kamp'êng P'et, Ban Kôn, Wang P'rah Th'at, U-T'êng in Sup'an, Nak'ôn Pathom,

ตรวจจากคอก เนื้อดิน วัชพืชน วัชพืชรูปร่าง นกขี้เหล็ก กล้วย กล้วยไม้ หาเก็บ
 เศษแตกหรือทราบว่ามีใครพบปะจากเมืองเก่าร้าง กล้วยหรือกล้วยไม้ชนิด
 ไปในที่ราบแห่งเมืองเก่าร้าง ซึ่งควรจะเป็นที่ประชุมชน เช่นเมือง
 ทั้งยังในจังหวัดอุดรธานี, เมืองสระบุรี, ศรีสะเกษ, สุโขทัย,
 พิษณุโลก, เมืองแปะ, เมืองกำแพงเพชร, บ้านดอน, จังหวัด,
 เมืองอุทัย, เขตจังหวัด, นครปฐม, พงศ, ๑๖๖๖. หาเศษ
 เครื่องถ้วยที่แตกหักมาตรวจดูว่า จังหวัดนั้น ๆ แต่เดิมใช้เครื่องถ้วย
 อะไร แล้วเปลี่ยนใช้อะไร หรือเป็นชนิดทำจากเตาไหนก่อน เตาไหน
 หลัง เพราะธรรมชาติของที่ใช้ก่อนแตกก่อนหักก่อนแตกอยู่ตอนล่าง
 ใช้หลังแตกหักหลังทางขวามือมา การตรวจหรือหาชื่อภา
 ไรภาชนะได้เอง ก็ขอรับรองให้เพื่อนฝูงช่วยทำแทนแล้วจับบันทึกตาม
 กับเศษที่เก็บได้วางอยู่ติดกันเท่าใด ตรวจตามตลิ่งตามเศษเครื่องถ้วย
 แตกหักที่พบมามาก ๆ เช่น ที่ตลิ่งตรงต้นโพธิ์ต้นน้อยและที่ใต้ปาก
 คลองพิงในจังหวัดพิษณุโลก ตลิ่งด้านตะวันออกวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
 เขตวังบางแห้วมีเศษแตกหักขึ้น ๆ กันลงไปใต้ตลิ่ง ๓ เมตรเศษ กม
 (รูป ๒๗)

การตรวจเพื่อตรวจหาเศษขึ้นแตกเช่นนี้ แม้จะมีค่าใช้จ่ายค่าสมัคร
 ประกอบให้ทราบอายุเวลาที่หักก็ ยิ่งจะต้องผลให้ทราบได้ในทาง
 พิเคราะห์หินนิฐาน เช่นไม่มีแห่งใดที่จะพบเครื่องถ้วยของจีนแต่สมัย
 ก่อนหรือสมัยของอยุธยาใต้หรือใต้สุดเลย มีแต่เครื่องถ้วยทำ
 จากเตาสระบุรีแทบทั้งหมด คือขึ้นมาตอนบน ๆ จึงพบเศษแตกเครื่องถ้วย

P'ong Tu'k and Lopburi; and I collected a number of specimens from each place, so that I might ascertain the kind of pottery formerly used in these different localities and their successive development, and if possible to trace the kilns from which the pottery I collected had originated. Obviously the older specimens would be found at a lower level than the more recent. When I was unable to superintend the excavation in person, I entrusted the matter to my friends, giving them particular instructions that notes were to be made of the depth at which the articles were found. My attention was attracted to certain river banks where broken specimens of pottery were seen in the soil such as at the Bo tree of Wat Nõi and south of Pak P'ing (on the Nan river), both in the province of P'itsanulok, as well as on the east bank of the Yom river at C'alieng (*i. e.* Sawank'alok) in front of the Monastery of the Great Relic. I had such places excavated in some instances to the depth of 3 metres, in order to fix definitely the different periods at which certain types of pottery were used, working on the principle that pottery found at a lower level were the more ancient.

Although my method of working might not have been scientific, still I was able to decide definitely that at the lowest levels no specimens of Chinese pottery either prior to or contemporary of the Sung dynasty (A. D. 960-1280) were found. Those at the lowest levels, were almost all from C'alieng. At the upper levels, however, in some places such as at Lopburi, specimens of Chinese pottery dating from the Sung period were found intermingled with others in small quantities. When coming to within 20-30 centimetres of the surface there were some specimens of Chinese pottery of the Ming period (A. D. 1368-1644). This evidence goes to prove that prior to or during the Sung dynasty the Tai people made pottery themselves, period. As regards purely Tai pottery, broken examples coming from Sukhot'ai were found mixed in large quantities with those

สมัยของประปณอยบาง เช่นทดพบรเบตน แดกมจนวนนอย ถึงตอน
 ริมดินราว ๒๐-๓๐ เช่นชนมาจึงพบจำพวกเครื่องถ้วยเหม่งของจีนเป็นพ
 ย่อมเป็นเหตุที่จะพิสูจน์ได้ว่า แดสมัยของหรือก่อนนั้น ไทยกมเครื่อง
 ถ้วยของไทยใช้เอง ไม่ม่จะใช้อยู่เพียงตอนกลางๆ เหม่งเท่านั้น ทน
 เครื่องถ้วยของเมืองไทยเองในระหว่างเศรษเตี้ยกับสุโขทัยปรากฏว่า มี
 เศษเครื่องถ้วยทำจากเศฐ์โรทัยมาปนอยู่กับเศษเศฐเตี้ยแต่ส่วนคอน
 บนชนมาเป็นจำนวนมากแต่กรยหลังทง ๒ อย่างหายไป เป็นครั้งสุโขทัย
 ครั้งเศฐเตี้ยมาแทน คือ ถายเขียนเป็นสุโขทัย ดินบนและวิธีเผาเป็นเศฐเตี้ย
 การขุดตรวจเศษเศฐทงข้างเศฐเตี้ยก็ปรากฏว่ามถายเขียนทงอยคอน
 บนๆ เปลี่ยนจากเศฐเตี้ยหรือหน้ายได้หันมาเป็นหน้ายบาง ข้าพเจ้าจึงเห็น
 ว่าควรจจะแยกการทำเป็น ๓ ครั้งหรือ ๓ เคา คือเพิ่มเศฐ์โรทัยชนาด้วยที่ยก
 มาจากสุโขทัยไปทำชาลงที่เศฐเตี้ยซึ่งเศฐเตี้ยเป็นอกเศฐหนึ่ง เพราะ
 เนื้อดิน หน้ายเคลือบ หรือความสวยงาม จะเปรียบเทียบกับกันได้
 แม้จะเป็นช่างคนเดียวกันทำ ความสวยงามผิดกันมาก (ดูรูป ๖, ๗, ๘,
 ๙, ๑๐, ๑๑) ยังจะเกิดประโยชน์ในการกล่าวถึงอายุและพิจารณาชนิด
 เครื่องถ้วยภายหลังด้วย นเพราะการขุดตรวจที่จังหวัดสุโขทัยลึกที่สุด
 ๓ เมตรเศษ ได้พบเศษเศฐภษนดินเผาธรรมดาในคอนล่างที่สุด คอน
 บนชนมาจึงเป็นเครื่องถ้วยเศฐเตี้ยแล้วถึงเครื่องถ้วยทำจากเศฐ์โรทัย
 เองในคอนบนๆ แต่ที่สำรวจรวมทงจังหวัด หาเครื่องถ้วยทำจาก
 สุโขทัยไม่ได้ของดีหรือเศษเศฐชั้นเดียว ซึ่งเป็นขอให้เห็นได้ว่า

เศฐเตี้ยทำอยู่ก่อน สุโขทัยทำหลัง สุโขทัยจึงต้องใช้ของเศฐเตี้ย
 แต่เศฐเตี้ยไม่ได้ใช้ของสุโขทัย เพราะความเหน็ดและวิธีทำดีกว่าอยู่แล้ว

from C'alieng in the upper levels. These disappeared later on and a hybrid form took their place. This hybrid form still retains the Sukhot'ai design, but the clay, shape and method of baking are those of C'alieng. Excavations undertaken in the vicinity of the kilns of C'alieng brought to light examples of decorated pottery, but instead of monochromes or of thick translucent enamels a thinner enamel was used. This causes me to lay down as a premise that this pottery was produced at three periods, or at the three different factories. I have already mentioned the C'alieng and the Sukhot'ai factories. It seems to me that when work ceased at the C'alieng kilns, potters from Sukhot'ai established themselves at the C'alieng site, and these latter works are what I shall call the kilns of Sate'analai, which is the name of an old state which we now called Sawank'alok. This gives us as regards date the following sequence: first C'alieng, then Sukhot'ai followed later by Sate'analai. Although the Sate'analai kilns were worked by potters from Sukhot'ai, the finished products as regards clay, glaze or finish were superior to the products of Sukhot'ai. This division will help us to come to an understanding of the age of each of these kilns (Plates VI to XI).

Excavation carried out at Sukhot'ai to a depth of over 3 metres reveals the fact that the lower layers of pottery found were of ordinary baked clay, the middle layer contained those of C'alieng, and the upper ones were of pottery manufactured in Sukhot'ai itself. However I have not been able to find in the C'alieng factories any specimen, perfect or broken, of Sukhot'ai pottery. This would seem to prove that the C'alieng kilns existed prior to those of Sukhot'ai. The latter used utensils of C'alieng, but C'alieng did not obtain any supplies from Sukhot'ai, probably because the C'alieng article was superior both as regards clay and finish. This evidence of the existence at Sukhot'ai of baked clay pottery unglazed which is not found in C'alieng, leads me to believe that Sukhot'ai must have

ได้พบเศษแตกกระป๋องจากเมืองทุ่งยั้ง จังหวัดอุตรดิตถ์ เมือง
ดงปาว พงศกัณฑ์แห่งที่ ๒ ชั้น (ตรงกับ ๑๒ ถึง ๑๔) ตรวจดูแน่ใจว่า
ไม่ใช่ของจีน แต่ก็ไม่ใช่ทำจากเตาสวรรคโลกหรือสุโขทัย ตามทาง
ต้นนิษฐานว่าคงประกอบด้วยผงขาวหรือประดู่คำสัตว์ชาติไทย
ร่อนจนมาแต่ทางเหนือ เมืองที่คิดว่าจะแตกค้อยู่ในเขตคชเขียงราย
บริเวณ จ. เชียงใหม่ ขาดหมายขอเศษกระเบื้องโดยวิธีขุดไปจนเพือนทเมืองนน
ต่อมาได้รับด้วยกับที่ไล่เถลือ กระเบื้องแตก ส่งมาให้พร้อมกับจดหมาย
ว่าขอพบจากการปราบพม่าสามพัน เมื่อตรวจเห็นดินเหนียวชาชนิด
เดียวกับที่ไดพบแถวแต่เหนือ คิดคาดคะเนเป็นแนวกำแพงเก่าทาง
เหนือออกแห่งหนึ่ง จึงขอพบขอให้ช่วยประกาศให้ราษฎรแก่ผู้พบเค
เป็นเงิน ๓๐ บาท ประมาณเดือนเศษ คือ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๕ ก็ได
รับจดหมายว่า ได้พบเตาทำอยู่ในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า กับได้ส่ง
เศษแตกข้างเตามาให้ด้วย ครั้นถึงคราวพักผ่อนเมษายน ๒๔๗๖ ได้ชวน
ไปตรวจจุดที่เตา โดยมั่งระทางคอง

นอกจากเข็ญงรายยัันทางกัฒบมาโดยรยณนทรว ๒๔ กัโตะเมทรว กัง
ทางแยกทัจะไปเข็ญงใหม่ คัองใช้ภาชนะน้ำแตะคนหาบหาบ ใช้รทไม่ไ้
เพระคัองข้ามเขาตุง ๆ หลายตุงกังจะกังอำเภอมั่สรวย ซัึ่งเป็นระยะ
ทาง ๒๒ กัโตะเมทรว จากอำเภอมั่สรวยไป ๓๓ กัโตะเมทรวกังอำเภ
เว็ญงบำเบา คัอไปตุง ๓๕ กัโตะเมทรวเต็ยวตงทางซายอังกัโตะเมทรวเค็ช
กังจะกังทตงเตาทำเครองถัวย จะไปจากเข็ญงรายหรือเข็ญงใหม่ให้คน

๑

NK

4556.6

๗๑๕๒๔

B. 1

๑๕
been in existence prior to C'alieng.

3. - THE KALONG KILNS.

I have come across a few specimens of pottery (Plates XII to XIV), some broken, some perfect in form, obtained from Tung Yang in Uttaradit, from Lopburi and from P'ong Tu'k. Examination proves to me that these specimens had not their origin either in China, Sukhot'ai or Sawank'alok. Archaeological and historical records which have been so far considered would seem to show that the Tai people came south owing to the pressure of the Chinese, but there can be little doubt that the Tai people had spread themselves over a vast area to the north of the Mekhong prior to the Chinese pressure on them. The locality which I wish to talk about now is in the modern province of C'iang Rai, which is the northernmost province of Siam. I wrote to a friend there to obtain specimens for me, laying stress on the importance of their being dug up. Subsequently I received a cup, a salt cellar and a broken lamp, accompanied by a letter saying that these articles had been picked up in levelling a landing ground for airplanes. When I compared the clay and the enamel with other examples in my possession I was forced to the conclusion that pottery kilns existed in the north too, and I offered a reward to any one who could point out the site of the kilns. In February 1933 I received information that kilns had been discovered at Wieng Papao. Broken pieces of pottery collected in the vicinity of these kilns were also sent to me. I took the opportunity to visit them. I started from C'iang Rai, travelling by motor along the main road for 29 kilometres. There the road for C'iang Rai branches off. I had now to use ponies and carriers because the country was intersected by hills. I came to Amp'ho' Mè S(r)uei at a distance of 26km. from the main road, and continued my journey to Wieng Papao at a further distance of 31 kilometres. From the latter

048941

23.พ.ร.2539

ห้ามห้ามหนกเดินทางราว ๔ คน ห้ามห้ามเบาเพียง ๒ คนก็ถึง เพราะ
 คงอยู่ในราวระยะครึ่งทาง ค้ำบดหมเตาทำเครื่องถ้วยเป็นหมบ้านทยก
 มาใหม่แต่ทั้งม่านดำปาง เดยเอาข้อทั้งม่านมาใช้ ส่วนข้อเดิมเรียก
 บ้านชวหาวยคือสระพานหาวย แต่จะเดินแคไหนไม่ได้ความ หมบ้านขน
 กับค้ำบดหัวฝายใกล้เขตค้ำค้ำกับอำเภอแจ้ห่มนครดำปาง ในระยะใกล้ๆ
 หมเมืองเก่าหรือค่ายโบราณ ข้อเวียงกาหลงคงอยู่บนตึกเนิน เวียง
 กาหลงมีด้านกว้างไม่เกิน ๒๐๐ เมตร แต่ยาวเกือบ ๒ กิโลเมตร ใช้
 ขุดคูภายนอกขึ้นมาถมเป็นกำแพงหนาและสูงตั้งราว ๖ เมตร กว้างราว
 ๕ เมตรเศษ ระวังกลางของส่วนยาวทำเป็นกำแพง ๒ ชั้น ขั้กับกา
 ๒ ชั้นทั้ง ๒ ด้าน ถ้าคนไม่ชำนาญจะเดินหลงหาประตูทางเข้าไม่ได้จริงๆ
 ซากเตาทำเครื่องถ้วยในบริเวณที่ใกล้กันมีอยู่ ๓ แห่ง คือ ๑. ริมแม่น้ำตา
 คงระดับข้ามซ้อนกันไปเป็นระยะทางกว่ากิโลเมตร ประมาณกว่า ๓๐๐ เตา
 ๒. ริมห้วยลำด (แม่กก) ในเขตอำเภอแจ้ห่มห่างจากแห่งที่ ๑ ไปกิโล-
 เมตรเศษ มีซากเตาอยู่หลายเตา ๓. ตามเชิงเนินเวียงกาหลงก็มีซากเตา
 คงทำเรียงรายอยู่หลายเตา มีระยะห่างจากแห่งที่ ๑ ราว ๒ กิโลเมตร
 แต่ทั้ง ๓ แห่งนี้รูปเตาและดินบนนายาตายเขียนเป็นชนิดเดียวกัน ยังมีผู้
 บอกชาวพม่าว่าที่เวียงฮ้อยร้างห่างจากที่นั้นไปราว ๘ กิโลเมตรก็มีซากเตา
 ทำเครื่องถ้วย กับทางอำเภอแจ้ห่มเขตดำปางก็มีทรากเตาทำเป็นจำนวน
 มาก แต่เท่าที่ได้ตรวจเทียบเคียงชั้นเศษแตกซึ่งส่งมาให้ปรากฏว่าเป็น
 ชนิดเดียวกันทุกแห่ง

รูปลักษณะของเตาตามที่ได้ขุดตรวจดูหลายแห่งนั้น ก่อด้วยอิฐ
 ในพื้นที่ราบเป็นรูปปะทุ (เหมือนกะดองเต้า) (รูป ๑๕) ขนาดเล็กกวัดได้
 กว้างราว ๒ เมตร ยาว ๓ เมตร ขนาดใหญ่กว้างแต่ ๔ ถึง ๕ เมตร ยาว

place I had to go south 15 kilometres, and then branching off to the left at a distance of a kilometre I arrived at the kilns. The general direction was SSW. from C'ieng Rai. This place is about half way between C'ieng Mai and C'ieng Rai and if one travels with light loads the journey could be made in two days, or with heavy loads in four from either of these starting points. The site of the kilns had now been occupied by settlers from Tung Man in the province of Lampang and they adopted the name of their old village for this settlement. The original name of this place was Khua Wai, meaning the "Rattan Bridge", but I could not ascertain how far back the use of this name went. This village is in the commune of Hua Fai which bounds with Amp'ho' Cê Hom in the province of Lampang. At no great distance from Hua Fai I found the site of an old town or an ancient fortified place on a hillock called Wieng Kalong. This town has a width of about 400 metres but a length of 1.5 kilometres. A moat surrounds the town. The earth from this moat, which is about 6 metres deep and 5 metres wide was used for making the rampart which is high and broad. At the centre of its length, the town is bisected by two walls running parallel one to the other. Near this old town are found the remains of kilns at three places : first, on the banks of the Mênam Lao (a tributary of the Mêkhong), scattered haphazard, are no less than 100 kilns within an area of a square kilometre; secondly, on the banks of the Huei Sat (a local stream), in Amp'ho' Cê Hom, at a distance of over one kilometre from the above place there are found remains of several kilns; and thirdly, at the foot of the hillock of Kalong at a distance of about 2 kilometres from the first mentioned-place more kilns are found built in line. In all these three sites, the shape of the kilns, the clay employed, the enamel and the decoration are in all respects similar. I was told that at a ruined town called Wieng Ho at a distance of about 8 kilometres from there, as well as in Amp'ho'

แต่ ๖ ถึง ๗ เมตร ได้ไฟทางด้านหน้าทางเดียว ดึงเข้าไปราว ๓ ใน ๔ ของตัวเตา โดยก่อเป็นพนังกั้นด้านในไว้ด้วย ๗ ทั้ง ๓ ด้าน มีท่อฝังตามผนังส่วน โคงของเตา สำหรับเป็นทางให้ควันออกหรือเครื่องถักที่ทำดังเผา เตาหลาย ๆ ท่อ เป็นทำนองเดียวกับเตาที่ใช้เผาในจังหวัดสุโขทัย (รูป ๑๖) ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ใช้เผาแต่ชนิดครึ่งไฟแก่หรือไฟอ่อน ส่วนเตาชนิดที่สักรวดโลกแม้จะเป็นรูปปะทุนเช่นเดียวกันก็ดี แต่ทำปล่องไฟใหญ่ไว้ตอนท้ายเตาให้ไฟผ่านไปโดยไม่มีท่อหรือช่องควันที่จะออกทางอื่น จึงใช้เผาได้แต่ชนิดไฟแรงหรือไฟแก่ (รูป ๑๗) ข้าพเจ้าได้เคยเห็นเตาเผาเครื่องถ้วยชนิดของจีน ต้องก่อพนทให้เป็นที่ลาดเท มีปล่องไฟอยู่ตอนบนได้ไฟปากเตาในตอนต่ำ มีส่วนยาวของเตามากกว่าส่วนกว้างกว่า ๓๐ เท่า ทิ้งไว้คูลูกจะเผาของบรรจุในหีบดินซึ่งไม่เคยพบซากเตาหรือวัชเฒ่าเช่นนั้นของไทยเลย บรรดาซากเตาที่ไปพบ ไม่ได้พบที่บรรจุหรือซากตอนบนของเตา เพราะมีดินทับถมอยู่หนากว่า ๑ เมตร จนค้นไม่พบโคหลาย ๆ กำมี้ ต้องอาศัยการขุดตรวจดูฐานและแนวผนังของเตา โคงเป็นรูปประกอบความดินชั้นฐาน

กาหลงก่อนเชียงแสน

ผู้ที่เป็นนักสะสมหรือคนควาหาความจริง จำเป็นจะต้องทราบประวัติหรืออายุสมัยแห่งของนั้นด้วย มดงนักเท่ากับไม่รู้จักคุณค่าในสิ่งที่ได้สะสมหรือคนหามานั้น เรื่องเครื่องสังคโลกของไทย ได้มีผู้วิจารณ์กันไว้แต่เพียง ๖๕๐ ปีครั้งพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนโดยเหตุที่ได้เห็นและขอซื้อของจีนมานาน ประกอบกับได้พบซากเตาทำเครื่องเผาแต่ในจังหวัดสุพรรณภูมิและสุโขทัย (ซึ่งไม่ต่างอะไรกับเมื่อ

Cê Hom remains of kilns also exist. The examples of pottery given to me from these two places are the same as those from the Kalong kilns. The kilns which I carefully examined are constructed in the following manner: the base or foundation is built with brick on level ground; the domes are somewhat in the shape of a turtle's back; the smaller ones are 2 by 3m., and the larger ones 4-5m. by 6-7m. The furnace which has its aperture in the front of the kiln occupies about one quarter of the depth of the kiln and is screened off by the erection of a low wall. Each kiln has several chimneys or passages in order to allow the smoke to escape. These passages are also used for looking into the kilns to watch the progress of the baking and are similar in construction to those of Sukhot'ai (Plates xv and xvi). I am led to believe that the heat was never used at its full strength, such being regulated for half or less. At Sawank'alok however although the kilns are of the same dome shape the chimney or smoke passage was placed at the bottom of the kiln. By this means the full heat of the furnace was retained (Plate xvii). There were no peeping holes or passages. Now with Chinese kilns the bottom is not level. It slopes. Its length is generally ten times greater than its width. The furnace is situated on the base of the kiln, the chimneys being on the top. All articles to be baked are placed in a clay box or receptacle, and I wish to emphasize that I have never seen Tai kilns constructed on this plan or Siamese pottery baked in this manner. None of the kilns I examined at Kalong were intact, the domes having disappeared. These kilns were buried under an earth deposit of about one metre in depth, and big trees had struck their roots in the foundation. I had to excavate to uncover the kilns.

4.—KALONG OLDER THAN C'IENTG SEN.

Collectors and investigators should endeavour to ascertain the

ดึก ๒๕ ปีมานี้ หญิงไทยทั้งหมดดัดจริต เมื่อเห็นใครโง่โง่มาว่า
เหมือนหม่อม ญี่ปุ่น ดาว ญวน หรืออาซิมโดยดัดจริตไปว่าชาติของตัวเอง
เองก็โง่โง่มาเช่นนี้มาแต่เดิม ดังมีจดหมายที่เร่ร่อนได้ๆ เช่น
ศกดาหรือเทวรูปซึ่งทำไว้แต่โบราณเป็นต้น) และบัดนี้ได้พบซากเขา
ทำเครื่องถ้วยเครื่อง โบราณทางภาคเหนือ และอาณาเขตติดต่อใกล้เคียง
เคียงชนอก จะว่าใครเป็นผู้ไปพาช่างจีนมาทำ หรือช่างจีนอพยพ
หลบหนีจากการจลาจลลงมาทำเอง ก็ไม่ทราบว่าจะไปอ้างเอาแก่ใคร
ที่ไหนหรือเมื่อใด จึงต้องอาศัยการค้นหาลงคำจารหรือตำนานจดหมายเหตุ
เป็นเครื่องประกอบขยายแทน ถึงดังนี้ก็ดัดจริตก่อนแต่ราชวงศ์พ่อ
ขุนศรีธนะทรมาก็จะหาอะไรเป็นหลักฐานแน่นอนได้ยาก เพราะ
ไม่มีหลักศิลาจารึกเหมือนอย่างสมัยนั้น คงได้อาศัยแต่ตำนานหรือนิยาย
ที่เล่าสืบต่อกันมา ซึ่งจำเป็นจะต้องเลือกเชื่อเลือกคัด ในสิ่งที่ชัด
หรือไม่ตรงกับจดหมายเหตุหรือพงศาวดารของประเทศที่ข้างเคียง ฉะนั้น
ข้อความที่ข้าพเจ้าบรรยายขึ้นจึงอาจไม่ตรงกับพงศาวดารในบางฉบับและ
บางเรื่องก็ได้ และจะเป็นถ้อยคำที่ควรเชื่อว่าเป็นจริงหรือไม่ก็แล้วแต่
ท่านผู้ฟังจะวิจารณ์เหตุผลประกอบด้วยหลักฐานต่อไป

ในหลักไทย (ของนายสง่า กาญจนาคพันธุ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ หน้า ๖)
กล่าวว่า ดัชนีชาติไทยแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ ได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองอยู่แถบ
แม่น้ำโขงและแม่น้ำงโฮ ซึ่งเป็นประเทศจีนแผ่นดิน โดยมั่นคง
ป่าและดงปกครองเป็นอิสระ แต่ต่อมาถูกชาติจีนเบียดแซกและจับได้
จนต้องถอยร่นลงมาๆ ถึงเขตต์สุวรรณภูมิ ซึ่งเรียกว่าประเทศสยาม
จึงเป็นข้อสำคัญที่จะต้องค้นหาหลักฐานว่า ชาติไทยได้ยกลงมาอยู่แต่เมื่อ
ใดแน่ ถ้าจะตรวจตามแผนที่คงปรากฏว่า เมืองเชียงแสนเป็นเมืองที่

age of the different specimens which come into their possession, otherwise they cannot know their value. It is generally accepted that Tai ware of Sawank'alok is not older than 640 years, which synchronises with the alleged visit of Ruma K'amhêng to China. This theory gained credence because people have been in the habit of using pottery of Chinese manufacture and because the remains of ancient kilns have been discovered only in Sukhot'ai and Sawank'alok. I have now found the remains of kilns of great age situated in the north. On what authority then can it be said that some one brought potters from China and established them at Kalong and its neighbourhood, or that Chinese potters fleeing from disturbances in China settled in this area? It is necessary to depend on the evidence of historical chronicles and memoirs in order to gauge the period. Even then it is difficult to find reliable data prior to the dynasty of Khun Ori Indraditya, the liberator of Sukhot'ai, because stone inscriptions prior to that date have not been found. All one can fall back on is a few chronicles and stories which have been handed down from ancient times. This necessitates the selection of those portions which are in agreement with the main features of the histories of neighbouring countries. What I am about to say therefore may not agree entirely with the statements recorded in certain histories and articles and I leave it to you to exercise your judgment to arrive at the truth.

5.—THE AGE OF C'IENTG SEN (about 7th century A. D.).

It is stated in the *Lak Tai*, (by Nai Sa-nga Kanchanak-Phan B. E. 2472), that the Tai people originally had their habitat in the valley of the Yang Tse and the Hoang Ho which are now under the Chinese dominion. Nak'ôn Pa and Nak'ôn Lung would seem to have been two independent Tai states in this territory. As time

อยู่ทางเหนือที่สุดนั้นได้สร้างแต่เมื่อใด แต่พงศาวดารหรือประวัติศาสตร์
 กษัตริย์ก็กราชไม่เป็นที่แน่ชัดได้ เช่น หนังสือเรียนประวัติศาสตร์ (ฉบับ
 โรงเรียนสวนกุหลาบ ภาคสี่ไทยและอยุธยา พ.ศ. ๒๔๗๕ หน้า ๖๘) ว่า
 เมื่อ พ.ศ. ๑๑๑๑ พระเจ้าตั้งหนวดีสร้างเมืองโยนกนาคนคร ต่อแต่
 นนอ ๓ บัยกกองทัพลงมาปราบปรามพวกขอม คือ เมืองอมงค์เสดา
 นคร และเมืองอื่นๆ ของขอมตอนเหนือได้แล้วปกครองสืบต่อกันมา หลัก
 ไทยหน้า ๗๕ ว่า โอรสขุนบรมสร้างนครโยนกเชียงแสนขึ้นเป็นราชธานี
 เมื่อราว พ.ศ. ๑๒๘๘ พงศาวดารโยนกหน้า ๔๐ ว่า สร้างเมืองนาคพันธ
 ราว พ.ศ. ๖๓๘ อนุমানโดยวิธีเอาปรัชกาลในจำนวนกษัตริย์ปกครอง
 มาบวกด้วยศักราช เมื่อจำนวนนับต่างกันดังนี้ จึงเข้าใจความได้แต่
 เพียงว่า สร้างไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือศตวรรษที่ ๑๔ เท่า
 นั้น เหตุที่ต้องค้นหาอายุแห่งการสร้างเมืองเชียงแสนนี้ เกิดจากเรื่อง
 เครื่องถ้วยเตาเวียงกาหลงริมแม่น้ำลาว เพราะที่เชียงแสนหลวง เชียงของ
 หรือที่เมืองเชียงแสนซึ่งตั้งกึ่งอำเภออยู่เว้านักใต้ ใต้เครื่องถ้วยจากเตา
 แทบทั้งสิ้น (รูป ๑๘-๑๘) โดยไม่พบเศษของเงินปะปนอยู่ก่อนสมัยราชวงศ์
 เหม็งเตย ข้าพเจ้าได้ไปตรวจดูตามริมฝั่งแม่น้ำโขงหนากงอำเภอซึ่ง
 เป็นที่เมืองพงดงนา เห็นเศษกระเบื้องเครื่องถ้วยทาบถมกันอยู่ บาง
 แห่งลึกกว่า ๒ เมตร ฉะนั้นถ้าจะเทียบอายุเมืองเชียงแสนกับเมืองเก่าร้าง
 ทั่วเตาทำเครื่องถ้วยว่าแห่งใดจะก่อนหลังกว่ากันแล้ว ก็น่าจะเห็นว่า
 เมืองร้างทั่วเตาทำเครื่องถ้วยจะไต่ตงมาเก่าเดิมกว่า เพราะเหตุกำแพง
 เมืองก็เป็นแต่เพียง ๒ ชั้น หนึ่งเมืองที่ใกล้เคยโดยไม่ปรากฏชื่อใน
 คำานหรือพงศาวดาร เช่นเวียงฮ่อ ดงเวียง เมืองวัง แจ่ม ว่า เป็น
 เมืองครั้งใด คงมีแต่กล่าวถึงอาณาเขตเมืองพะเยา ในพงศาวดาร

passed the Chinese pressed on them and the inhabitants migrated gradually south, coming eventually to a halt in what is now known as Siam. The important point is to ascertain when the Tai people came into this territory. An examination of a map will show that the city of C'iang Sên is situated at the most northerly point. It is a question of when that city was built. Little reliance can be placed on the accuracy of the dates given in chronicles referring to this place. For example in the school History (ประวัติศาสตร์ ภาคสุโขทัยและอยุธยา ฉบับโรงเรียนสวนกุหลาบ พ.ศ. ๒๔๓๕, p. 68), it is stated that in B. E. 1111 (568 A. D.). King Sinhanavati built the city of Yonok Nak'anakôn. Three years later he waged war against the Khmers, drove them out of the city of Umongk'asela Nak'ôn and from other Khmer cities in the north, and established his authority in their place. In the *Lak T'ai*, p. 75, it is stated that a son of Khun Bôrom built Nak'ôn Yonok C'iang Sên as his capital about B. E. 1299 (756 A. D.). I have made calculations based on the number of years which it is alleged that each sovereign reigned and taking into account the discrepancies in the dates as mentioned above, I have come to the conclusion that this city was built not earlier than the 7th Century of the Christian era. The reason of fixing with some accuracy this date is because it is connected with the use of pottery manufactured in the kilns of Kalong near the Mênam Loa. In old C'iang Sên, as well as at the site of a later C'iang Sên situated at the present-day headquarters of Amp'ho' C'iang Sên, and at C'iang Khong, pottery from the Kalong factory was used almost exclusively (Plate XVIII-XIX). I have not come across specimens of Chinese pottery prior to the Ming dynasty (1368 A. D.) there at all. I have moreover examined the banks of

โยนกหน้า ๓๒๔ ประกอบกับหน้า ๔๓๕ เมื่อจุดศักราชได้ ๓ คือ พ.ศ. ๓๓๘๓ (ค.ศ. ๑๗๔๐) ว่าเป็นแต่พินนาชนเป็นท่านองเดียวกับตาบตปัจจุบัน ซึ่งไม่น่าจะมีกำแพงเมืองหรือโบราณวัตถุถึงปานนั้น ประกอบกับเหตุที่ไดพบเครื่องถ้วยที่ทำจากเตาหินในเมืองเก่าโบราณ เช่นที่พระประโทน นครปฐม พระปรางค์วัดมหาธาตุ อุบลราชธานี และเมืองพงคก. หรือแห่งอื่นๆ จึงยากที่จะสันนิษฐานลงไปได้ว่า เมื่อใด คงได้ความแน่นอนจากพวกเงี้ยว คือ ไทยใหญ่ชนเผ่าผู้แกล้งซึ่งเชิญมาประชุมพิเคราะห์ตลอดและอักษร เขาทั้งหลายเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า เป็นตลอดและอักษรของไทยตอ แมตวอักษรจะอ่านออกก็จริง แต่ไม่ใช่ตัวพระนิคของเงี้ยวใช้ (รูป ๒๐) จึงเป็นอนันยคติไว่ส่วนหนึ่ง

ที่ตั้งเมืองชะเลียง

ส่วนเมืองชะเลียงยังมีผู้สงสัยว่าจะตั้งอยู่ที่ใดนั้น สันต์เจ. ๑ กรมพระยาดำรง ๑ ได้ทรงพระวิจารณ์ไว้ในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงตอนที่ ๑๔ ว่า ที่ตั้งเมืองชะเลียงก็คคือ บริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองสุพรรณโลก ข้าพเจ้าคิดว่าจะไม่ผิดใดถ้าคิดคำน เพราะมหตศดาจารึกเป็นหลักฐาน คือ หตศ ๑ ด้าน ๓ บรรทัด ๒๒-๒๓ (ดูประชุมศิลาจารึก ภาค ๑) มีว่า “จา รก ขน น ึง มี ใน เมืองชดยงต์ถาบักไว้(ตัว)ย พระ ศรี รตนชาติ” ซึ่งเป็นทางแต่งตั้งให้เห็นความชอบคนละข้อกับศรีรัตนธาตุที่ตั้งอยู่ริมแก่งหลวง แต่ชื่อเมืองชะเลียงกับเมืองศรีรัตนธาตุเรียกปนกันอยู่ ๒ ข้อตลอดมาถึงสมัยอยุธยา ถ้าไม่ตั้งอยู่ด้วยกันแล้วจะเรียกชื่อรวมกันเช่นนั้นไม่ได้ประกอบกับหตศ ๑๐ (พ.ศ. ๑๙๔๗) แต่บรรทัดที่ ๓๓ ถึง ๓๕ ว่า เจ้าพันต่างพระองค์

the M'khong at old C'iang Sên and noticed broken pieces of pottery at a depth of more than 2 metres. Which then is the older, C'iang Sên or that walled place called Kalong to the south, in the vicinity of which I collected many specimens of pottery? I assume that the latter was of an older origin, because its ramparts are of earth work, and also because of its vicinity to other old places, such as Wieng Ho, Dong Wieng, Muang Wang, and Cê Hom, to which no date has been assigned in History. References are found in the *P'ongsawadan Yonok*, pp. 124 and 435, which name the territories comprised within the old Kingdom of P'ayao. It is stated there that, in the first year of the Little Era which synchronises with 638 A. D., these four places were merely *p'anna*, a term of territorial division which may be compared in modern parlance to a *tambon*. My theory about the age of Kalong and other old walled places in this vicinity would seem to find some support in the fact that specimens of pottery from these places have been found in the stupa of Nak'ôn Pathom, in the stupa of the Great Relic in Lopburi, and at P'ong Tu'k, which places no one will deny are older than C'iang Sên. Many Shans (related to the Tai stock) of an older generation whom I have met and discussed the problem with gave an unanimous opinion that the design and writing on this pottery were Tai Lu' which they could read although it was different to their own writing (Plate XX). The home of these Lu' is north of C'iang Sên centred around C'iang Rung.

6.—SITE OF C'ALIENG.

As to where the site of the ancient city of C'alieng really is, Prince Damrong in his commentary on the "Travels in the P'rah Ruang country," written by His late Majesty King Rama VI., came to the conclusion that C'alieng was situated in the neighbourhood of the monastery of the Great Relic in old Sawank'alok. I do not

ไปสร้างพหารอนหนึ่งแปดห้องและอื่น ๆ ที่เมืองสระเตยง ซึ่งบดินย
 ปรากฏอยู่ คือ มืดแดงจากเทอดถานตั้งอยู่ห่าง พระศรีรัตนมหา
 ราชคณราว ๔๐๐ เมตรชื่อว่าวัดเจ้าจันทร์ โดยเพี้ยนมาจากเจ้าพน
 เช่น เคาทเรยง หรือเคาทเรยนกเพี้ยนมาจากคำสระเตยงนั่นเอง ส่วน
 เหตุที่จะย้ายจากเมืองเดิมไปสร้างใหม่ห่างกันราว ๒ กิโลเมตรนั้น แม่
 จันบดินกนาจะสันนิษฐานได้ว่า เพราะเมืองเก่าพังटनाจนพระศรีรัตน
 มหาธาตุพังเหลืออยู่ก็ต่อทำรอยไถกันพัง และถ้าจะพิจารณาเทียบเคียง
 ในลัทธิวิถุโบราณระหว่างศรีสัตตนาลัยกับสระเตยงเดิม เช่นวัดช้างตอม
 หรือวัดอื่น ๆ ในกำแพงเมือง ซึ่งปรากฏว่าคงพอชนรามคำแหงสร้าง
 กับวัดนอกเมือง เช่นวัดป่าตานตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับเกาะสระเตยงหรือวัดอื่น ๆ
 แล้ว จะเห็นได้ว่าซากวัดครั้งสระเตยงและศรีสัตตนาลัยพังหักกันมาก
 เพราะวัดเก่าครั้งสระเตยงอย่างตึกเหลือเพียงกำแพงหักคานหนึ่งหรือมณเฑ
 ก็เห็นแต่รากหรือกลายเป็นมณดิน ส่วนวัดที่สร้างตอนหลังครั้งศรีสัตตน
 ลาย จะเห็นมีส่วนที่เหลืออยู่มาก ไม่ปรากฏการหักพังถึงเช่นนั้นเว้นแต่
 พระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งจะตรวจเห็นฐานซ้อนทับถมกันลงไปจนไม่ทราบ
 รูปเดิม จึงยังคงรูปตออยู่เหมือนกับที่สร้างวันหลัง และถ้าได้พิจารณา
 ถึงเศษชิ้นเครื่องถ้วยหรือพระพุทธรูปด้วยแล้ว ก็ยังเห็นความแตกต่าง
 เวลาอันชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะการทำเครื่องถ้วยที่เกาะสระเตยงค่อย ๆ ดัน
 เป็นลำดับนับแต่ใช้ดินธรรมดา แล้วดินประดั้มคือ ๆ มาจนถึงใช้ดินขาว
 สะอาดอย่างที่ไทยเรียกกระเบื้อง แต่ต้องกับแสงไม่สะท้อนอย่างที่เรียกว่า
 ปอชเดน (รูป ๒๓ ถึง ๒๕) เมืองนั้นคงย้ายจากที่เดิมไปตั้งใหม่ และเปลี่ยน
 ชื่อใหม่ก่อนครั้งราชวงศ์พอลชนศรีอนทราทศย์ เพราะหลักศิลาทุกหลัก
 อ้างชื่อศรีสัตตนาลัยซึ่งเป็นชื่อใหม่ทงนนั้น เมื่อทราบที่ตั้งเมืองสระเตยง
 แล้วจากเป็นคองคนหาถึงเวลาที่สร้างเมืองต่อไป

think any one would care to argue against this, for Prince Damrong's statement is supported by the evidence of stone inscriptions. On the Rama K'ambhâng inscription (No. I in Coedès' *Recueil des inscriptions du Siam*, Première partie) it is declared that "a stone inscription has been erected with the stupa of the Great Relic at C'alieng". This causes me to believe that although the two names of C'alieng and C(r)i Sate'analai are distinct one from the other, the latter being situated little further north near the Great Ropîds (Kâng Luang), still the two names have been applied indiscriminately to the same place in later days. Unless, therefore, these two cities were close together, how could the two names have been mixed up? Furthermore another inscription (No. 10 in the *Recueil*) relates that Prince Phan, acting for the king, erected a Vihāra, with a frontage of nine pillars and other things in C'alieng, which by the way are still in existence. The Vihāra of "Prince Phan" is probably that Buddhist *bot* converted from a Hindu temple standing at a distance of about 400 metres from the stupa of the Great Relic above-mentioned. This Vihāra is now known as "the *wat* of Prince Chan", which I believe is a corruption from "Phan". I am also inclined to think, by way of a parallel, that the word *ᩈᩣ᩠᩵ᩁᩬ᩵ᩁ* (t'ulieng) or *ᩈᩣ᩠᩵ᩁᩬ᩵ᩁ* (t'urien), applied to certain of the kilns, probably had its origin in the word *ᩈᩣ᩠᩵ᩁᩬ᩵ᩁ* (C'alieng). The building of the new city (Sate'analai) two kilometres to the north was probably rendered necessary by the falling in of the banks of the river and with them of certain portions of the old city, as is evidenced by the state of the stupa of the Great Relic which has only been saved from falling into the river by artificial means. If one compares the archaeological remains of the two cities, such as Wat C'ang Lôm and others within the city walls, erected in the time of Rama K'ambhâng, with such wats as Wat Palan situated outside the walls near the kilns, great differences in their state of preservation are discernible. Those buildings on the presumed

อายุเมืองชะเลียง

การสร้างเมืองชะเลียงเวดาน จะหาหลักฐานให้แจ้งชัดยังไม่ได้
จึงต้องถือเอาพงศาวดารโยนกประกอบกับวัดพระยานและเหตุผลไปพดาง
ก่อน จนกว่าจะมีข้อพดจนเป็นอย่างอื่น พงศาวดารโยนกหน้า ๖๒-๖๕
-๖๖ ความว่า ได้สร้างเมืองศรีสัตตนาถยปครองอยู่ ๓ ชั่ว แล้วถึง
พระเจ้าอภัยคามนิมราชไชยธชชพรพรอง ๆ ครองศรีสัตตนาถยอยู่ แล้ว
ทงนาหายไปที่แก่งหวดงใน พ.ศ. ๑๒๐๐ เมื่ออายุเมืองได้ ๑๕๗ ปี
(กษัตริย์ ๕ รัชกาล) ถ้าเอาอายุเมืองหักลบ พ.ศ. ๑๒๐๐ จะเหลือ
๑๐๔๓ ปี ตกเป็นปีสร้างเมืองประกอบกับข้อความค่อนข้างว่า ใน
พระยาภาณุพนธกษัตริย์เจ้าเมืองตระไว ให้พระยาปาดราชชนไปครองเมือง
สุโขทัย ซึ่งน่าจะสันนิษฐานไปในทางคิดบ้องกันอาณาเขต ระวังกัม
ชาติไทยตงมาตงเมืองประชิด ในปีที่อ้างว่าสร้างเมืองตรงกันกับหนังสือ
สอบส่วนภาษาต่างๆ แห่งอินเดียของ เซอร์ ยี. เอ. เกรย์สัน เล่ม ๒ หน้า
๕๘ ว่าในพุทธศัควรรษที่ ๑๓ ชาติไทยได้อพยพตงมาจากทางเหนือ
เป็นครั้งใหญ่ และในจดหมายเหตุของจีนว่า ในกตางยคนำบก หรือ
ศัควรรษที่ ๑๓ อาณาจักรไทยอายุลาวได้ตงนครเป็นอิสระ
๖ นคร เรียกชื่อตามตำแหน่งจน คือ ๑. ม่งชย ๒. เฮยแซ ๓. ตาง
๔. เท่งเซียง ๕. ชัด่าง ๖. ม่งเต้ และม่งเต้เป็นนครใหญ่ (หลักไทย
หน้า ๖๐) คำว่า ม่งเต้ นี้ได้สันนิษฐานกันเป็นทแนแฉว คือ เมืองหนองแฉ
เมื่อเป็นเมืองใหญ่จึงเรียกต่อมาว่า ตาดัพ ซึ่งกลาดเคลื่อนกับตำนาน
ไทยเมืองโมเพียง ๖๘ ปี (๑๓๓๓-๑๐๔๓=๖๘) แต่ตรงกับจดหมายเหตุ
และการสอบส่วนที่อ้างมาแฉวคือพุทธศัควรรษที่ ๑๓ (โยนก หน้า ๓๕)

site of C'alieng have crumbled away, a wall being left here or there or even only the foundations which in some cases have become mounds of earth; whereas the later building in the city of Sate'-analai are in a comparatively well preserved state. An exception should be made of the stupa of the Great Relic which has been so frequently repaired and built over that it is difficult to ascertain its original form. Moreover broken pieces of pottery and images of the Buddha found in these two places show strongly marked differences, in fact so strong as to prove all the more that the two cities are of a different age. The pottery produced at the C'alieng kilns improved in quality as time passed, because the potters who originally used ordinary clay developed in time a clay mixture and finally used a fine pure white clay making pottery of some opacity closely akin to porcelainous stoneware (Pl. XXI-XXV). To sum up then, a city was built on a new site and was known as C(r)i Sate'analai. Having located the site of C'alienk let us now ascertain the date of its construction.

7.—DATE OF C'ALIENG.

In the absence of reliable data as to the age of the Kingdom of C(r)i Sate'analai, I shall, until conclusive proofs to the contrary be forthcoming, base my calculation upon the data given by the *P'ongsawadan Yonok* in conjunction with the evidence of ceramics. This authority states (pp. 62; 65-66) that after this kingdom had been founded and ruled over by three generations of sovereigns, King Abhaygamini had a son called P'rah Ruang, who while on the throne disappeared in the rapids of Kêng Luang just outside the town in B. E. 1200. The Kingdom had at this time been in existence for 157 years. By a simple means of calculation it would seem that the city was founded in the year 1043. This date is further supported by a fact in the *P'ongsawadan Yonok* towards the

ว่า พ.ศ. ๑๓๖๑ ขุนลู่ได้เป็นใหญ่ในเมืองแห่งหลวงแล้วให้ราชบุรุษ
 ๗ ไปครองเมืองต่าง ๆ และตั้งกรุงศรีอยุธยาได้ ดำเนินงานเห็นว่า พทท
 กาดได้ ๑๒๗๔ ขุนทั้งคำมบตรชายชื่อ ขุนลู่ ขุนไธ ขุนลู่ได้ครองราชสมบัติ
 แทนบิดาแล้วให้บุตรไปครองเมืองต่าง ๆ ดำเนินเมืองล้านช้าง (หลวง
 พระบาง) ว่าราชบุตรขุนบรมเจ้าเมืองแก่งซ้อไชยพงศ์ หรือ ได้ฝังเป็น
 มาสร้าง แต่ไม่กล้าว่าศึกกราชเมื่อใด พงศ์วาทระพม่า (โยนกหน้า ๓๘)
 ว่าได้เสียเมืองตะโก้งแก่ขุนลู่เมื่อ พ.ศ. ๑๓๖๑ แผ่นดินระโตะธรรมราชา
 หรือมหาธรรมราชาวงศ์ศรีราช ศักราชบุตรกับตำนานเมืองโมเตระถึงหนวด
 เรืองสร้างเมืองโยนกนาคนครหรือเชียงแสน จึงควรเชื่อกว่าศึกกราชใน
 ดำเนินงานหัว ประกอบด้วยเหตุการณ์ครั้งกระนั้น คือแต่พททศัควรรษ
 ที่ ๑๒ ต่อมาแล้ว เขมรกำลังจรมอำนาจและแผ่อำนาจเขตต์เข้ามาเป็น
 ลำดับ ไทยคงจะลงมาสร้างประเทศหรือกีดขวางไม่ได้แม้แต่เมืองโคตร
 บรณหรือนครพนมเขมรก็ยกทัพมาได้เป็นเขตต์แดน ฉะนั้นการจะสร้าง
 เมืองโคตรคงเป็นก่อนเวลายุทธเขมรอำนาจ ศักราชสร้างเมืองเชียงตอง
 กับจดหมายเหตุจีนระก่อนเขมรมีอำนาจจึงใกล้กับความจริง ประกอบ
 กับตำนานสร้างเมืองหรือโยนไชย (ตำนาน) เมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๐ ว่า ได้ใช้แผน
 ผังก่อกำแพงเมืองตามอย่าง (โยนกหน้า ๕๗) และพงศาวดารที่กล่าวถึง
 เรื่องพระเจ้าพรหมขบได้พวกขอมอมงค์เขตางคนครลงมา เมื่อพททศัคว
 วรรษที่ ๑๗ ต้องยับยั้งอยู่ เพราะไม่สามารรถจะหักเอาได้ จึงควรนับ
 ว่าเป็นคนแรกที่ปกครองโดยอิสระแห่งนครหนึ่ง พรินโรได้เขียนไว้ใน
 เรื่อง Le Siam Ancien หน้า ๕๒ ประกอบแผนที่ฉบับที่ ๒๐ ได้กำหนด
 เขตต์ไทยลงมาจกกับสุโขทัยตรงกัน และว่าราชธานีชื่อ ศัรธรรมนคร
 คือ หลวงพระบางนั้น (ที่จริงธรรมนครเป็นชื่อเมืองสระเทมของพม่า แต่

end of the book that in this year P'aya Kalavanadis, King of Lavo, sent P'raya P'alarat up to govern Sukhot'ai. This act on the part of the King of Lavo may have been one of policy in order to guard the outer marches of the Kingdom owing to the southward movement of the Tai people who were at this time close to the northern frontier of his state. The name P'rah Ruang was a panegyric, indicating the final character of his word of command. It was also dynastic, somewhat akin to the use of the name Rama by some Kings of Ayudhya and of the present dynasty. The date given for the foundation of the Kingdom (of C'alieng) conforms to the findings of Sir George Grierson who says (*Linguistic Survey of India*, part II, p. 59) that the Tai migrated south in the 6th. century A. D. This is identical with the middle of the era of Nam Pak, when, according to Chinese historians, the Tai realm or confederacy of Ai Lao comprised six independent states, called by the Chinese, Mongsui, Iase, Langkong, T'engsiang, Silang and Mongse. Mongse was the leading capital (*Lak Tai*, p. 60); and was undoubtedly the city known as Nong Sê or Talifu. This agrees with the Tai chronicles of Mu'ang Mo (*Pongs. Yonok*, p. 35) which says that in B. E. 1111, Khun Lu reigned in Mu'ang Sê Luang and sent his sons out to found states, and it was during this time that Tagaung (in northern Burma on the Shweli river) was conquered by the Tai. The Hsenwi chronicle places on record that in B. E. 1274 Khun Tungkham had two sons, Khun Lu and Khun Lai. Khun Lu succeeded his father and sent his sons to rule over six states. In the Lan C'ang chronicle we find that the son of Khun Bôrom, the King of Thêng, named C'aiyap'ong or Saip'ong, sent a son to found the city of Nong Sê but no date is given. The History of Burma (*Pongs. Yonok*, p. 38) mentions that the Kingdom of Tagaung was conquered by Khun Lu in B. E. 1111, during the reign of Thado Thammaraja, a Meng (*i. e.* Mon) king of the Tasaraj dynasty. As the year B. E.

จุดทรงเมืองตรงกับหลวงพระบาง) ได้มียี่สิบแต่แค่ฤดูสัตว์กีฬาราช ๖๓๓
หรือพุทธศักราช ๑๑๗๕ แต่เรียกว่า โยชนะ ประเทศอื่นเป็นส่วนต่าง
หากจากสยาม แต่ความจริงตามเรื่องพงศาวดารเมืองหลวงพระบางเป็น
จำพวกไทยเดิมปกครองโดยอิสระไม่ได้ขึ้นกับญวน แม้ในตำนาน
สร้างเมืองหลวงพระบางเองก็ว่า ชนบรมให้โอรสลงมาสร้างอย่างเดียวกับ
เมืองไทยอื่น ๆ ฉะนั้นการที่จะแยกการปกครองจากกันอย่างน้อย
ถึง ๒ ชั่ว คือชั่วแรกพระราชบิดาคงเป็นใหญ่อยู่ ชั่วที่ ๒ ระหว่างพ
นอง ชั่วที่ ๓ จึงถึงถูกหัดานหรืออาหัดานหรือตกพลกนอง เพียงระยะ
๒ ชั่วปกครองโดยล้ามคัธรรมกเป็นเวดามไชน้อย หรือยังหลายชั่วก็
ยังมากจนศักราชอาจคงตัวเป็นเวดาค่อยกนได้สนิทกับตำนานและจดหมาย
เขตประเทศข้างเคียง ไม่เหมือนศักราชแดนหัวซึ่งเป็นเวดากายหัดังจน
เทียบเคียงกับใครไม่ได้ แล้วยังขัดกับภาดทศวรรคด้วย

ลำดับความในประวัติเครื่องถ้วยไทย

เมื่อใดกล่าวถึงการสร้างเมืองชะเตยงแตง ก็จำต้องหาเหตุผล
ในเรื่องเครื่องถ้วยที่หาเปลี่ยนแปลงจนถึงเลิกทำต่อไปอีก ตามตำนาน
เมืองเชียงใหม่ (โยนกหน้า ๒๑๒) มีว่า เมื่อพระเจ้าแสนเมืองมานครอง
นครพิงค์เชียงใหม่ สวรรคตแล้วเจ้าล้ามฝั่งแกนได้ครองราชสมบัติแทน
ทางยักกุมกามผู้ซึ่งเป็นพระเชษฐาซึ่งครองเมืองเชียงรายอยู่ ได้ยกพลมา
เพื่อชิงราชสมบัติ แต่ไม่ได้แตกหนลงมาหาพระเจ้าไชยภักไทย ๆ ยก
ทัพหลวงขึ้นไปเชียงใหม่แต่ไม่ได้เข้าดี เป็นแต่เลี้ยงบุญให้ชาย ๒ คน
ต่อสู้กัน และท้าวยักกุมกามเป็นฝ่ายแพ้ พระเจ้าไชยภักไทยจึงเสด็จไปดู
ภูมิฐานเมืองเชียงราย ทรงเห็นว่าท้าวยักกุมกามจะปกครองอยู่ไม่

1111, synchronises with the dates given in the Mo and C'ien Sên chronicles as to the date of the foundation of Yonok Nak'anak'ôn or C'ien Sên, so it is probably more accurate than the date given in the Hsenwi chronicle. During this period, commencing about the 8th. century, the Khmers were beginning to become a power and were extending the frontiers of their state, and had already brought under their subjection the kingdom of K'otrabun or Nak'ôn P'anom. The political condition of the time would seem to render it impossible for the Tai settlers to establish themselves and found cities, and therefore it may be assumed that the Tai had established themselves prior to the ascendancy of the Khmers. Thus, to sum up, the date of the foundation of C'alieng agrees with the Chinese records and was certainly before the Khmers becoming a power. Further support for this view lies in this fact that Haripunjaya (Lamp'un), which was founded in B. E. 1200, had walls constructed on a plan similar to that used by the architects of C'alieng (*P'ongs. Yonok*, p. 57). Fournereau, in *Le Siam Ancien* (p. 52, on map XX), marks the frontiers of the Tai state as contiguous to Sukhot'ai then under Khmer authority. The people of the country were early Tai settlers. The title of Khun Bôrom might have been given to Khun Lu in an honorific sense owing to his having extended Tai power throughout a great region and was probably given for the same reason as His late Majesty King Chulalongkorn who is known among us Siamese as P'rah P'utt'ac'ao Luang.

8.—DEVELOPMENT OF TAI CERAMICS.

Having established the date of the foundation of C'alieng we shall now try to trace the changes which took place in the method of the production of its pottery up to the time when it finally ceased. There is ample evidence to prove that there was much movement taking place among the Tai people caused by war and other reasons.

๗ เป็นสุข จึงกวาดครัวอพยพชาวเมืองเชียงรายกับท้าวยกมคามลงมาเมือง
 ๘ ไชยไทย และแต่งให้ท้าวยกมคามไปครองเมืองซากซึ่งอยู่ในแม่น้ำแควยม
 ๙ คำนานนตรงกับหลักศิลาจารึกหลังที่ ๘ ด้าน ๓ บรรทัดที่ ๘ ถึง ๒๓ ซึ่ง
 ๑๐ มีว่า “พระยาศรีธรรมพงศ์มหาธรรมราชาธิราช ได้ปราบยอหงษา...บุรี
 ๑๑ ไถลันไถทงยังคือนนอ(ก)เขต...ยังพระดัก...” ถึงแดนเจ้า

พระยามากอง เมืองน่านเมืองพัตตระวนออกถึงพระยาท้าวพม และ
 ๑๒ ประทับต้องแคว คือพิษณุโลก “ปพระมหาธาตุ” ปลดศรีมหาโพธิ์
 ๑๓ ๗ ปีแล้ว จึงเสด็จกลับเมืองไชยไทย จึงเห็นว่าเครื่องถ้วยทองคำทำขึ้น
 ๑๔ ที่ไชยไทยนั้นโดยพระเจ้าศรีธรรมพงศ์มหาธรรมราชา (ติไทย) เสด็จไปกวาด
 ๑๕ ค้อนครอบครัวช่างลงมาจากเชียงราย คือเตาเวียงกาหลง ริมแม่น้ำดาว
 ๑๖ ทหาพเจ้าลงไปพบนั้น เพราะลักษณะเตา ถวดตาย น่ายา รูปทรงขาค
 ๑๗ พศจุณเทียบเคียงกันได้ดังปรากฏวัตถุพระยานอยบดิน ทงมขอประกอบ
 ๑๘ จากการขุดค้นของหมอบไยเออร์ ในเกาะตซอน และแดนวิชะระในพิลลิมันด์
 ๑๙ จากรูปและบันทึกของวอลเตอร์รอป ว่าด้วยเรื่องเครื่องถ้วยสุวรรณโลก
 ๒๐ ปรากฏว่าภาชนะเตาเซะเฉียงที่ไม่มลายเขยนคลัดเดียว มีไปแต่คฤศค
 ๒๑ วรรษที่ ๑๓ ส่วนที่มลายเขยนหรือที่เรียกกันว่ามลายคัมคฤศควรรษ
 ๒๒ ที่ ๑๔ และ ๑๕ ถึงคฤศคควรรษที่ ๑๐ ไม่พบภาชนะในทีเดียว อีกเคย

๒๓ พระเจ้าศรีธรรมพงศ์มหาธรรมราชาซึ่งได้กวาดค้อนช่างลงมาทำที่
 ๒๔ ไชยไทยนี้ ประสงค์สร้างตรหรือพงศาจารย์แทบทกณะแบบเขยนเป็นธรรม
 ๒๕ ราชาทิ ๑ แต่หาพเจ้าเห็นควรเป็นธรรมราชาทิ ๒ ดังมีเหตุผลโดย
 ๒๖ พิลดาร์ตงในหนังสือรายงานสยามสยามคัมคัม (รายงานสยามคัมคัม
 ๒๗ เดิม ๒๘ ภาค ๓ ค.ศ. ๑๙๓๒) ฉะนั้นหาพเจ้ากล่าวถึงพระธรรมราชา
 ๒๘ ที่ ๒ ก็ขอให้เข้าใจความหมายดังกล่าวแล้ว

An episode in the history of C'iang Mai (*P'ongs. Yonok*, p. 212) would seem to give the clue as to how Tai potters came to be established in Sukhot'ai. King Sên Muang Ma of C'iang Mai having died, a younger son named Sam Fang Kên succeeded him. The latter's elder brother named Yi Kum who governed C'iang Rai attempted to overthrow him by force of arms. He was defeated, and sought the help of the king of Sukhot'ai. This monarch gathered together an army and marched on C'iang Rai. The fortune of the day was decided by a single combat between two champions appointed by the rival armies. Yi Kum Kam, the ally of Sukhot'ai, lost the fight. The King of Sukhot'ai then marched to C'iang Rai, the capital of his ally, and finding that the latter would be unable to live in peace with his neighbours, collected together the inhabitants and brought them down with their king to Sukhot'ai. This happened in the year A. D. 1359. Inscription No. 8 (*Recueil des inscriptions du Siam*, Première partie), 3rd face, lines 9-23, records that the king conquered territories up to the Nam-buri, obtained much plunder and brought under his sway the country to the east up to the Pasak river, his frontiers touching those of P'raya Phakông (พญาพาคอง) of Nan and Phlua in the north and of P'raya Fa Ngum (พญาฝาง) of Luang P'rah-bang in the east. This king of Sukhot'ai eventually came to Song K'wê, the modern P'itsanulok, and while here renovated the "Venerable Shrine of the Great Relic," planted a sacred Bô tree, stayed at this place seven years and then returned to Sukhot'ai. This leads me to conclude that the potters of Kalong and other places in the vicinity were brought down to Sukhot'ai at this time by the king of Sukhot'ai, who, according to the inscription was C(r)i Suriyap'ongs Malia Th'annimarae'a or Lit'ai. Furthermore, the kilns, the design, the enamel, and the shape of Sukhot'ai pottery have some resemblance to those of Kalong. From the researches of Professor Beyer in Luzon and the Visayas, in the Philippines, and from the writings

นับเวลาแต่ พ.ศ. ๑๙๐๒ ต่อมาเมื่อเขาทำเครื่องถ้วยทั้งเตาเซี่ยง
 และเตาสุโขทัยออกไปจำหน่ายถึงผลิตป็นต์แต่ละท้องถิ่น ๆ เป็นการแข่งขัน
 กันอยู่ในตัว แต่ถ้าวพิจารณาถึงลักษณะเครื่องถ้วยทั้ง ๒ แห่งแล้ว
 ก็จะได้เห็นว่า เตาสุโขทัยทำได้ง่ายและสะดวกกว่าเตาเซี่ยงมากมาย
 เช่นดินบนใช้ดินเหนียวธรรมดาซึ่งขุดจากข้าง ๆ เตาขึ้นมาทำ เป็นแต่
 ผสมหินพื้นบ้านเพื่อให้คงรูปอยู่ทนไฟได้เท่านั้น ส่วนเตาเซี่ยง
 ต้องหาดินขาวหรือหินเหนียวมาทำจากที่ไกล ๆ จนถึงเวลานี้ก็ปรากฏว่า
 ไม่ใช่สิ่งที่หาง่ายนัก สวดตายเตาสุโขทัยเขียนได้ด้วยน้ำยา เตาเซี่ยง
 ต้องขีดหรือแกะหรือบนแปะให้เป็นสวดตาย ใช้เขียนอย่างสุโขทัยไม่ได้
 ถ้าจะทำเป็นหลายสีก็ต้องใช้น้ำยาแต้มเป็นชนิด ๆ ลงไปกับพินอย่างเขียน
 รูปด้วยดินน้ำมัน ลักษณะเผาเตาสุโขทัยใช้ครั้งไฟแก่ เตาเซี่ยง
 ใช้เผาไฟ ความเสียหายจะพิเคราะห์ได้จากเศษทั้งข้างเตาที่เหลืดย
 uth ๒ แห่ง ปรากฏว่าเตาเซี่ยงเผาเสียหายมากตลอดจนวิธีตั้งเผา
 ลำบากกว่ากันดังนี้ จึงไม่ต้องสงสัยว่าเตาสุโขทัยจะขายได้มากกว่าเตา
 เซี่ยงเกือบครึ่ง ซึ่งน่าจะเป็นที่ยินดีของคนจนส่วนมากซอใช้ เครื่อง
 ถ้วยเตาเซี่ยงถึงจะดีกว่าแต่ราคาแพงจึงยากที่จะซื้อ เพราะคนจน
 มีมากกว่าคนมีแต่ไหนแต่ไรมาทุกประเทศทั่วโลก จึงประมาณว่าจะ
 แข่งขันต่อสู้กันไปได้อย่างมากประมาณ ๑๕ ปี เตาเซี่ยงก็ต้องเลิก
 ทยอยมเหตูประจอบกับคองยาราชธานีมาเป็นเพียงประเทศราชอยู่ทพชน
 โลกด้วย เวลาที่ได้กำหนดอายุเตาสุโขทัยมีเหตุผลประกอบกัน คือ
 กรุงศรีอยุธยา นับแต่ พ.ศ. ๑๙๐๒ จนถึงสุโขทัยเป็นเมืองออกเมื่อ ๑๙๒๑
 รวมเวลา ๑๙ ปี เครื่องถ้วยซึ่งทำจากเตาสุโขทัยไม่มีปรากฏในพิพิธ
 ภัณฑ์อยุธยาเลย คงมีแต่เศษชิ้นแตกซึ่งผู้สะสมหามาจากซากเตาเท่านั้น

of Walter Robb, it is clear that undecorated monochrome pottery (from C'alieng), have been found dating from the 13th. century of the Christian era; whereas decorated polychromes date from the 14th. and 15th. to the 16th. centuries.

I would crave indulgence from my readers for digressing from the subject of this paper in order to elucidate a point in history which I feel bound to raise ~~an~~ objection to an established fact. The point I am about to speak of has a bearing on this paper in so far as it is connected with a date. Authorities on the subject of Siamese History have hitherto reckoned King Lit'ai, the fifth of the P'rah Ruang dynasty as Th'ammarac'a I; but I have numbered him second in this paper for reasons which have been set forth in another note which I have submitted to the Society. I would therefore ask my readers to envisage the fifth king as Th'ammarac'a II.

Dating from A.D. 1359, pottery from Sukhot'ai began to compete in foreign markets with those from C'alieng, notably in the Philippines. A comparison of the pottery from these two factories shows that the products of Sukhot'ai were more easily manufactured than those of C'alieng because ordinary clay was dug up in the vicinity of the kilns. This clay was only mixed with crushed stones of just sufficient quantity to enable it to bear the heat of baking. The potters of C'alieng on the other hand used a fine white chalky clay or decomposed rocks which had to be brought from a considerable distance and even now can hardly be found. The design on Sukhot'ai pottery was painted on by applying paint to the surface; whereas in the case of C'alieng it was incised, and if several colours were required each one had to be applied singly in much the same manner as one applies paint to an oil painting. In Sukhot'ai kilns heat of only half strength was used, whereas in C'alieng the heat was fierce. By examining broken fragments lying about in the precincts of the respective kilns, we would find that such fragments are more numerous at C'alieng and that the

แต่เครื่องถ้วยเตาเซี่ยงกับเตาศรีสังฆนาถยได้มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์เป็น
จำนวนมาก เหตุนี้แสดงให้เห็นว่า นับแต่สร้างกรุงศรีอยุธยาจนแล้ว
ความดีมีพันธุ์ไมตรีระหว่างสุโขทัยกับอยุธยาคงจะคงเคยคบกันถึงชาดการ
ซื้อขายแลกเปลี่ยน เพราะผลิตปิ่นล่หรือชะวาโคราชและเมืองพนัสนิคม
ซึ่งห่างไกลกว่ากันมากก็ยังได้พบเครื่องถ้วยชดหรือเศษแตกซึ่งทำจากเตา
สุโขทัย หรืออีกเหตุหนึ่งคือวัดที่สร้างชนมเอศกรงยายเมืองมาอยู่ที่
พิษณุโลกแล้ว ได้พบเศษชิ้นกระเบื้องซึ่งมีผู้จัดทำตายทั้งอยู่ เป็นชนิด
ทำจากเตาศรีสังฆนาถยแทบทั้งสิ้น เรืองเวลาที่ได้คำนวณดังกล่าวมา
แล้วจึงน่าจะไม่ว่าคาดเคลื่อนกันเท่าใดนัก

เพราะฉะนั้น อายเครื่องถ้วยเตาเซี่ยงถ้าจะนับเวลาทำแต่เมื่อสร้าง
เมืองราว พ.ศ. ๓๐๔๓ จนถึงเดิมเมื่อราว พ.ศ. ๓๑๓๗ เป็นเวลาทำอยู่
๑๗๔ ปี ถึงบัดนี้ (พ.ศ. ๒๔๗๗) มีอายุแต่ ๕๖๐ ปีขึ้นไปถึง ๑๔๓๔ ปี เตาสุโข
ทัยนับแต่พระธรรมราชาที่ ๒ กวาดตอนข้างจากเตาเวียงกาหลงเมื่อ พ.ศ.
๓๑๐๒ ทำอยู่ ๑๕ ปี ถึงบัดนี้มีอายุแต่ ๕๖๐ ปี ถึง ๕๗๕ ปี เตาศรีสังฆนาถย
ทำแต่ราว พ.ศ. ๓๑๓๗ ถึง พ.ศ. ๓๑๘๘ พระยาเซี่ยงซ้อยยกเคียงกวาด
ตอนครอบครวชาวเซี่ยงไปขึ้นด้วยพระยาธิโลกราชเชียงใหม่ (พงศาว
ดารฉบับพระราชหัตถเลขาหน้า ๓๒๔) ได้ทำอยู่ ๗๒ ปี มีอายุแต่ ๔๘๘
ถึง ๕๖๐ ปี เตาเวียงกาหลงประมาณว่าทำมาแต่ครั้งสร้างเขียงแด่น
พทศักราช ๓๓๓๓ หรือ ๓๒๘๘ ทำกันอยู่ถึง พ.ศ. ๓๑๐๒ นับอายุจน
บัดนี้จะเป็นเวลาดังแต่ ๕๗๕ ถึง ๓๓๖๖ หรือ ๑๓๗๘ ปี

เหตุที่คิดเวลาแต่สร้างเมืองเซี่ยงเป็นอายุกาตทำเป็นต้นมา ก็
เพราะไม่เคยพบภาชนะ กระปุก ขวด ถ้วย ชาม ซึ่งทำด้วยดินเปล่าใน
เขตต์สุวรรณโคตมเลย แต่จึงหวนคิดถึงที่ความอยู่ก่อนเซี่ยง เช่นเมือง
ทุ่งยั้งในอุตรดิตถ์ หรือสุโขทัย นครปฐม ลพบุรี ได้ขุดค้นพบเศษ

process of baking there must have been more troublesome. For these reasons Sukhot'ai pottery, sold at a lower price than that of its competitor, naturally found a ready market, which eventually led to the kilns of C'alieng being closed down. At about this time too the capital was removed to P'itsanulok, which fact may also have contributed to the decadence of C'alieng pottery.

The age ascribed by me to the Sukhot'ai kilns is supported by historical evidence. Counting from A. D. 1359 to the conquest of Sukhot'ai by the newly established Kingdom of Ayutth'aya in 1378, a period of 19 years had elapsed. It is a significant fact that there are no good pieces of pottery from Sukhot'ai in the Ayutth'aya Museum, Sukhot'ai pottery being only represented by a few broken specimens brought from that place within recent times; whereas specimens of the C'alieng or Sate'analai period abound. This might have been due to the cessation of commercial relations between Ayutth'aya and Sukhot'ai owing to political conditions. In places so far apart, however, as the Philippines, Java, K'orat, and P'anatsanik'om (in the province of C'onburi) good and broken specimens of Sukhot'ai ware are found; while in P'itsanulok those of Sate'analai predominate especially in monasteries which were erected after the transference of the capital to that town. I am therefore led to believe that there is no great error in the dates I have adopted.

Supposing that the pottery was manufactured from the time of the foundation of C'alieng in A. D. 500 and continued up to A. D. 1374 when the place was deserted, the duration of its manufacture would cover a period of 874 years; and, if we wished to ascertain the age of this pottery up to the present day, then a period of 560 years must be added on, giving a total period of 1434 years since its first production. As regards the Sukhot'ai kilns, if we accept as a fact that they were constructed by the potters brought down by King Th'ammarac'a II., in A. D. 1359 then these kilns were only producing

ภาชนะทำด้วยดินเผาธรรมดาโดยไม่มีการเคลือบใช้ แลวจึงถึงชนิด
ที่ทำจากเตาเซียงอย่างหยาบ ๆ อีกข้อหนึ่งซึ่งทำให้เกิดความแข็ง
น้อยเกินไปเช่นนี้จริง ก็โดยได้พบพระพิมพ์ดินเผาเป็นรูปพระศัลยกแทนพระ
พุทธรูปฝังอยู่ในดินนับว่าแปลกกว่าแห่งอื่น ๆ (รูป ๒๖) หรือเศษเครื่อง
ถ้วยชามที่พบถมกันในดินกมระดับก็ลงไปมากดังที่กล่าวแล้ว (รูป ๒๗)

ส่วนข้อที่กล่าวถึงการทำเมื่อถูกพระยายุทธสิริจักรวาลค้อนไปเข้าด้วยเขียง
ใหม่นั้นนอกจากข้อบันทึกที่หมอบไยเออร์ ได้จดค้น ในเขตต์พิลิตปีนส์
แสดงว่าไม่ลงไปในโคกตุศศวรรษที่ ๑๖ แล้วยังปรากฏว่าเมื่อ ๑๕ ปี
เศษมานี้มีผู้ไปขุดค้นพบเตาเผาเครื่องถ้วยเผาแล้วทั้ง ไวเคมบริบูรณ์
ถึง ๒ เตา ๆ แรกได้ของดี ๆ มาก แต่เตาที่ ๒ เมื่อขุดเป็นช่องเข้าไปเอาออก
มาดู แลเห็นเตาเผาและชนทั้งหมด ไม่มีเหตุขัดข้องใดเลย ชนชั้นนี้ฐาน
จึงมีว่า เจ้าของเผาลูกแก้วบดเตาไวให้ค่อย ๆ เย็น พอประจวบกับเวลา
ที่ถูกกวาดค้อน แลเห็นทั้งเตาไวแล้วนั้นไป ครั้นมีผู้ไปพบขุดช่องให้
อากาศส่วนมากเข้าไปกระทบชนก็ จึงเกิดแตกเสียชน ส่วนเตาแรกที่ได
ของดีน่าจะมีช่องเด็กพออากาศเข้าออกได้ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าได้พยายาม
ค้นหาเตาและเศษกระเบื้องทางเขียงใหม่ ก็ไม่ได้ความว่าไปตั้งทำอีกแห่ง
ใด ได้พบแต่เศษแตกทำจากเตาเวียงกาหลงกับของจีนมาก หรือจะ
พิจารณาให้ไปในทางว่า เตาเวียงกาหลงนั้นคือพวกที่ถูกกวาดค้อนจาก
เซียงชนไป ก็เกินกว่าที่จะเห็นว่าเป็นดังนั้น เพราะตลอดอายุแสดงว่า
จากเหนือมาเป็นที่ (รูป ๒๘ ถึง ๓๓) ไม่ใช่จากใต้ไปเป็นเหนือ ทั้งได้
พบอยู่ในโบราณสถานอันมีศิลาจารึกว่าเวตาถูกกวาดค้อนขึ้นไปอีกมาก

ลักษณะแห่งภาชนะต่างเตา

เครื่องถ้วยที่ตามตำราพุทธทศอย่าง นับแต่เครื่องใช้ ถ้วย ชาม โถง

for about 15 years, because it would seem that Sukhot'ai was conquered by Ayutth'aya about that time. The age of Sukhot'ai pottery up to the present day therefore would be between 575 to 560 years. As I have already stated, Sate'analai took the place of C'alieng, and for the purpose of this paper, Sate'analai ware was first produced in A.D. 1374 after the C'alieng kilns had ceased to work. These kilns continued to put out pottery up till A.D. 1446 when P'aya Yut'itsacieng (*i. e.* Yuddhisthira, the title of the vassal chief of C'alieng under Ayutth'aya) took all the population to C'ieng Mai. Although it is not stated that the potters were included, it is probable that they went with him. This gives a period of 72 years, during which this particular ware was produced. The age of this ware up to the present time would therefore be between 560 and 488 years. Turning again to the Kalong kilns, and supposing that they had been producing at the time of the foundation of C'ieng Sên in A.D. 568 or A.D. 756 and continued working up to A.D. 1359 when they were presumably brought down to Sukhot'ai, they would have been producing for 791 or 603 years, their ages up to today being reckoned at 1366 or 1178 years.

The reason for my assuming that C'alieng pottery was first manufactured about the time of the foundation of that city is because I have not come across any specimen of utensils such as jars, bottles, cups, dishes etc, made of pure clay in the precincts of Sawank'alok. Specimens however of this type of pottery have been found in localities believed to have been in existence before C'alieng such as Tung Yang in Uttaradit, Sukhot'ai, Nak'ôn P'athom, or Lopburi. The utensils I refer to are of ordinary baked clay and not glazed. Lying above this kind of earthenware, pottery of a crude and rough type made in C'alieng have been found. There is another point which has brought me to conclude that C'alieng was in existence from ancient times (approximately B. E. 1043 or A.D. 500) and that

หมอนำ ตะเกียง ขวด ผอบ ตลับ ฯลฯ เครื่องเล่นตกตา รูปสัตว์ ฯลฯ
เครื่องประดับ หินาค ดกกกรง ฉัตร ช่าง ราชสีห์ ยักษ์ กระเบอง
มุงหลังคา กระเบองปพน มขนาดเด็กแต่เท่านั้นจนโตกว่า ๒ อ้อม พระ
พุทธรูปทาด้วยเครื่องถวยกมมาก (ดรูป ๓๕ ถึง ๓๗)

ลักษณะเครื่องถวยกถาจะกล่าวอย่างหยาม ๆ เพียงแต่เขาใจคือ
เตาเซียงเผาแกไฟ ใช้ยาชันคั้นทกอย่างทกด้ ไม่นายาผิว
ไต้ (เกดข) แตะนายาทาพน (ตติพ) จะมผิวนึงเป็นผืนไต้ เช่น
ตติตอหรือเตงจวกมไต้ด้วยความเยมจากการแกไฟ หรือจะทำเป็น
หลายตติตอต่างตติตอแตมตง ไม่เช่นนกเขยนตงกับคอกหิน คอกพนต
บน ภาชนะเตาเซียงจ่มแต่ ๑. เกดอบเกดขง ๆ ๒. มตยชดแะใน
คอก ๓. เขยนตยตงกับพน ๔. เป็นตวตตยตงคางตติตอเขยน ๕. แะ
ชดหรือบนปะให้เป็นตวตตยตงบายนายาคางตติ หรือเกดอบตติเตยว
(ดรูป ๓๘)

เตาเวียงกาหตงเผาครึ่งไฟแกกบฮอนไฟ มนายาทาพน (ตติพ) นาย
ผิวไต้ (เกดข) นายชันคั้น นายาเขยน แะมตยชดชดเต้นตงกับพน
แต่ไมมการบนปะหรือแะนูนอย่างเตาเซียง ภาชนะที่ปรากฏอยู่จ่ม
๑. เกดอบเกดขงตงกับพน ๒. เกดอบเกดขงมนายาทน ๓. ชดตยตง
ในพนแะวเกดอบ ๔. ทาพนกับหินแะวเขยนตยแะเกดอบผทบอกชน
หนึ่ง ๕. เกดอบนายาคันตางตติตอบายนตงไป (ดรูป ๓๙)

เตาตติชทียเผาอย่างครึ่งไฟแกษณิตเตาเวียงกาหตง แต่เพวระบน
คอกคินไมตจคองชทตติพน (ตติพ) เกดอบ คือ ๑. เกดอบผทบนายา
พน ๒. เขยนหรือแะเบนคอกแตมตยตงในตติพนแะวเกดอบผทบ ๓. แตม
ตยตงกับหินก่อนทจะเกดอบ (ดรูป ๔๐-๔๑)

is that I have found votary tablets with the representation of a stūpa impressed on them instead of the usual image of the Buddha (Pl. XXVI), and also because the pottery deposits lay at a great depth (Pl. XXVII).

As to my reason for assuming that the Sate'analai kilns ceased when the inhabitants were led away to C'ieng Mai by P'raya Yuddhisthira, that was based on the evidence of Dr. Beyer's researches in the Philippines which showed that no pottery of that type was ever imported into those islands in the 16th. century of the Christian era. Besides, two kilns have been discovered in Sate'analai some 15 years ago which were full of pottery. One of them contained many perfect specimens; whilst in the other every article was broken to pieces. It is evident in this case that when baking was completed the kiln was closed up to cool in the customary way and was never re-opened, perhaps on account of the sudden removal of the inhabitants to C'ieng Mai mentioned above. Upon being re opened, therefore some centuries afterwards the sudden impact of air might have caused the wholesale breakage. The first kiln probably had some leakage through which it was always kept in communication with the outside air.

I have also tried to find out whether these people took up again manufacture when settled in C'ieng Mai, but I have not been successful in locating any kiln in that neighbourhood which yielded debris of either Kalong or Chinese origin. The kilns of Kalong, again, could not have been attributed to settlers from the south, for the manner in which designs of southern manufacture developed seems to point to a northern origin, and not the other way round (Pls. XXVIII-XXXIII).

9.—TECHNIQUE OF EACH TYPE.

Tai pottery embraces every field of utility, in which such a material could be used. They include utensils, cups, dishes, large

เคาต์ริตซ์ชานาถียเฝ้าด้วยเตาแก๊สไฟอย่างสะอาด แต่เข้าใจว่าจะ
ได้ไฟน้อยหรือเวลาเผาน้อยชั่วโมงกว่าเพื่อให้พ่อสมควรรักน้ายา จึงได้
เห็นชนิดที่แรงไฟจนนายาด้าเดือนเป็นแดง หรือชนิดอ่อนไฟจนเนื้อดิน
ไม่แกร่งและหน้าเคลือบจับแน่นไม่พอคงตัวอย่างที่มีปรากฏอยู่แล้ว
เกิดข้อบกพร่อง ๑. ทาหน้ายาพ่นแถวเขียนและเคลือบนายาด้าทับ (รูป ๔๒ ก)
๒. ทาหน้ายาพ่นแถวเขียนและเคลือบผิวได้ (เกิดข) ทับ (รูป ๔๒ ข)
๓. ทาพ่นแถวเขียนหรือแต้มดอกเหมือนสีโซทยแต่ใช้นายาผิวกับนายาด้าปน
กันเคลือบทับ (รูป ๔๒ ค) ๔. ไม่ทาหน้ายาพ่นบนเคาต์ริตซ์ชานาถียกับนายา
ผิวปนกันเคลือบให้บางได้แต่ดีเดียว (รูป ๔๐)

สิ่งหนึ่งที่ใช้เคลือบมหลายดี คือ คำ เหลือง ดีสีขาวดี เขียนใช้กา
ขาว ดีน้ำตาลไหม้ เว้นแต่เคาต์ริตซ์ชานาถียกาหลงมีดีเขียนมรกตเคลือบชนิด
อ่อนไฟเพิ่มชน กับเคาต์ริตซ์ชานาถียกาหลงมีดีสีขาวดี ฟางอ่อน ข้อดีที่ได้ระบุ
มาน่าไม่ระแวงถึงว่าแก่หรืออ่อนแวกคิดความน้อย แต่จริงไม่น้อย เพราะ
ดีเหลืองอย่างเดียวกเทียบเคียงต่างกันเป็น ๕ ดี คือ เหลืองนวล เหลือง
อ่อน เหลืองผิวส้ม เหลืองแก่ และที่แก่จนเจือดำ ได้เคยเก็บชิ้นแตก
ทิ้งต่าง ๆ เทียบเคียงเห็นไม่เหมือนกันแถมนับได้ถึง ๒๗ ดี (รูป ๔๓) แต่
ถึงจะมีหลายเคาต์ริตซ์ชานาถียเป็นเวลากันอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าก็คงดีมีครใจเรียก
ว่า สังกะโลก ของไทยอยู่ตามเดิม โดยเห็นว่ามีผู้รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้ว
ประกอบกับนายเลอเมกได้ขอรับรองไว้เช่นนั้น

ยังมีข้อความที่จะพรรณนาถึงเรื่องเคาต์ริตซ์ชานาถียทำชนิดใดบ้าง หรือ
เคาต์ริตซ์ชานาถียและเขียนลวดลายอย่างไรอีกมากมาย (รูป ๔๔ ถึง ๔๖)
ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าท่านที่มีใจจริงจะเกิดรำคาญที่จะฟัง เพราะเท่าที่
กล่าวมาแล้วก็ไม่ค่อยจะขอรังบไว้ สำหรับท่านผู้ที่มีใจจริงต้องการ

and small jars, lamps, bottles, powder and wax pots, toys, dolls, animals, ornaments, Naga heads, balusters, canopies, elephants, lions, ogres, as well as roofing and paving tiles, pulleys and images of the Buddha (Pls. XXXIV-XXXVII). These articles vary in size from the smallest about the size of the thumb to the largest which a man may encircle with his arms.

For the purpose of a general survey the following characteristics of the respective kilns should be noted:—

The kilns of C'alieng use *grand feu*, thick enamel of any kind and colour; without glaze or slip, whatever shine noticeable as resembling celadon being due to moisture resulting from the great heat in the process of baking. In the case of polychromes each colour would be applied separately or else painted on to the paste. This kiln has consequently produced only the following varieties of pottery : (a) plain glaze, (b) those with designs incised, (c) those with designs painted direct on to the paste, (d) those with designs separately painted on in different colours, (e) polychromes or glazed monochromes with designs incised or moulded on to the paste (Pl. XXXVIII a, b, c, d, e).

The kilns of Kalong employ either *demi grand feu* or *petit feu*, with slip and glaze, thick enamel, painted on to a previously incised surface. No carving or moulding as in the case of C'alieng has been noticed. Their products fall therefore into either of the following categories: (a) plain glaze applied direct to the paste, (b) plain glaze on a slipped surface, (c) glaze on an incised surface, (d) glaze on a surface which had been already treated with slip and then painted with designs, (e) thick glaze on a polychrome surface on which each colour had been separately applied (Pl. XXXIX a.b.c.d.e.).

The kilns of Sukhot'ai employ *demi grand feu* similarly with those of Kalong, but as the clay was inferior, slip had to be employed. The varieties found are : (a) glaze on a slipped surface

จะทราบที่มาพลังภายในโดยละเอียดจะเป็นทางสะดวกยิ่งกว่าเวทมนตร์
ซึ่งชาวเจียนนครบรรจงได้มอ

เปรียบกับเครื่องถ้วยจีน

จึงคงเหลือแต่ข้อสำคัญระวางเครื่องถ้วยไทยชนิดเคลือบกับจีนมี
ลักษณะที่สังเกตเห็นต่างกันอย่างไร หวังว่าทุกท่านคงจะอยากทราบ
ชาวเจียนนครได้หาทำที่เคยตรวจเทียบเคียงมาแล้ว คือ

๑. วรรณะภาชนะชนิดปากเตี้ยหรือค่อนข้างเตี้ย ของจีนโดยมาก
ทำค่อนก้นที่ส่วนกลางก้น แต่ของไทยไม่ทำค่อนแม้แต่ปากเตี้ยเท่าเตี้ย

๒. ภาชนะของจีนในยุคทองหรือทองมักจะทำโดยวิธีพิมพ์สำเร็จ
แทนการปั้นของไทยไม่ปรากฏว่าทำด้วยวิธีพิมพ์สำเร็จเลย

๓. ถอดลายที่ขีดขีดในภาชนะของจีนแทบทั่วไปใช้ปากหรือผ่าน
ส่วนเส้นกว้างมรอยบางหนึ่งลึกบางหนึ่งคนไม่เท่ากันของไทยมีเส้นลึก
เป็นเส้นเหลี่ยมหรือโค้งกลมมีเส้นเส้นเสมอกัน

๔. ระบายสีแดงหรือสีดาดของจีนแข็งแต่ขุ่นทึบของไทย
อ่อนกว่าแต่หาได้ผิวเป็นมันมาก เว้นแต่ของจีนสมัยหนึ่งต่อมาทำ
อย่างได้คล้ายของไทย ซึ่งชาวเจียนนครได้กล่าวเหตุผลในตอนหลัง

๕. รอยแตกหรือแคร็กของจีนมีเพราะทำขึ้นของไทยเป็นด้วย
นายาเคลือบแตกปรวนเอง ของใหม่จึงไม่มีใครเป็นรอย ของใช้แล้ว
มีรอยร้าว

๖. หูของจีนนอกจากของเตาใช้ทำเป็นวงแหวนคืบของไทย
ทำเกาะอย่างคืบคิง เว้นแต่เตาเวียงกาหลงทำภาชนะเล็กๆ คล้าย
ของจีน ของชนิดใหญ่ไม่มีทำเป็นบุมอย่างเคยยก

(Pl. VIII), (b) designs painted on or stencilled on to the slipped surface and then glazed (Pl. xxix), (c) designs painted on to the paste before the application of glaze (Pl. XL and XLI).

The kilns of C(r)i Satc'analai employ *grand feu* as in C'alieng. It would seem however that the heat could not have been equally great or else the duration of baking could not have been the same, for in this case we find specimens either excessively baked within a short duration so that the black enamel is blurred into a reddish colour, or insufficiently baked, so that it is not sonorous owing to the clay having insufficiently evaporated and tends to lose its glaze easily owing to internal moisture. The varieties are: (a) designs sketched out on a slipped surface and then treated with coloured glaze (Pl. xxLII a), (b) designs on a slipped surface and then glazed all over (Pl. XLII b), (c) designs painted or stencilled on a slipped surface and then treated with coloured glaze Pl XLII c', (d) plain enamel and transparent glaze on an unslipped surface (Pl. X).

As to the colours employed in enamel they range from black to yellow, grey, greyish green, white and brown. The Kalong kilns have in addition an emerald green which have been baked in *petit feu*, whilst those of Sukhot'ai only use opaque white and light straw colours. It would seem from this enumeration that the range of colours was small but, as a matter of fact, it was by no means so, for each colour could be again divided into its degrees of shade. What I have classified under yellow for instance would include a cream shade, a light yellow, an orange shade, a dark yellow and the various shades of brown. I have collected fragments and made comparisons of their colours and found that some 27 shades could be distinguished (Pl. XLIII).

The products of these kilns are what I call 'Tai Sank'alok ware. There are details which I do not think need to be gone into here such as the different kinds of earth used in the respective kilns, the methods of baking and the designs (Pls. XLIV-XLVI). Should any

๗. การเขียนตายของเงินแม่แต่สมัยเหมงตอนคนกมเขียนได้เป็นวาง
ตงแถวจรงระบายดีทบ หนึ่งนศารวเครื่องถวยซึ่งมผ เขียนไว้จรงกล่าว
ตอกแบบจากภาพมาเขียน แต่ของไทยเขียนตายลงไปโดยไม่มได้วาง
อย่างเดียวกับของเงินในสมัยหลัง ๆ

๘. ของเงินตัวนมากมเครื่องหมายเตาและคักราชซึ่งจะหาไม่ได้เคย
ในของไทย

๙. ของเงินต้องมีลายสลักกดชวพรอมหรือแต่อย่าง
ยังมีข้อดังเกิดอย่างอื่น เช่นรอยวงเผา ดัชนีที่หักหรือเนยคน
นายาทหดยดอยตวดตาย รูปทรงอะไรคัอะไรอกหลายอย่าง ซึ่งเป็นการ
ตะเอยดตะออยดยาวมากทจะพรรณนาได้สั้นดี เพราะของเงินการทำ
มาชานาน ยังมีการทำปลอมไว้มากมาย แต่ของไทยถึงจะมขายเก่า หรือ
งดงามพอจะอดฝีมือในระวางยุคเดียวกับเขาได้ก็ยังไม่ปรากฏว่า
การทำปลอมเกิดขึ้น ถึงเครื่องถวยซึ่งใหม่ซึ่งคนเงยว (ไทยใหญ่)
ทำอยนนั้น แม้จะมีสลักตายกับเตาซึ่งเคยบางกิด เขาก็ได้มเจตนาที่จะ
ปลอม เพราะไม่ได้ทราบทรงหรือตวดตายและใช้ดินบนวชเผาให้เหมือน
จึงไม่เป็นของยากที่จะชชอแตกต่างกับของเก่า หากจะเป็นใดกโดยผู้ขาย
ปลอมขายให้ผู้อื่นเชื่อดตามตาที่เห็นอย่างหายาม ๆ ซึ่งเป็นกรรมดาของ
นักแรกเดินดะดมวดอใช้เป็นบทเรียนอย่างดี คอ ยังผดียงพจารณาตะเอยด
เพราะการด่อนตนเองดกวาฟงคาผอน

เครื่องถวยไทยมีประวัติเกี่ยวกับของเงินและญี่ปุ่น

ยังมีเรื่องเครื่องถวยไทยที่ทราบจากวิชชดกันในด้านประเทศของ
ตอกเตอร์ ไบเยอร์ ดังทนาย เดอเม เขียนตงในเบอร์ ดงคณแมคกาชิน

one care to go into details about this feature I shall only be too glad to try and discuss with him on another occasion for I do not wish to bore my general readers.

10.—COMPARISON WITH CHINESE CERAMICS.

There is one more point of importance which I believe may be of interest, that is the difference between Tai and Chinese ware. I propose to give you a brief comparison of the two based upon my own observation as follows:

1. In the manufacture of vessels with narrow necks, the Chinese article bears a ring of joint inside the body ; while the Tai has none, however narrow the neck may be.

2. Chinese articles of the T'ang and Sung dynasties were usually turned out in moulds, and not hand-made as is the case with Tai articles. I have never come across Tai ware made in pairs of identical size and shape at all—a practice so common with the Chinese.

3. In the incision of designs, it is almost always the case that the Chinese artisan places his tool in a slant leaving a line which is deep on one side and shallow on the other, while Tai vessels bear marks of either a triangular or a rounded point of a chisel applied evenly to the surface.

4. The colouring known as Lung Ch'uan or Celadon as found on Chinese articles is hard and opaque, whilst that on Tai articles is softer but is very shiny and transparent. An exception should be made with regard to Chinese ware of the Ming dynasty which is shiny like those of the Tai. I shall state my view of the wherefore of this feature later on.

5. Crackles in the texture of some Chinese articles were purposely made, whereas with Tai wares they were results of wear and tear. Consequently Tai articles in constant use have more crackles in their texture.

(Vol. LXIII nos. CCCLXVII และ CCCLXVIII) ให้ชื่อเรื่องว่า The Ceramic Wares of North-Central Siam ความว่า ญวนนำเครื่องถ้วยชามมาขายที่กรุงเทพฯ จึงตั้งเรือกำปั่นมาที่เกาะตุลซอน บรรทุกเครื่องถ้วยชามลงเรือไปแต่ก่อนร้อยปีที่ ๑๕ แห่งคริสต์ศักราช แล้วออกแบบทำชนิดที่มียอดเตี้ย คือ ชีโน การตุง ชันโกโรกู และมิซามา อีกคนหนึ่งกล่าวว่า เครื่องถ้วยที่เกาะตุลซอนซึ่งขุดพบในพิณดิมบัสเป็นพระยานว่า จินตออกแบบมาจากลังคะโดกเป็นครั้งแรก เช่นเครื่องตุลดาตองแก้วแต่สมัยก่อนมาจนถึงห้วงนมแต่ชนิดเคลือบทับ ครั้นสมัยเหม่งจันจึงเคลือบอย่างแก้วได้ชนิดสุวรรณโลก เพื่อยดตลาดทางอินเดียตะวันออก และทางทิศใต้ของเอเชียโดยการแข่งขัน ความเห็นเรื่องจินตองอย่างเคลือบเตี้ย หรือ ตุลดาตองได้จากลังคะโดกนี้ ชาวเจ้าเคยเขียนไปขอความวินิจฉัยกับเพื่อนที่เดินด้วยกัน แต่กลับได้รับคำตอบว่าและเคื่อนทำนองเยินมาด้วย แม้จะยังเชื่อข้อเท็จจริงน้อยก็ไม่ทราบว่าจะปรึกษากับใคร เพราะมีเตี้ยแต่ว่า พวกราชจันเข้ามาทำไปเสียทั้งนั้น นายเดอเม ได้เคยถกเถียงกับชาวเจ้าชยถึง ๓ วัน ก่อนหน้าทชาวเจ้าชยไปตรวจเตาที่เวียงกาหลง ผลที่สุดนายเดอเม ยอมให้แต่เพียงชนิดที่ไม่มีลวดลาย และเขียนและเขียนด้นหยาบ ๆ ว่าเป็นของไทยทำชยเดิม ดังปรากฏในเรื่องที่ชาวเจ้ากล่าวถึงถึงความเห็นดกเคอร์ไบเยอร์ และเมื่อชาวเจ้าได้อ่านความเห็นนั้นแล้ว ทำให้คิดว่า ผู้ที่ชั่ววรชยด้นโดยชดหาเศษชามาตรวจพิจารณา เห็นว่าความเห็นตรงกันดี โดยมีของมีการติดต่อ แต่อาจไม่ตรงกับความเห็นในวรรณนิชฐานโดยหาเหตุผลมาประกอบกันได้ ภายหลังนชาวเจ้าส่งเครื่องถ้วยเตาเวียงกาหลงไปให้นายเดอเม ได้รับตอบว่าท่านชอบด้นซึ่งเป็นนกลปราชญ์เครื่องถ้วยจีน

6. With the exception of inferior products, the handle of a Chinese ware is formed in a circle; whilst in a Tai ware the circle is never completed. Exception to this rule may be found at Kalong where handles resembling those of Chinese ware are found attached on smaller articles. Bigger ones have handles in the form of a knob.

7. The Chinese method of drawing patterns, even in the beginning of the Ming period, seems to have consisted of a preliminary linear sketch followed by the application of paint. Thence the theory advanced by many authorities that they were copies of existing patterns. The Tai however drew their pattern in paint without any preliminary sketches, in the same way as the Chinese did in later periods.

8. The majority of Chinese ware bear factory marks and dates of manufacture, which are never found on Tai ware.

9. Chinese designs always include one or all of the emblems known as "the three felicities."

There are other points which may be gone into with no little interest, such as pin-holes, the colour of the biscuit or the paste, the overflow of enamel, the designs, the shape and so on, for pottery in China has a long history, better specimens being used as a source of inspiration and even copy. In Siam, on the other hand, no matter how old or comparatively well made an article may be, copying was never indulged in. The Modern C'ieng Mai ware manufactured by Shans, though resembling somewhat that of C'alieng in colour, is not intended to be a copy, for neither the shape, design and material nor the method for baking are at all similar. It can never be mistaken for the old Tai ware except by the most inexperienced of collectors.

11.—RELATIONS OF TAI CERAMICS TO THOSE OF CHINA AND JAPAN.

There is a matter connected with Tai pottery which I would like to

ชนเอกมความทงมาก ขอให้อาพเจ้ตั้งเศษเครื่องถวยของไทยไปให้
พิจารณา ซึ่งอาพเจ้ยนั้นจะทำตาม แต่ถ้างไปไม่ได้ทุกทั้น เนื่อง
จากความจำเป็นของอาพเจ้ยโดยนะเพาะแล้ว อาจทำให้การตรวจ
พิจารณาหัดดาเกิดอนไปได้ เพราะฉะนั้นถ้าท่านผู้ใดสนใจในเรื่องนี้จริง
จะโปรดช่วยกันจดบันทึกประกอบไปเป็นพิเศษได้ก็จะมีอันดีมาก เพื่อจะ
ได้ฟังความวินิจฉัยของท่านค้ำดาจารย์เครื่องถวยจีนด้วยกัน เพราะ
ความจริงย่อมมีหลักฐาน หรือหลักฐานแสดงได้ว่าเป็นความจริง

การค้ำเครื่องถวยไทยในโบราณกาล

อาพเจ้ยอยากทราบความจริงจากคันท้าวจัน จึงขอให้พวกพ้อง
ช่วยหา เมื่อได้มาแล้วปรากฏว่าจันแปลจากคำราชของดอกเตอร์บิชเชดไป
ใช้เป็นหลัก คงได้ความในตอนหนึ่งซึ่งกล่าวว่า เมื่อก่อน ๓๓ ชั่วอายุ
คนในสมัยชอง จันทำเครื่องถวยแต่เดี่ยวจำหน่าย ครั้นอาหรับทำชนะนิต
เขียนตายจำหน่ายคนนิยมจันจึงทำบ้าง อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงเครื่องถวย
ที่ออกจากท่ามะตะบัน (เมะตะมะ) ว่า เป็นชนะนิตทงตาม แต่กว่าเป็น
ของอาหรับเท่านั้น ซึ่งเป็นการตรงกันข้ามกับความจริง เพราะอาหรับ
จะส่งออกที่นั่นได้อย่างไร มีแค่ของเคาะเซเดียงและดู่โหยหรือบางที
จะมีเคาะเวียงกาหลงส่งไปบ้าง ด้วยเป็นท่าค้าขายที่ด้าคณู และติดต่อกับ
ราชวงศ์สุโขทัยในครั้งกระนั้น โดยการส่งออกทางแม่น้ำออกไปลงเขต
พม่าบนดิน แม้เครื่องสังคโลกซึ่งขุดได้ในเกาะสุมาตราหรือฟลิดิบเป็นต้น
ตามจดหมายก็กล่าวว่ ออกไปจากท่ามะตะบันทงต้น ก็ยังมีเครื่องถวย
ที่ถ้ามารดจะซื้อขายได้เป็นแน่นอนอีกหลายชน เพศความหยงว ในการเทียบ
เหนือคนที่ไรและนายาเคลือบในยุคนั้นด้วยกันหรือก่อน และหลังต่อมา ก็

mention. Mr. le May in an article published in the Burlington Magazine, Vol. LXIII, nos. CCCLXVII and CCCLXVIII, *The Ceramic Wares of North-Central Siam*, describes the results of Dr. Beyer's researches. Dr. Beyer is of opinion that the Japanese having realised the value of Sank'alok ware sent ships to Luzon in the Philippines prior to the xvth. century of the Christian era to take this ware to Japan. Then they copied the best types of it, producing pottery known as Shino, Karatsu, Sunkoroku, and Mishima. In another part of that article it is stated that some specimens, beautiful in design, have been dug up in the Philippines, which is an evidence that early attempts to copy Sank'alok ware on the part of the Chinese eventually led to the production of the pottery known as Celadon. From the Sung period to that of the Yuang there only existed articles with an opaque glaze, for it was only during the Ming dynasty that pottery with a transparent glaze similar to that of Sawank'alok was produced in order to compete with Sank'alok ware and seize the markets of India as well as those of eastern and southern Asia. This theory of the development of Chinese Celadon from Sank'alok ware was formerly advanced by me among friends and fellow collectors but never found acceptance. After my visit to the Kalong kilns and a further discussion of the subject with Mr. le May, the latter became prepared to admit that perhaps pottery made of rough clay without design might have been the handiwork of Tai craftsmen independent of Chinese influence. Then came this pronouncement of Dr. Beyer which made me realise that although the learned Doctor and I have never met, our respective observations lead after all, quite independently of one another, to the same conclusion, namely, that the Chinese developed Celadon out of that Tai pottery which is now known as Sank'alok ware. Some time later I sent to Mr. le May a few specimens of what I found at Kalong. I received a reply that they had aroused the interest of Mr. Hobson and that I should send him a more complete series

พอจะยึดเป็นหลักฐานได้ เช่นในหลักศิลาจารึกที่ ๑ ด้าน & บรรทัด
ที่ ๔ ถึง ๘ ใจความว่า พ.ศ. ๑๘๒๘ ได้ขุดเอาพระราชพงศาวดารใน
กลางเมืองศรีสัตตนาคอเจดีย์เหนือ ๖ ปี ก่อกำแพงนอก ๓ ปี จึงแล้ว
เจดีย์ใหญ่องค์น้อยทอดข้างต่อมศรีสัตตนาคอเจดีย์ เป็นช่องโพรงจน
ถึงส่วนกลางนานมาแล้ว จึงเป็นการง่ายที่จะลงไปตรวจค้นหาเศษชิ้นวัตถุ
ในช่องนั้น คงตรวจค้นได้ฝาโอแตกเคลือบสีชาวก่อน ๑ กับสีชาวมืด
เหลือง ๑ ทั้ง ๒ ชิ้นเป็นชนิดทำจากเตาเซเดียง (รูป ๔๗) คง
บรรจุไว้ในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๘ ถึง ๑๘๓๔ ก่อนเวลาพอลงนามกำหนด
ตั้งเมืองจันทบุรีแรก ๓-๘ ปี ดังจดหมายเหตุเห็นอยู่นี้ ยังมีโอเคลือบ
แต่ก่อนบน กับขามฝาดคาเนื้อเสมอย่างหินของเตาเซเดียง มีผู้ขุดพบที่
พิษณุโลก ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นซากวัดโบราณแต่ครั้งพระเจ้าพรหม
ชัยได้พอกขอมลงมาแล้วสร้างเมืองพิษณุโลก (รูป ๔๘, ๔๙) ตามพง
ศาวดารว่า พ.ศ. ๑๖๖๑ ส่วนเครื่องถ้วยชนิดเขียนลายเศวตฉัตรรัตนาคอ
มผู้ใดจากสถานที่ซึ่งสร้างเมื่อย้ายมาอยู่พิษณุโลกเพียงเป็นประเทศราช
นั้นมากมาย สำหรับเตาเวียงกาหลงได้หมอนาซึ่งบรรจุไว้ในพระปราง
วัดมหาธาตุยุพราชรังสฤษฎิ์ เท่ากับแสดงอายุเวลาทำให้เห็นได้ว่าตั้งแต่เพียงใด
เมืองหลวงพระบางก็การทำเครื่องเคลือบใช้แต่ครั้งโบราณ ดังที่ข้าพเจ้า
มีโอ่งตัวอย่างอยู่ ๒ โอ่ง (รูป ๕๐) ถ้าใช้ความสังเกตจะเห็นความ
แตกต่างกับแห่งอื่นได้อย่างง่าย ๆ คือใช้ชะโดมน้ำเคลือบแล้วจึงเขียนลาย
ประกอบกับการทำเป็นรูปคล้ายตัวอักษร พ เมืองนครพนมหรือโคตร
ตะบูนนี้ แต่โบราณเข้าใจว่า คงมีเตาทำเครื่องถ้วยใช้เหมือนกัน
เพราะมีผู้ใดกระโถนขามและหมอนาในเมืองสถนครและนครพนมหลาย
อย่างหลายชิ้น ข้าพเจ้ามีอยู่แต่หมอนาใบ ๑ ขวดใบ ๑ ซึ่งแสดงให้

of that pottery for further examination. I would have gladly acted upon this suggestion had it not been for the fact that I still have need of them for my own investigations and his researches could hardly be complete unless the whole collection could be before him. I would suggest, therefore, that any of you who take an interest in the matter be good enough to lend a helping hand in taking note of these finds in order that they may be available to that savant. What he thinks of them would surely be interesting.

12.—TRADE IN TAI CERAMICS.

The trade in Sukhot'ai ware has been proved to have been extensive. Dr. S. W. Bushel whose authority and pronouncements upon Chinese ceramics are accepted by all including the Chinese themselves, states that some thirteen generations ago the Chinese of the Sung dynasty produced only monochromes. Later, when the Arabs produced potter with desgins, such pottery came into favour, and the Chinese copied it. In another portion of the book, the Doctor says that this pottery was manufactured by the Arabs and exported from Martaban.

Now, in these early days of Sukhot'ai power, Martaban was the seaport of that Tai Kingdom. It seems but natural that the produce of the kilns of C'alieng and Sukhot'ai must have been exported from this town, and perhaps also that of Kalong. Beside, one of the names, current in the Near East, for Chinese celadons was *Martabani*. "The name", says Hobson, the Keeper of Ceramics in the British Museum, "is doubtless derived from the name of this port and applied to the Siamese as well as Chinese ware". As a proof of the prevalence of the use of a land-route, may be cited a common design found on this pottery of pack elephants. No connection with the gulf of Siam has been so far traced, for that part formed a different state, which was not altogether in harmony with Sukhot'ai.

เห็นว่า รูปทรงและการเผาแตกต่างกันกับของจีนหรือเหงอน เมืองน่าย
แกเขมร เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เครื่องถ้วยของเขมรมีตัวอย่างอยู่
ในท้องถิ่นกว่า ๑๒ ชิ้น ยังมีในรูปอีกมากหลายสิบชนิด คงดำรงความ
งามได้แต่เพียงรูปทรง ส่วนลวดลายไม่งาม ยิ่งวิจิตรด้วยลวดคอง
นับว่าดีกว่าเหงอน เพราะหลุดล่อนหรือกระเทาะออกง่าย (รูป ๕๑
ถึง ๕๕) ถ้าจะระดัดถึงพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์เขมรว่า ได้รับ
เจริญมาจากแห่งใด ก็คงได้ความว่ามาจากอินเดียและชวา คือ ชาคิน
ซึ่งปรากฏว่าใช้โลหะเป็นภาชนะมาแต่ครั้งดึกดำบรรพ์จนบัดนี้ เขมรจึง
สามารถประสมของทำภาชนะ เช่น ครอบสัมฤทธิ์ จอก ชัน พาน ได้
เป็นอย่างดีงดงาม ซึ่งเป็นเหตุที่ควรคำนึงต่อไปถึงเขมรได้รับวิ
เครื่องถ้วยมาด้วยหรือไม่ หรือเขมรทำอยู่ ก่อนแล้วหรือพึ่งทำขึ้นเมื่อ
จึงทำด้วยงามได้แต่เพราะรูป ทั้งยังปรากฏอีกว่า เขตที่ใต้พบเครื่อง
ถ้วยเขมรมีจำนวนมากนัก คือ จังหวัดชนธิ์ สุรินทร์ บุรีรัมย์ โคราช
ลุ่มที่ลพบุรีมีปนอยู่ กับเครื่องถ้วยอื่นๆ ไม่เกิน ๓ เปอร์เซนต์

สรุปความเห็น

ดังที่กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าคงเป็นสิ่งแปลกหูและแปลกใจ
ท่านทั้งหลาย เพราะตรงกันข้ามกับความเข้าใจเดิมอย่างผิดหนามือ
เป็นธรรมดา ถึงแม้ทราบเช่นนั้นก็ยากจะเชื่อ ด้วยหวังว่าจะมีความ
รู้อีกแปลกตาบังเกิดขึ้นอีก คือ มีการตรวจสอบเทียบเคียงระหว่างของ
ไทยกับของไทยและของไทยกับของจีน เพราะวัตถุพระยานของข้าพเจ้ามี
อยู่ทั้งของจีนและไทยพอที่จะทำการพิสูจน์ได้ หรือถามข้างจีนได้เข้ามา
เริ่มทำได้ก่อนอย่างที่เขาใจแต่เดิม ก็ไม่ต้องสงสัยว่าข้างจีนจะไม่พา

Having established the identification of the so-called "Arab" wares of Martaban with those of the Tai kilns, I want now to indicate the extent of its trade. According to the British Museum guide to the Pottery and Porcelain of the Far East "Sawank'alok wares, especially the celadons, are found in Borneo and other islands of the East Indian Archipelago, in India, Persia, and Egypt. They were probably shipped at Martaban. an entrepôt of mediæval trade." Arab, Persian and generally Islamic designs have been recognised among Sank'alok wares, tending to show that the demand must have been sufficient to warrant the execution of foreign designs. Bushel, too, mentions that pottery dug up in Sumatra and the Philippines came from Martaban—a statement which has since found strong confirmation from the eminent American expert, Dr. Beyer, who has besides his scholastic qualifications the authority of being on the spot.

In connection with this method of deducing the age of pottery by comparing their texture and glaze, I would like to place on record a few facts which have come to my notice and may be used as a basis for this purpose. I have in my possession pieces of pottery, the age of which may be arrived at by comparing the clay and the glaze. I have for instance found in the great stupa of Wat C'ang Lôm in C(r)i Sate'analai a broken cover of a vase with a thick white glaze and another also of white glaze decorated with yellow flowers both being of the same type as C'alieng pottery (Pl. XLVII). Now Inscription I. tells us that the erection of this stupa was commenced in 1285 and completed in 1291, the encircling walls occupying another period of three years. It is probable that these vases were placed in the stupa between 1285 and 1291, which date is anterior to the visit to China of Rama Kanheng (*circa* 1294). I have also found a large water jar glazed on its upper portion and a covered stoneware dish of black colour made of a mixture of clay and stone-composition of the

คำรามเข้ามาด้วย จึงไม่น่าจะต่างกับที่ท่าอยู่ในเมืองจีน และไม่รวม
 ความแปลกขนเป็น ๓ ประการดังนี้ กษัตริย์จะบังเกิดชนวนจัญชนในใจ
 ระวังเรื่องที่ได้ยินใหม่กับความเข้าใจเดิมว่าจะเท็จจริงฝ่ายไหน ซึ่งจะ
 เป็นการดียิ่งกว่าฟังคนไทยพูดเรื่องของไทย โดยบางทีจะคิดเห็นเป็น
 ยกย่องเกินไป แต่ที่แท้จริงกันข้ามกับความประพฤติดอกศีลธรรม เพราะ
 การตบหัดครุฑอาจารย์ คนไทยถือว่าเป็นการเลวทรามยิ่ง แต่เมื่อวัตถุ
 พยานทางหลักฐานเหตุผลไม่เป็นไปอย่างที่เขากล่าว ก็คงจะตามที่ได้
 ตรวจพิสูจน์พบเห็น อันเป็นธรรมดาของผู้ที่คนหรือคนหาความจริง
 จะพึงยึดถือ เช่นท่านทั้งหลายที่ไดฟังข้าพเจ้าเล่าเรื่องพร้อมทั้งแสดงวัตถุ
 พยานด้วยนั้น จะเห็นเป็นอย่างไรก็แต่ใจจะคิดสืบ แต่ก็คงจะไม่คำนึง
 ถึงใครหรือคำรามใด ๆ ไปยิ่งกว่าวัตถุพยานซึ่งมีอยู่ณะพะหน้า ประกอบ
 ด้วยเหตุผลและหลักฐานที่ข้าพเจ้าอ้างมานั้น ดังภาษิตที่ว่า สิบรู ไม่เท่า
 เห็น สิบเห็น ไม่เท่ามือคลำ และสิบมือคลำก็ไม่เท่าอำนาจ

ในที่สุด ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านผู้มีเกียรติ ที่ได้อุดหนุนมาจนถึงบ้าน
 เพราะตามธรรมดาข้าพเจ้าควรไปที่สามัคคี แต่ก็คงจะเห็นแล้วว่าข้าพเจ้า
 ไม่สามารถจะขึ้นไปให้ได้ทั้งหมด แต่ถ้าจะนำไปแต่ส่วนน้อยก็ไม่พอกับ
 ความต้องการแห่งเรื่อง ฉะนั้นจึงหวังว่าจะได้รับอภัยในเหตุที่จำเป็นอย่าง

kilns of C'alieng (Pls. XLVIII and XLIX) They were in a place in P'itsanulok which is supposed to have been the site of a chapel erected in the time of Prince Prom's rout of the Khmers and his subsequent foundation of this town in 1108 (A.D.) Examples of decorated ware from C(r)i Sate'analai have been found in P'itsanulok by other people in places which date after the transference of the capital to this latter town, owing to the state having come under the suzerainty of Ayutth'ia. In Kalong there have been found too urns of considerable beauty, one of which had a silver plate with an inscription dated B.E. 1764 (A.D. 1221), testifying to the level of workmanship already attained at that date. Glazed pottery must have been produced also at Luang P'rah Bang in olden days as evidenced by the two jars in my possession (Pl. L). It is clear that they possess characteristics differing from those found in other places for the glaze was brushed on before decorating and the handles are in the shape of the letter W. Moreover it is possible that pottery was manufactured in the ancient city of K'otrabun, now identified with Nak'on P'anom on the Mekhong river. Spittoons, dishes and pots have been found in Sakon Nakhon and Nakhon Panom in considerable quantities. I have a water pot and a bottle, the shape of which and the method by which it was baked are peculiar, indicating nothing that suggests an origin in China or any other centre of manufacture so far known. They are distinct in themselves. This state of K'otrabun came under the Khmers in the VIth. century. I have in my house more than twenty types of Khmer jars and many more are known to collectors. The only feature of it which lays any claims to beauty is the shape (Pls. LI-LV). The decoration is not good and the glaze very inferior, for it cracks and breaks very easily. Khmer culture had its origin in India, and, as the people of that country used metal for the making of their utensils from olden times, the Khmers showed great skill in metal work and produced articles of great beauty. The question arises as

to whether the Khmers received from the Indians the potter's art, or were already accomplished potters before Indian culture began to have influence upon them. Khmer pottery has been found in large quantities in the provinces of Khukhan, Surin, Buriram, and K'orat. In Lavo (or Lopburi), however, only about three per cent. of the pottery found is of Khmer origin.

13.—CONCLUSION.

What I said may appear strange to those who have hitherto been interested in the subject, because I advance new theories, supported nevertheless by evidence. The theories are opposed in nearly all respects to beliefs formerly accepted as based on history. Although, on first examination, my views may seem somewhat revolutionary, still I put forward my opinion with the hope of arousing interest leading to further investigations the basis of which should be a meticulous comparison between Chinese and Tai pottery. I have in my possession examples of both, which are sufficient for the purpose of arriving at a correct understanding. If it is true, as generally accepted, that Chinese potters were established in ancient days in the Tai country, then it is but reasonable to assume that they would have applied methods in the making of pottery with which they had been familiar in their own country. When the whole weight of evidence is opposed to the generally accepted belief in any matter it is but right that the investigator should state frankly what is in his mind in order that the question may be decided according to reason. Those who read this paper are at liberty to form their own conclusion. I presume however that they will not be too much influenced by the theories of savants, but rather decide for themselves by taking into account that evidence which I place before you in the form of actual pottery. There is a (Siamese) proverb which says that being told ten times is not equal to seeing, seeing ten times is not equal to touching, and touching ten times is not equal to experience.

It would have been a source of pleasure to me to have read this paper to members of the Siam Society at your 'home', and I regret that I have not been able to do so. The factor which prevents my appearing before you there is that, to have its full value and be really understood, the paper must be supported by evidence in the form of specimens of pottery of different types and periods. This would have necessitated my carrying to the Society's home a large number of samples. I therefore decided that I would give the Society the benefit of my investigation in this paper which I ask to be printed in the Journal, at the same time asking members to accept an invitation to my house for the purpose of looking at the examples in my possession. I may be permitted also, I hope, to record my thanks to the friends who have kindly translated it into the English language, also to the gentleman who has been kind enough to undertake to read that translation now to you.
